

türkiye yazıları

AYLIK DERGI

SUNU

14 Ekim seçimlerinden sonra, özellikle son birkaç haftadan beri, şu soruyla sıkça karşılaşyoruz: Şimdi ne olacak? Bu soruyu soranlar, aslında şunu demek istiyorlar: «Türkiye Yazıları olarak, bundan böyle nasıl bir tavır alacaksınız?»

Himmm... «Şimdi ne olacak?»

Daha çok kendimi bağlayan biçimde, ama, çalışma kurulu üyesi 13 arkadaşımın da görüşlerini genelde yansıttığıma inanarak, sözü alıp şöyle diyebilirim:

«Şimdi» ile başlayan «ne olacak?» sorusu var ya hani? Kırkını aştım, hep bu «şimdi» ile geçti yaşamım. Hep o «şimdi»leri yaşadık ve doğru-su, daha çok ona alıştık: Gelsin tek parti dönemi, gitsin tek parti dönemi, otursun DP faşizmi, şunu busu, 12 Mart'ı, derken efendim, birinci MC'si, ikincisi, bilmem necis!... Şimdiyse şimdi! Ne farkeder?

«Türkiye Yazıları» olarak «şimdi» kültür alanındaki görevimizin üzerine çok daha titriyoruz, çok daha dikkatliyiz, sağlamız...

İşte şimdi bu olacak!

Ve asıl itiraf etmek istediğimiz şudur: (Dilerseniz bir özeleştirisi olarak da alabilirsiniz aşağıdaki sözlerimi). Son 22 aylık dönemde, uygulanagelen kültür politikası karşısında gereken uyanıklığı, atıklığı ve teşhir etme görevini yerine getirmekte, bırakalım Türkiye Yazıları'nı, tüm sosyalistler olarak ağır davrandık, uyusuk davrandık. Nedenlerini mi sıralayayım?

**eski bir çakal
nevzat üstün için
vaptsarov : fabrika
acının çalar saati
erdođdu ile görüşme
buyrukçu : günlük
kocagöz : yaşamım
TV'de yabancı yayın
doğruer'in
karikatürleri**

SAYI : 33

ARALIK 1979/35 TL.

Bir dostum şöyle dedi: «Onlar adam yerine konmaya değmez!» Bence bu bir gerekçe değildir. Adam yerine koymaya değer mi, değmez mi, o ayrı mesele. Biz kendimizi koymalıyız adam yerine; ve hangi koşullar altında olursak olalım, o alandaki görevimizi eksiksiz yerine getirmeliyiz.

Çok eksikliydik...

Bu 22 aylık dönemde, kapitalizmin en çirkef taraflarına çanak tutan bir kültür politikasının sonuçlarından biri olan «bulvar basını»nın beteri seks yayımları furyası karşısında, bilinçli olarak uygulanan bir «kültür» değil «ahlaksızlık politikası»na karşı, tükkürüp geçmekten başka ne yaptık?

On-onbeş ay kadar önceleri, kitap ve dergilerin basıldığı «ebat kâğıt»a zam, bulvar basınının kullanıldığı «bobin kâğıt»a ise indirim yapıldıktan hemen sonra mantar gibi türeyen seks gazetelerinin nerden kaynaklandığını düşünüp giderken, Mesrutiyet Caddesi'nde Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı'nın önündeki büfenin kenarındaki ağaca raptiyelenmiş bir «resimli gazete»ye ağzının suyu akarak bakakalan kalabalığı görünce, gerisin geriye çark edip Kültür Bakanı Taner beyin makam odasına dalmadığına pişman olmak neye yarar? Kadınları da, erkekleri de hep aynı delikten göstermek kaygusundaki bu seks gazetelerinin «bobin kâğıt indirimi» ve «kültür politikaları» sayesinde vurduğu vurgunların önemsiz, ama eşcinselliğe vurgun bir toplum yetiştirmelerinin önemli olduğunu görmüyor muyduk? Edebiyatımızda da «revaçta» gözükmeye aday olan yoğun bir eşcinsellik propagandasına kimlerin (omuz değil) kalça verdiğini bilmiyor muyduk?

Türkiye Yazıları'nın düzenlediği «ulusal, demokratik kültür politikasının temel öğelerine yaklaşım» seminerinde Kerim Korcan ağabeyin söz verip konuşturduğu Taner beyin, yüzlerce aydın, sanatçı, düşünür ve yazar tarafından ortaklaşa hazırlanan kültür alanındaki basit ve uygulanabilir demokratik istemleri kapsayan «sonuç» bildirisini Kültür Bakanlığına dilekçe olarak vermemizden sonra, nezaketen bile olsa, yanıtlamamasına

biz önem vermemiştik ama, düşünce ve sanatta dişe dokunur hiç bir tarafı olmayan sıradan bir doçentin 22 ay süreyle «Kültür Bakanı» olarak gerinmesine, inanın bizden çok «Tavukçu» lokantasının komileri şaşır kalmıştır. Hiç unutmam, Taner beyin kültürel düzeyi üzerindeki tüm iyimser konuşmalarımıza karşın, bizim masanın oralarda dolanan ve dikilip kulak kabartarak bilgi ve görüşünü arttıran komilerden biri şöyle demişti: «O adamı Tavukçu'ya sokmam ağbi!»

Şimdi bakın, Tavukçu'ya bile komiler tarafından sokulmayacak bir Taner beyin önce «özzerklik»ten yana, sonra «özel klik»ten yana kültür politikasını gereği gibi teşhir edebildik mi?

Ne diyelim? Allah «selâmet» versin...

**

Şimdi... Böyle bir kokmuşluk ortamında, edebiyat çevrelerinin de kokmuşluktan payını alacağı bellidir. Nitekim, eşcinsellik savunuculuğunun yanı sıra, sayıları gittikçe artan birtakım yazarlar, kendilerinin de eşcinsellikten yana olduklarını o kıvırtkan cümlelerinin içine yerleştirmeye başlamışlardır. «Bu onların özel meselesidir» deyip geçemeyiz. «Bir azınlığın durumudur» demekle de sorun kapatılmaz. Bazı emperyalist ülkelerde olduğu gibi, «gitsinler derneklerini falan kursunlar, gerekirse bu azınlığın özel isteklerini güvence altına alacak yasalar da çıkartılır» vs. gibi sözlerin devrimci ahlâk tarafından tahtakurusu gibi ezileceği bilinmelidir.

Feodal bir tavırla mı karşı çıkıyoruz onlara? Hayır: Birincisi, toplumdaki bir yozluğu, çürümeyi edebiyatçılığa sıçrattıkları için; ikincisi, «kişisel» kıvırtkanlıkları «düşünsel» kıvırtkanlıkta özdeşleştiği için...

Evet, çirkefin «kişisel»inden uzak durabiliriz, ama düşünce çirkeflliğini, filizlenen devrimci kültürümüze ve edebiyatımıza yaklaştırmayacağız; bu konudaki görevimiz teşhirle başlayacaktır.

Edebiyatseverler bilmelidir ki, küçük burjuvazinin en yoz kesiminin «her gece» kıvırtmaya dayanan «iş-kileri»ne sözde soldan muhalefet eder gibi yaklaşan, ama sergiledikleri görüntüyle bilinçli bir biçimde yozluğun propagandasını yapan, (yozluğu eleştirmeyip, karambole getirerek aslında öven) bir tutumun yeri Türkiye değil, emperyalist ülkelerde bazı haklar edinebilen derneklerdir.

**

Türkiye'de dikkatleri toplumsal sorunlardan kaçırarak emperyalist ülkelerdeki düşünce akımlarının revaç kazandırıldığı «soyutçuluk» döneminde, bu soyutçu takımın sonraları kendilerini savunmak için ileri sürdüğü gerekçe, «antidemokratik bir ortamda, düşünce özgürlüğünün pek sınırlı bulunduğu toplumsal koşullarda, başka çaremi yoktu» idi. Onlar şimdi gene aynı gerekçeye sarılarak, burjuvazi tarafından yedekte bekletilen ve her fırsatta hortlatılmak istenen ve hep sırtı sıvazlanan «sınıflar dışı edebiyat»ın cambazlıklarına girişeceklerdir. Bu yöndeki gelişmeleri bir yandan günü gününe izlerken, bir yandan da en karanlık günlerde bile edebiyatın ne gibi yeni görevler yüklenmediğini göstermeliyiz. Zulüm ve baskı dönemlerinde kitleleri de sarıp sarmalayan bir «hiciv edebiyatı»nın geliştirildiği gelenekten yararlanamaz mıyız? İki buçuk yıl kadar önce, 5. sayımızda Şair Eşref'in de katıldığı «küçük oturum»un okurlarımız tarafından ilgiyle karşılandığını unuttuk ve şu günlerde bir HİCİV ÖZEL SAYISI tasarlamamızın uygun olacağını sanıyoruz. Ne dersiniz?

Hiciv, halkın içinden kaynaklanan ve gene halkın içinde damıtılan bir öge olduğuna göre, böyle bir özel sayıyı sadece yazarlarla birlikte değil, okurlarımızla da birlikte kotarmamız gerekecektir. Gelecek sayılarımızda konuyu açmak olanağını bulacağız, ama önerilerinizi şimdiden yazın lütfen...

Sevgi ve dayanışmayla...

AHMET SAY

Mustafa Doğruer'in Karikatürleri

Veysel Atayman	4	Düşünce Körlüğüne Doğru
Metin Altıok	5	Eski Bir Çakal
Suha Tuğtepe	6	Koklamak isterim Çocuğum
Dinçer Sezgin	7	Nevzat Üstün
Kadri Öztopçu	9	Ölümün Kıyısından
Nikola Vaptsarov	10	Fabrika
Penço Dançev	11	Vaptsarov
Nikola Vaptsarov	15	Köy Günlüğü
Tului Sönmez	17	Celâl Gökse için şiir
Kemal Özer	19	Acının Çalar Saati
Vahap Erdoğan	20	Görüşme
Murtaza Vural	22	Vurdu Sevdan
Osman Serhat	23	Genç Şaire Mektup
Ahmet Özer	25	Unutulmamış Bir Zaman
Aytekin Karaçoban	27	Bana Susmak Yaraşır mı?
Hasan Varol	29	Sumak
Hasan Karahüseynov	30	Küçük İraniya'da
Ali İhsan Mihçi	31	Kulaklar
Murat Akdağ	35	Umud Üzre
Azer Yaran	37	Seni Seviyorum
Muzaffer Buyrukçu	38	Günlük
Samim Kocagöz	41	Yaşamöyküsü
Ruşen Hakkı	46	Günler Dergiler
Turgut Çeviker	48	Soğukkanlı Bir Karikatürcü
Sezer Durukan	51	TV'de Yabancı Yayınlar

TÜRKİYE YAZILARI / Sahibi ve Sorumlusu : Ahmet Say / Yönetim yeri : Selanik Cad. 7, Kat 1, Kızılay - Ankara / Yazışma ve havale adresi : P.K. 387 - Kızılay, Ankara / Yıllık abone : 300 lira, altı aylık : 150 lira. İşçi, köylü, öğrenci ve öğretmen için yıllık 200 lira, altı aylık 100 lira. ABD için 50 öbür ülkeler için 40 Amerikan doları / Kapak : Sait Maden / İstanbul dağıtımı Özgür Dağıtım, İstanbul / Ankara dağıtımı : Çark Dağıtım / Ege dağıtımı : DATİC, Konak, İzmir / Temsilcilikler dağıtımı : Türkiye Yazıları / Dizgi baskı, cilt : ŞAFAK Matbaası, tel. : 29 57 84, ANKARA

tartışma
Düşünce Körlüğüne Doğru
Veysel Atayman

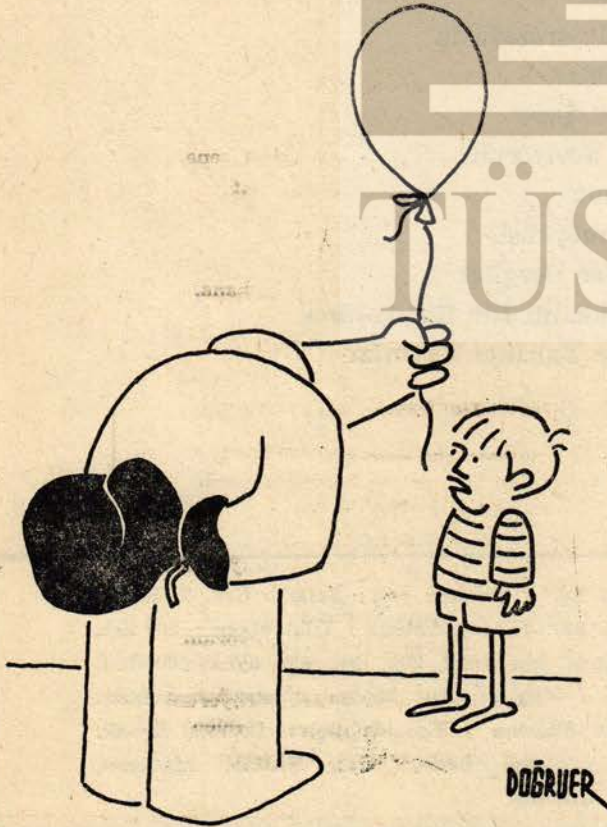
Türkiye Yazıları Dergisi'nin 1979, Eylül sayısında «Yurt ve Dünya»nın Temmuz sayısından aktarılmış bir yazı vardı dil üzerine. Yazı, dilin sanat ile ilişkisine değinip, dil sorununa yer yer genel, yer yer de özel düzeyde yaklaşıp, dilimizin eskiden üretim ilişkileri dışına itilmiş olduğunu, doğal gelenekten ve tarihsel pratiğinden soyutlandığını, tasfiyeye uğratıldığını ileri sürdükten sonra, bugün de, «tasfiyeye uğratılmış bir dilin boşluğunu doldurma çabasının», dili, toplumsal anlamlandırmanın ötesinde «zorlayarak yapaylaştırdığı» görüşünün altını çiziyor.

Elbette iyice somutlaştırılmaları gereken oldukça genel değerlendirmelerdir bunlar. Önce genel düzeyde dil ele alınmalı, türk dilinin evrimi üzerinde bu genel ile olan bağ koparılmadan, dilimizin bugün içinde bulunduğu (bence) düşündürücü durumun nesnel nedenleri doğru bir yöntemle tespit edilmelidir.

Bu yazının tümünü okuyanlar, dil sürecini doğal rayından çıkaran bir dildışı «güç» aramız gerektiğini görürler; «bağımsız kılınmaya çalışılmış», «soyutlanmış», «tasfiyeye uğratılmış» vb. ifadelerinde, eylemler edilgenleştirirler. Başka türlü söyleyecek olursak, dilimizi geçmişte kimi «güçler» doğal gelişme sürecinden saptırmışlardır. Bugün de «boşluğu doldurma çabası»nda olanlar vardır. Kısası: geçmişte ve günümüzde dilimizin doğal gelişme sürecine müdahaleler vardır. Peki kimdir, kimlerdir, hangi güçlerdir bu **bozucu** müdahaleyi yapanlar? Bugün gelecekte tamiri olanaksız «tahribatlara» doğru bir eğri çizen bu gelişmeyi, yalnızca «batı kültürü ile aradaki farkı hiç değilse dilde kapatma çabasına», «tasfiyeye uğratılmış bir dilin boşluğunu doldurma» gayretine bağlamak doğru olsa bile, yeterli mi?

Bugün dilbilim diye bir olgu var; birçok bilimle de kesişen bir bilim bu. Bu bilim, dili araştıran bir bilim; başka deyişle, dili araştıran bir dille çalışan bir bilim olmak zorunda. Böyle olunca, yepyeni kavram ve terimlerle bezenmekte olan bir bilimle karşılaşırız. Dilbilimi doğrudan araştırma konusu edinenleri bir yana bırakacak olursak, aydınımız genelde bu yeni bilimle oldukça zayıf bağlara sahip. Bağ kurmanın güçlükleri yanısıra, önemi de henüz yeterince kavranmamış gibi. Böyle olunca kimilerince «meydanın boş bulunmasından» daha doğal ne olabilir? Oysa dilbilimle içiçe yürüyen yeni bilim dallarını kavrayabilmek ve Türkiye'de yürütülen «dil hareketine» bir an önce sahip çıkabilmek için, geciktirilmeden kurulması gereken bir bağdır bu; ve öznel bir seçim sorunu olmaktan çıkmış, zorunlu, dayatan bir olgu olmuştur. İlerici, gerçek devrimci aydın kadroların dil konusuna bilmem kaçınıcı dereceden bir olay gibi bakmalarının hatasını tarih affetmeyecektir. Çünkü sorun sanıldığı gibi, ne bilimsel bir yanılga sorundur, ne de «iyi niyetten» doğma irade dışı hataların ürünüdür. Sorun ilk düzeyde, **ideolojik** alanda ele alınması gereken bir sorundur.

Devrimci kadroların elinde, Stalin'in «Dil ve Marksizm» kitabı gibi, çağdaş dilbilim gelişmeleri karşısında, gerek dil hakkındaki genel tespitleriyle, gerekse dilin sınıfsal konumdaki yerini belirlemede hatırı sayılır boşluklarıyla yetersiz kalan bir kılavuzdan başkası yok. Oysa sorun çok yeni ve derin boyutlarıyla karşımızda. Bir önceki bölümde ortaya attığım soruyu yenileyerek, dilin, daha doğrusu dil sorununun ele alınış biçiminin önce ideolojik yönden (kısaca) tartışılması için bir iki gerçeğin altını çizmeye çalışacağım.

Evet, kimdir bugün dilimizin «boşluğunu doldurmaya» çalışanlar? Dili ameliyat masasına almış olanlar? Devrimci bir kafayla mı çalışmaktadırlar, yoksa mekanikçi bir anlayış mı egemendir çalışmalarına? Sınıfsal dengenin neresinde, ne zaman, nasıl yer aldığı tarihsel deneyimlerle belirlenmiş küçük burjuva, burjuva aydın kesimi, ülkemizde, dengeyi halk aleyhine etkileyen şunca ilişkiye karşı vurdumduymazlığını sürdürürken, olası yerine muhtemel denince neden dünya yıkılmış gibi bir tepki gösteriyor? Osmanlıca karşısına «ilerici» dili, «öztürkçeyi» koyanlar, dili, onun gerçek üreticisine, halka mı yaptırıyorlar? Sorunu doğru koyalım; dili ameliyat eden masanın başında hangi sınıfsal ağırlık duruyor? Toplumu bir düşünce körlüğüne, sağır diyaloğuna iten, itmekten yarar uman hangi toplumsal kesimdir?

Bugün «yeni» kavramları kullananlar, ilerici, devrimci, «eski» kavramları atmayan (ya da atamayanlar) gerici, karşı devrimci durumuna düşüyorlarsa, böyle bir mekanikçi anlayışın karşısına elbette dikilmek gerekir. Tarihi, materyalizmin öğrettiği yöntemle kavrayan kafa, tarihsel süreci, şurasına burasına keyfi müdahalelerin yapılamayacağı diyalektik bir süreç, bir bütün olarak kavrar.

Türkiye halkları, tarihsel sürecin büyük kervanında, birçok halkların uygarlığıyla buluştular elbette. Tarihsel gelişmede, karşılıklı etkileşim yasaları uyarınca, yepyeni kültür ve uygarlık sentezleri doğarken, toplumsal kademelenmede değişik basamaklarda bulunan kesimlerin, başka deyişle sınıfların, farklı etki çemberleri içinde kalmış olmaları da anlaşılır bir olgudur. Feodal toplum gibi, yönetici ile yönetilen (halk) ilişkilerinin dondurulmuş olduğu bir sosyo-ekonomik kuruluşta, saray'ın, kendine özgü bir kültür kuşatması içinde kalmasından doğal ne olabilir? Avrupa'da Alman imparatoru V. Karl'ın sadece atlarıyla almanca konuşabildiğini söylemiş olması, bir raslantı mıdır? Merkezi feodal sistemin tipik bir tarihsel örneği olan osmanlı toplumunda, dinsel kesişmeyi de göz önünde tutarsak, arap ve fars dilleriyle, arap kültürüyle buluşmuş olmaktan daha doğal ne olabilir. Ancak, tarihsel gelişimin eğirisini, kendi kafasında yeniden çizmeye kalkanlar, halk dili ile yönetici dilinin, halk kültürü ile yönetici kültürünün kopukluğunu salt Osmanlı devletine özgü bir «tarihsel günah» ilân edip, bu sözde tarihsel boşluğu (bizi ilgilendiren yönüyle dildeki boşluğu) gidermeye çalışırlar. Tarihsel sürecin nesnel kaçınılmazlığını göz-

Eski Bir Çakal

Metin Altıok

- Hey yolcu; daha borçlusun bana,
Sakın öleyim deme.
Acıyım ben, alacağımı bırakmam kimsede.
Seni bekliyor bütün tuzaklar,
Bir bir düşeceksin hepsine.
- Bilici hadi söyle, beni bekleyen ne?
Ak kemikler serp kara toprağın üstüne.
Yakında gideceğim burdan
Hiç bir sokağından geçmediğim,
Anım olmayan bir kente.
- Ay buluta giriyor,
Kemikler seçilmiyor yerde.
Uzun uzun uluyor
Bir çakal pash sesiyle.
- Ben eski bir çakalım,
Çocukluğundan kalma herkesin.
Ulumaktan yoruldum.
Belki bir sözcüğüm olurdu,
Bir harf bulunsaydı sesime.
- Bilici hadi söyle, beni bekleyen ne?
Suya bak, aleve sor, göcebe rüzgarı dinle.
Yeni bir kente gideceğim burdan;

Ne uğurlayan olacak beni,
Ne orda karşılayan, güvenmiş bir sevinçle.

- Su bulanık, duman alevi boğuyor.
Rüzgar suskun bu gece.
Uzun uzun uluyor
Bir çakal pash sesiyle.

- Ben eski bir çakalım,
Taşlandım, kovuldum bunca sene.
Suç bende değil, bildiğim yok.
Anımsarım nedense
Hep geceyle birlikte.

- Hey yolcu; daha borçlusun bana,
Sakın öleyim deme.
Rüzgarı bağladım ulu meşeye,
Geceyi kararttım senin için.
Çık yola, boşuna yanıt bekleme.

- Atıman sağrısına yapışan kene;
Sıkı dur öyleyse durduğun yerde.
Hoşça kal bilici,
Kutsa beni sadece.
Yeni bir kente gidiyoruz acıyla birlikte.

- İşte ay çıkıyor buluttan.
Rüzgarın çözüldü dili duyuyorum.
Alev sardı kuru odunları,
Aydınlandı kara toprak görüyorum.
Ama giden gitti ne gelir elden!
Acı, ah acı, acımasız biliyorum.

den kaçırın bu mekanikçi yaklaşım, özne - nesne ilişkisinde halk kitlelerinin, tarihi yapıcı güçlerin, rolünü de kendi yüklenmekten geri kalmıyor elbette.

Biraz daha özel düzeye inip soralım : dilin ilerici gerici olur mu? Düşünceyle birlikte üretim sürecinden, insanın çalışma faaliyetinden doğmuş olan dil, ürünü olduğu dil ortamının tarihsel olanaklarıyla hem bezenmiş hem sınırlanmıştır. Sözelimi ilkel bir topluluğun dilinin soyutlamalar yönünden zayıf (rasyonel bilgi düzeyinden uzak) ama ampirik bilgi düzeyine yakın olduğunu düşünebiliriz. Belirli bir tarihsel kuşak üzerinde doğal çevreden üretim ilişkilerine kadar uzanan tüm etkenler, düşünceyle birlikte dilde de yansiyacaktır elbette. Dilin zenginliğini «soyutlamaların» fazlalığıyla ölçecek olursak, bu yönden zayıf, kavramca sınırlı dillerden sözdebiliriz belki. Ama tarihsel doğrunun gerilerinde yer alan bir dili «gerici» ilân edecek tek bir kriter bulmak olanaksızdır. Bir dil, bir önceki evresine göre gerilemiş olabilir, hatta ölüme doğru bir eğri çizebilir. Nasıl ki tarihsel ardardalıkta, ortaçağın feodal - klerikal düzeni, kendisinden on yüzyıl önceki köleci toplum aşamasıyla karşılaştırıldığında, sözelimi bir Yunan sanat ürünüyle bir 12. yüzyıl sanat ürünü ele alındıklarında, geçmişin üstünlüğü kendini kolayca ele verirse, dilde

de bir sonraki evrenin, bir öncekine ille de (çok genel bir deyişle) üstün olması gerekmez.

Kuşkusuz yukarıdaki değinmelerde dilbilimin birçok alanı içiçe ele alınarak çok genel tespitler ileri sürülmüştür. Aslında herbiri ayrı ayrı araştırılacak konulardır, fakat hedefimiz : dili ilerici gerici ayırımına sokanların, bu tutumlarını ideolojik düzeyde tartmak olduğuna göre, böyle bir geçiş te zorunlu olmuştur.

Evet, ilerici, gerici diller yoktur, az gelişmiş, gelişmekte olan, ölmekte olan diller vardır. Ancak sorun böyle ilerici - gerici şeklinde konunca, dil karşısındaki tavır, ilerici (devrimci) ya da gerici olmanın da belirtisi oluyor. (Soruna mekanikçi yaklaşmadığımız için, yeni kavramlar bulmanın, dili sadeleştirmenin dilimize getirdiği olumlulukları tümüyle inkâr ettiğimiz sakın düşünülmesin. Ancak konunun bu yönü, şimdilik bizim çizgilerimiz dışında kalmaktadır. Daha özel araştırmalara girildiğinde bu konuya da elbette değinilecektir.) Yıllar önce Galilei, dünya güneşin etrafında dönüyor savını ileri sürdüğünde, feodal düzenin temel desteği olan kilisenin doğmalarını sarsıcı ve dünya merkezci bir evren tablosunu yıkıcı böyle bir düşünceni hemen karşısında yer aldılar. Tarih sahnesinde tırmanmakta olan burjuvazinin bilim güçleri ise, bu görüşü desteklediler. Çünkü genç evresinde ilericiylikten yana burjuvazinin nesnel çıkarları, geri üretim ilişkilerinin bütünlüğünü temsil eden feodal düzenin yıkılmasını gerektiriyordu. Böylece Galilei'nin iddiası —ki bu iddia yanlış da olabilirdi— çağının ilerici güçleri ile gerici güçlerinin çatışmasında bir odak oluşturmuştu. Aynı türden çatışmalar bugün de sürüp gitmekte. Örneğin evrende kızıl ışınlarla sapma olgusuna dayanan birçok bilim adamı, evrenin bir başlangıcı olduğunu ileri sürüyorlar, maddenin başlangıçsız, bitimsiz hareketini savunan sosyalist kamp bilimcileri ise, bu görüşü benimsemiyorlar. Demek ki, bilimsel düzeyde birçok varsayımın, iddianın, teorinin vb., dönemin ilerici ve gerici karşılaşmasını buluşturan bir odak olması mümkün. Peki dil için bunu söyleyebilir miyiz? Yani dile şöyle yaklaşan gericidir böyle yaklaşan ilericidir demek mümkün mü? (gerçi sözkonusu mekanikçi tutum, görünürde, dilin kimi öğelerine bile bile sahip çıkan tutucu bir kesim oluşturmuştur. Ama yeni öğelere sahip olan kendini özde devrimci görme hakkına ne ölçüde sahipse, tarihsel işlevini doğal olarak doldurmuş öğelere (kavramlara, deyiş biçimlerine, üsluplara vb.) sahip çıkanlar da kendilerini karşı kampta görme hakkına o ölçüde sahiptirler. Bu konuyu da en başta ideolojik saflaşmanın bir alanı olarak bir diğer yazıda ele almak mümkün.)

Varmak istediğim sonuç belirdi sanırım : Özde değil sözde devrimci bir kadrolaşmanın elinde dilimiz bir harekâtın oyuncağı olma durumundadır. Sınıfsal bilince sahip diyalektik kafaların tarihsel evrim yolunda halklarının bulunduğu kültürleri özümleyen, malum bir kültür devriminin yıkıcı, diyalektik olmayan, mekanikçi yaklaşımına benzer bir yaklaşımı benimseyemez. Devrimci kadroların bilimsel bilgilerle donanıp dilimize sahip çıkmamaları halinde, çok değil on yıl sonra, düşünce körlüğüne itilmiş bir toplum haline gelebiliriz.

Koklamat İsterim Çocuğum

Yaşanmış yılların tutulan çetelesidir
Yürek denilen yorgun tahtadan okuduklarım
—Bunu bir biz biliriz çocuğum
Bir de boş kalan alanları kentim.

Öfkeyi masupladık «—DER» lere
Liseli münazaralardan kalan tartışmalarla
Tasmalı süngüler çevirmiş yöremizi
Sevdamız iteklenir nemli karanlıklara
—Bunu bir biz biliriz çocuğum
Bir de boş kalan alanları kentim.

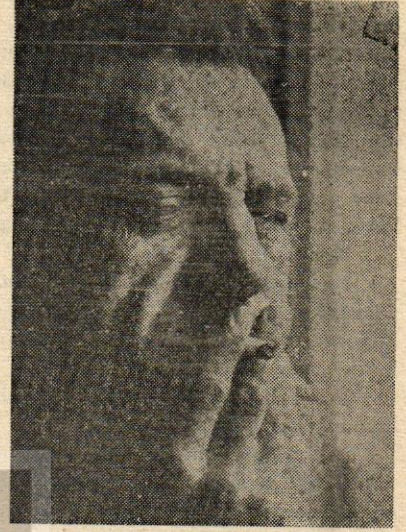
Şiirlerde gelip yol ayırımına
Dediği gibi can ustaların
Lakin
«Eylem çiçek açmasıdır bilinçlenen kitlelerin»
Ben o çiçeği koklamak isterim

Adımı kavga koydum
Seninle yaşamışlığımın
Fabrikalardan yükselsin isterim sesim
Bitsin isterim halkların çektiği hasret
—Çocuğum, parti kokuyor ağzın senin.

Süha Tuğtepe

Nevzat Üstün'ün Son Akşamı

Dinçer Sezgin

Nerden bilirdim Sovyet Elçiliğinde tanıştırdığımız akşamın, O'nun son akşamı olduğunu? Öylesine genç, öylesine yaşam doluydu ki, gaipten bir ses «Bu akşam Nevzat Üstünün son akşamı» dese idi bile, inanamazdım yaşanmıyan bu gerçeğe.

İstanbul'da Demirtaş Ceyhun'un bir öyküsünü filme çekiyorduk Televizyon için. 1917 Devriminin 63. yıldönümünü kutlamak için düzenlenen kokteyle davet etmişler Demirtaş'ı. «Haydi birlikte gidelim» dedi. Kalıp gittik. Işıklar içindeydi elçilik yapısı. Işıktan ve çiçekten görünmüyordu sanki. Binbir kristal avizenin aydınlattığı salonlardan geçip, ikinci kattaki kokteyl salonuna vardık. Orada bizi sımsıcak bir ses karşıladı:

— Yüzünü gören cennetlik, nerelerdesin Demirtaş?

Demirtaş eli ayağı, ağzı burnu gibi doğallaştırdığı gülümsemesi içinde, sesin sahibiyle sarılıp öpüştü. Sonra da bizi tanıştırdı:

— İkiniz de birbirinizi tanıyorsunuz öyle sanırım: Nevzat Üstün ve Dinçer Sezgin.

Ben elbette tanıyordum Nevzat Üstünü. Ama o, sanırım çelebiliğine yakışan bir soyluluk içinde ve Demirtaş'ı yalancı çıkarmamak için:

— Tanımaz olur muyum birader, dedi elimi sıkarken, elbette tanıyorum.

Ünlü Rus Votkasını tutan sol elini göğsüne yapıştırdı ve sağ eliyle, görünüşünden ummadığım bir güçle elimi sıktı. Göz göze geldik. Elimin, elinde kaldığı o kısacık süre içinde, gözlerimde ve yüzümdede dolaşan gözlerinde beni anımsamak, biryerlerden bulup çıkarmak isteyen sıcak bir çaba vardı. Oysa benim içimde hissettirilen sayfalar çevrilmeye başlamıştı bile. Alamanya Beyleri, Çıplak, Cüceler Çarşısı, Yitikler Kapısı ve öteki yapıtları. Ve Cumhuriyette çıkan son roportaj - öyküleri...

Nerden bilirdim O'nun elini ilk ve son kez sıkıştığını. Nerden bilirdim O'nunla ilk ve son kez göz göze geldiğimizi. Bir yazarla okuru arasında ne denli dostluk ve arkadaşlık kurulabilirse o denli dostu ve arkadaşlıydım Nevzat Üstünün. Bu soyut yakınlığa gerçek bir dostluk ve arkadaşlık biçecektik o akşam. Herşey öylesine hazırды. Belki birçok güzel akşamlar geçirecektik Nevzat ağabeyle. Sımsıcak şeyler anlatacaktık birbirimize. Yazmayı istediğimiz öykülerden şiirlerden söz edecektik. Geleceğe uzanacak saygıdeğer bir dostluk için herşey vardı çünkü o akşamda.

Elimi bıraktı. Demirtaş, insana hiç bitmiyecekmiş izlenimleri veren ve içinde Adanalı yüreğinin sevecenlikleri tomurlanan sohbetine çekiverdi Nevzat ağabeyi. İkisi eski bir dostluğun bütün tadını çıkara çıkara ta-

nadık, bildik konular üstüne konuşmaya geçiverdiler hemen. Sözcüklerinin tümcelerinin arasına gülmeler, şakalaşmalar serpiştire serpiştire ve aynı makamı seven iki sanatçı gibi, o makamdan birçok şarkıyı geçmeye başladılar. Hiç yalnızlık duymadım. Çünkü Nevzat Üstün, Demirtaşla konuşuyor ama, bana da anlatıyordu. Öylesine alçakgönüllü, öylesine çelebi bir üslubu vardı ki, konularının ne kadar yabancı olursam olayım, sanki o konuların ortağı gibi duyumsuyordum kendimi. Sonra onların sımsıcak sohbetlerinin çevresinde tanıdık yüzler, adlar toplanmaya başladı: Ahmet Oktay, Atal Behramoğlu, Özdemir İnce, Vedat Türkali, Ruhi Su, Aziz Çalşlar. Sol yanımızda Behice Boran, arkamızda Necati ve Berrin Cumalı ile Aytekin Kotil, az ilerimizde Tektaş Ağaoğlu ile Orhan Taylan. Nevzat ağabey herkese birşeyler söyledi. Espriler yaptı. O dingin, yorgun gövdesine büyük gelen yüreğiyle şakalaştı tanıdık yüzlerle. Az ötemizde iki arkadaşıyla konuşan Doğan Hızlına da laf attı ama, duyuramadı sesini.

Bir ara yalnız kaldık. Öteki arkadaşlar başka tanıdıklarıyla konuşmaya gittiler, Nevzat ağabey ben onun konuşmuşum gibi yalnız bırakmadı beni.

— Sana birşey soracağım dedi. Beni düşündüğün gibi buldun mu?

Nasıl düşünmüştüm ben Nevzat Üstünü? Bilinçaltımdan çapkın, yakışıklı, kırkbeş yaşlarında, saçları ağarmamış biri çıkıp geldi.

— Hayır, dedim.

Güldü.

— Beni okurken, beni biçimlendirmedin mi hiç içinde? Gözünde canlandırdın mı?

— Canlandırdım elbette!

— İşte onu sormak istiyorum, canlandırdığın Nevzat Üstüne benziyor muyum?

— Seni daha genç düşünüyordum ağabey, dedim. Sesli sesli, sımsıcak güldü.

— Yazar kendini ne denli gizlerse gizlesin, yine kendini anlatıyor Dinçer dedi. Yazdıklarımı okuyan birisi, ilk tanıştığımızda, beni yazdıklarına benzetirse hoşuma gidiyor, bu nedenle tanıştığım herkese aynı so-

ruyu soruyorum. Bir tarihte, Hasan Hüseyinle kavga etmeye gitmiştim. Çalıştığı dergide, onun odasının kapısını açtım. Durup sert sert baktım yüzüne. O'da bana baktı. Az sonra da «Hoşgeldin Nevzat Üstün» dedi. Beni tanıyışı öyle hoşuma gitti ki, geri çekilme kararı aldım. İnsan yazdıklarına kaşından gözünden, bakışından, bedeninden, hatta kokusundan birşeyler katıyor. Beni daha genç düşünmene şaşmadım. Yazar ne denli yaşlansa da ya gençliği anlatır, yada gençliğini.

Sarsıldım.

Hastalığın pençesinden kurtulamayan gövdesiyle, dipe dinç kalan iç dünyası arasında sağlıklı bir yer arıyordu kendine. Bakışları öylesine dinç, genç ve öylesine sınımsızdı ki.

— Nevzat ağabey dedim, size küçücük bir deneyimimden söz etmek istiyorum.

— Votkaları tazeliyelim ondan sonra dedi.

Gidip masadan ikişer votka aldık. Ve az önce konuştuğumuz yere döndük.

— Anlat dedi, o küçücük deneyimin neymiş öğrenmek istiyorum.

— İnsan her organıyla yalan söylüyor da, daha doğrusu her organına yalan söyletebiliyor da yalnızca bakışlarına yalan söyletemiyor ağabey, onu söyleyecektim dedim.

Konuştuklarımıza, söylediklerine ters gibi görünen bu sözlerim ilgisini çekti. Gülümsedi.

— Anlat, dedi.

— Senin yazdıklarında dedim, sana benzeyen yalnızca gözlerin..

— İlk tanıştığım kişi beni yazdıklarına benzetirse hoşuma gidiyor, dedin, öyle değil mi?

— Evet.

— Yazdıkların sana neyiyle benzer Nevzat ağabey? Eliyle mi, koluyla mı, saçıyla mı, boyuyla mı, gövdesiyle mi?

— Bilmem!.

— Yazdıklarının tümünde, gözlerindeki şu sıcaklık var, şu candanlık var ben onu vurgulamaya çalışıyorum. Yani gözlerindeki şu insan canlılığı yazdıklarında hemen görülüyor. Anlattığım kişiler de şimdi bana baktığın gözlerle bakıyorlar herşeye, sıcaklık bakıyorlar. Yalnızca dolansız bakıyorlar.

— Bu açıklamanı sevdim Dinçer.

— Yumruk vurmak için kalkan bir eli, okşatarak indirebilirsin yerine, küfretmek için açılan bir ağız sevgi sözcükleriyle kapatabilirsin, ama bu hakimiyeti gözlerine uyguluyamazsın. Onlar senin içini sergilerler çünkü. Ve onlar senin gerçek dünyana uygun bakarlar. Ve sen yazdıklarına ençok gözlerinle benziyorsun ağabey!

— Böyle bir değerlendirmeyi ilk kez duyuyorum, ama sevdim dedi.

Ve büyük elleri içinde kaybolan Rus votkası dolu kadehi bir dikişte içti. Boşalan kadehe bakarken gizli bir sevinç gelip yerleşmişti gözlerine. İçtenliğine gözlerinin rengi karışan bir sıcaklıkla,

— Haydi birer tane daha içelim, dedi ve yanıtı beklemeyen votka kadehleriyle dolu masaya doğru yürüdü gitti. Üst tarafı, acemi bir ustanın elinden çıkmış yanlış bir yontu gibi masaya vardı ve iki kadehle dön-

dü bana doğru. Yarı pembeleşmiş yanaklarında dostluk çiçekleri açmaya başlamıştı. Kadehimi verirken,

— Çok güzel şeyler konuşacağız seninle çocuk, dedi.

O anda Ruhi Su ile yüz yüze geldiler. Dostluk sözlüğünden çekip çıkardıkları sıcak sözcüklerle sarıldılar birbirlerine. Onlar votka kadehleriyle dolu masanın önünde konuşurlarken ben bir kıyıya çekildim. Neler konuştular bilmiyorum. Bir hayli sonra yaklaştım yanlarına. «Nevzat ağabey dedim, dostluğun zımmeti olmaz ama, hizmeti olur derler. Konuşmanıza katılabilir miyim?» Hemen beni Ruhi Su ile tanıştırdı. Ruhi Su ile ikinci kez tanıştırılıyorduk. Üç dört yıl önce Fahir Aksoy'un evinde tanıştırmıştık ilk kez. Bunu anımsattım, Ruhi beye. Anımsadı hemen. Daha sonra Köken dergisinden söz ettik. Nevzat ağabey, «İyi bir dergiye Köken, sürseydi olumlu bir yer yapardı kendine» dedi. Bir süre sonra Ruhi Su gitmek için yanımızdan ayrıldı.

Demirtaşın bizi tanıştırdığı sütunun dibine geldik.

— Nevzat ağabey dedim, senin Alamanya Beylerini film yapmak geçiyor gönlümden, ne dersin?

— Tek film mi?

— Hayır, her öyküyü ayrı bir film olarak düşünüyorum.

Yüzü aydınlandı.

— Tutar ağabey, hele bütün öyküler için geçerli ortak bir iskelet oluşturursan çok güzel olur.

— Ortak bir gerilim mi demek istiyorsun?

— Öyle de diyebiliriz.

— O öyküleri film olarak düşünmüştüm ama, böylesi aklıma gelmemişti. TRT'den bir arkadaşımız geldi geçende. Alamanya Beylerine benzeyen ama, Doğu Almanya'daki işçilerimizle ilgili bir senaryo yazmamı istedi benden. İsteğini ilginç buldum. Yakında Doğu Almanya'ya gideceğim. Onu bir çıkarayım, sonra senin önerini düşünürüz. Ama şimdiden «Evet» diyorum önerine. Tek koşulum var, senaryoyu ben yazacağım.

— Kabul..

Bir Rus kızı yiyecek dolu tepsiyle yanaştı yanıma. Kürdanını köftelere batırırken,

— Böyle görkemli salonlara rus kızları yaraşır, Dinçerdiğim dedi ve birşeyler anımsamış gibi uzun uzun güldü.

O sırada içeriye çok güzel bir bayan girdi.

— Nevzat ağabey dedim, burnundan başka kusuru olmayan güzel biri var ardında, çaktırmadan bak.

Birden gençleşip, dikleşti. Hatta birazcık heyecanlandı. Döndü. Kadının tüllerle örtülü yarı açık göğüslerine, beline dek inen saçlarına, diri gövdesine baktı uzun uzun.

— Keşke burnunu göstermeseydin yahu, dedi dönerken. Belki ben görmezdim, güzelliğini bir türlü sindiremedim içime.

Kadın yanibaşımızdan geçip, tam Nevzat ağabeyin karşısında bir yere gidip durdu. Bir süre daha baktı kadına.

— Gözleri çok güzel dedi. Kendimi bir deniz kıyısında sandım gözlerine bakarken. Gözgöze gelseydik düşer boğulurdum.

Kadehini kaldırdı. Tam içecekken durdu.

— Yahu aklıma, Aragonun Elsanın Gözleri adlı şiiri geldi, dedi. Ama boşver, ne ben Aragonum, ne de bu kadın Elsa.. Haydi içelim.

İçtik. Demirtaş çıkıp geldi kalabalığın içinden. Çirkin burunlu kadını gösterdik Demirtaşa. O'da hemen-
cecik bir anısını anlatıverdi :

— Bir arkadaşımız, kızın birine zil zurna aşık ol-
muştu. Sevgisi tek yanlıydı. Onu bu sevdadan vazgeçir-
mek için bir arkadaşımız «Oğlum bu kızdan sana ha-
yır yok, bu işten vaşgeç. Ayrıca kız da çok çirkin» de-
di. Bizim aşık sinirlendi. «Neresi çirkinmiş ulan» diye
diklendi. Arkadaş da, «Bacaklarını görmüyor musun
çarpık aslanım» dedi. Aşık arkadaş bir an durdu, «Sana
ne» dedi sonunda, «benim ortopedist arkadaşım var!»
Sizin de ortopedist arkadaşınız varsa, burun önemli de-
gil..

Demirtaşın bu anısı çok güldürdü Nevzat ağabeyi.

Boşalan kadehleri yeniliyelim istedim. Nevzat ağa-
bey, «Yeter dedi, yarın Ankaraya gideceğim. Daha faz-
la içersem, sabah kalkmam.» Israr ettim. «Olmaz» de-
di. «Hanımı ameliyat ettirmiştim Ankarada, yarın onu
kontrolre götüreceğim. Mola Otelde kalacağız. Cumartesi
akşamı, hanımı al da gel. Orada bol bol içeriz.

Kendi arabasıyla gideceğini öğrenince,

— Arabayla gitme ağabey, bugün Ankaradan arka-

daşlar geldi. Bolu dağları felaketmiş. Atla uçağa yada
bin bir otobüse öyle git dedim.

Güldü. «Kart ağacı kırağı çalmaz, üzme kendini»
dedi. Israr ettim. «Kararlıyım dedi, hem bizimle bir-
likte gelecek arkadaşlar var, onlar da planlarını bize
göre yaptılar.» «Bari dedim, Kara Yollarından, yol du-
rumunu öğren, iyiyse öyle çık yola.» «Onu sorarım»
dedi. Ben nasıl kuşkuyla bakmışsam yüzüne «Endişe
etme dedi, vallahi sorarım. Yol kötüyse gitmem.» «İyi
öyleyse, dedim, ama unutabilirsin telefon etmeyi
saatini değiştir.» İlgimden sevinmiş göründü «Hay hay»
dedi. Ve saatini bir kolundan ötekine geçirdi. Sonra
da bizleri öptü, çıkıp gitti.

Ne bilirdim o öpüşün son öpüşü olduğunu.

Cuma akşamı Ankaraya dönecektim ve Cumartesi
akşamı Mola Otelde birlikte rakı içcektik. Hem de do-
ya doya. Bana ve eşime imzalyacağı bütün kitaplarını
getirecekti o akşam.

Cuma günü dönemedim Ankaraya. Çünkü Cuma
sabahı, bir trafik kazasında öldüğünü öğrenmiştim Nev-
zat ağabeyin.

Toplumcu yazar Nevzat Üstün, son gecesini 1917
Devriminin 63. yıldönümü kokteylinde benimle birlikte
geçirmişti ve artık onunla birlikte yaşayacağım başka
bir akşam yoktu.

Ölümün Kıyısından Geçen Dostuma Şarkı

Kadri Öztopçu

ankara yolundayken hatırladım seni
olan hızımı toplamış gidiyordu tren
önümde uçsuz bucaksız bozkır uzanıyordu
dağlarda duman kar
dağlar ve bozkır üşüyordu

ankara yolundayken hatırladım seni
ölümün sana bu kadar yakın
bu kadar amansız oluşuna şaşmadan
ve ürpermeden
korkmadan

kedersiz
ama hazin bir şarkı gibi duyarak ölümü
ve bana
ellerinle sardığın sigaradan
acemi bir duman alışla yaktığım gözlerimi
siler gibi
çıkartıp gözlüklerimi sildim gözlerimi
ankara yolundayken hatırladım seni
bozkır bitmiyordu
dağlar dumanlıydı dumanı gitmiyordu
seni bir gün bana öldü demesinler
gözlüklerin düşmesin

kırılmasın
sevdiğin ağlamasın
seni bir gün bana öldü demesinler
gönle bir yağmurcasına boşanan
şiirlerin var yazılacak
belki odanda sulanacak bir çiçek
bir kitap var açılıp okunacak
gerçi
sen ölmekle durulmaz bu nehir
adın kalır düştüğün alanlara
evlerde
meydanlarda
gönüllerde sevgin
ve kısacık yaşanmış dolu bir ömrün
dolu bir arkadaşlığın
izi kalır
anısı
ve uzun bir yaz yağmurundan sonra bir gün
nasıl açarsa gün
öylesine açar ki sevdamız
kavgamız
öylesine açar ki çiçeklerini
fakat o zaman
o zaman öldüğüne daha çok yanarım
seni sakın öldü demesinler

ölüm
ölüm seni dostlar başından
ölüm
seni
yerler alsın

Fabrika

Nikola Vaptsarov

Fabrika. Başı bulutlanmış boğucu sislerinden.
Halk ağır usancında basitliğin.
Hayat,
gözdağı veriyor azman dişlerinden
kötü çehreli bir köpeğin.

Döndolaş, böğründe öldürücü bulantılar,
aş geç belaların kışkacından,
dön, koparıncaya kadar
bir parça ekmeği

itin ağzından !

Kayıplarda koşuyor devirler,
inliyor

bezin transmisyonlar.
Burada, boğucu inde geçiyor günler,
haftalar,

aylar
ve yıllar.

Şuracıkta bahar rüzgarının sesi,
sallıyor ninnisiyle güneşli ovaları...
Mavi göğe tutunmuş ağaçlar
ve ağaçların kırık gölgesi
kerpiçlerinde
kirli duvarların.

Burada neci olur

rüzgar ve ovalar
ve çoktan unutulmuş kokulu doğa !
Bir el uzandı mavi göğe

sonverdi yumşaklığa,
uyusal duyguları attı çöplüğe.
Bu düşlerden gevşer yüreğin,
o, gençlik soluğuyla ısınan,
tüm emekleri olgun ellerin
yiter
birdenbire

o an !

Haykır,

yarıp geçsin haykırışın
makinelere ateşli ve ağırlı kasırgasından,
kurşuni boğluğu parçalasın

varsın hedefine
sözcükler dudakların arasından...

Ben de haykırdım yıllarca.
Tüm çağım boyu
seslendim, çevremde karanlık ve acılar...
Fabrika,

makinelere
ve insanoğlu
kabından taşıp
haykırdılar.

Bu inleyiş,

hayatımızda dolanan
ve tekrarında biteviye devirlerin
bir volan,

zaptetmeye kalkışırsan
kırılır dönüşünde ellerin !

Ve sen, fabrika,
İçiyorsun gücü,
dumanını ve kurumlarını
içiyor işçi.

Boşuna! Sen eğitiyorsun bizi kavgada,
seninle indireceğiz
yere güneşi.

Evet, koparacağız güneşi gökten,
biz, ezdiklerin,

bizler, bizler !

Bin yürek tek oluyor sende canlı ateşten,
çiçekleniyor atışıyla sararmış yüzler.

Çev. AZER YARAN

inceleme

Halkın ve İnsanlığın Ozanı Vaptsarov

Penço Dançev - Çeviren: Azer Yaran

Ulusal edebiyatın gelişmesi kesintisiz bir süreçtir, ama bu süreçte, büyük ulusal yenilikçi ozanların yaratısında yoğunlaşan dev enerji birikimini taşıyan kavşak ve aşama anları vardır. Orada, bu sinir düğümlerinde edebiyat sürecinin nabızı en güçlü şekilde atar; edebiyatın kan dolaşımının sarsıntıları en çok duyulur; bizzat yaşam tarafından önceden çözümlenmiş yeninin, erişimlerin değeri en açık biçimde gözle görülür olur; ve orada geleceğin çizgilerini yakalamak olanaklıdır.

Hristo Botev, İvan Vazov, Peyo Yavorov, Hristo Smirrenskiy, Nikola Vaptsarov gibi büyük yenilikçi ustaların sanatsal yaratıcılığı edebiyatımızın ve özellikle şiirimizin gelişmesinde böyle gelişme aşalarındandır.

Bunlar, tüm yeni Bulgar edebiyatının ufuklarını en iyi biçimde görme olanağı veren doruklardır. Bu doruklardan uzak geçmiş görülebildiği gibi, gelecek de sezilir.

Adı geçen bu Bulgar ozanlarından her biri, karmaşık ve açıklanması güç birer olgudur; güçtür, çünkü sözkonusu olan, ele alınmaksızın onları büyük ölçüde açıklanmaz ve inanılmaz kılacak öğeleri gözümüzden gizliyor gibi parlak özelliklere sahip olağanüstü özgün sanatçılar, büyük yeteneklerdir.

Botev, daima olağanüstülüğüyle şaşkınlık uyandırmıştır. Edebiyatçı çağdaşlarını birkaç boy geride bırakmıştır ve saygın kişiliği, ülkenin Osmanlı köleliğinden kurtuluşu öncesindeki on yılın edebiyat yaşamına eşdeğerde betimlenmektedir. Edebiyatımızın geriye kalan bölümünün daha ilk adımlarını attığı bir sırada, onun şarkıları birden dünya şiirinin en iyi örnekleri arasında yer almıştır. Ne var ki, herşeyden önce dehanın bir ayrıcalığı olan bu olağanüstülük, eğer ozan, ulusal geleneklere anne sütüyle özümsemiş güzelim halk şarkılarına, onlarca alçakgönüllü Bulgar «yazıcısının» oluşturdukları ulusal edebiyat atmosferine ve kuşkusuz, önde gelen dünya ve en başta Rus edebiyatının kazanılmış yaratıcı şekilde özümsemiş deneyimine dayanmazsa anlam taşımaz.

Yirmi üç yaşındaki Hristo Smirrenskiy'in «Da budet Dyen» adlı şiir kitabının çıkışı sık sık bir «muzice», fırtınalı ve apansız bir ruh yükselişi, devrimci şiirimizin gelişmesinde ilerici sürecin tuhaf bir ihlali olarak yorumlanıyordu. Ama uyanık bir çözümleme, Smirrenskiy'in atılımının temelinde yalnızca uzak önceli dâhi Botev'in yaratısıyla ve Yavorov'un başkaldıran «ilk dönemiyle» değil, aynı zamanda az, ün yapmış onlarca proleter ozanın toplumcu şiiriyle ve daha önem-

lisi, Dimitr Polyakov'un öncü şiir çalışmasıyla bir miras bağı yattığını göstermektedir.

Toplumsal-tarihsel gerçekliğin bir dizi en temel çizgisini çağdaşlarının ruhu durumlarının en karakteristik anlarını ancak olağanüstü yetenekte bir kişilik yansıtabilir, içinde bulunulan anın belirtilerinin ve geleceğin çizgilerinin ayırımına zekice varabilir. Ama nesnel koşullar, öncellerin ve çağdaşların deneyiminin düşünsel, ahlaksal ve estetik birikimi olmaksızın böyle bir atılım, dâhinin de gücüyle karşılanamaz.

İşte bu nesnel koşullar, dehanın yada büyük yeteneğin öylesine verimli belirişinin bu koşulları, kökleleriyle anayurt temeline, ulusal yaşamın içlerine, ulusal ruh atmosferine uzanmaktadır; onlar hem eskilerin, hem de o andaki yenilikçilerin çalışmalarının ulusal estetik değerlerinde yoğunlaşmıştır.

Bulgar ozanı ve devrimcisi, ulusal edebiyatımızın ünü ve onuru Nikola Vaptsarov'un durumu değindiğimiz bakımlardan ayırıcı özelliكتedir.

Büyük yenilikçi ozanlar, Botev, Yavorov ve Smirrenskiy ile karşılaştırıldığında, bu ozanlar kendisinden önce yaşadıkları ve yarattıkları büyük Bulgar şiirinin yolunu döşedikleri için, Vaptsarov daha elverişli bir konumda bulunmaktadır.

Nikola Vaptsarov, Botev ve Yavorov'un şiiriyle beslenmiştir. O, herşeyden önce, içinde Bulgar ulusal yeniden dirilişinin kararlı ruhu yaşayan zeki bir kadın annesi Yelena Vaptsarova tarafından buna özendirilmiştir. Annesinin anılarında küçük Nikola'nın, henüz okula gitmediği sıralarda, Botev ve Yavorov şiiriyle tanıştığını okuyoruz: «Onu 'Svetulka' (Ateşböceği) ve «Detska radost» ('Çocuk Sevinci') dergilerine abone etmiştim. Ama bu dergilerde yayınlanan küçük şiirler Nikola için ilginç değildi. Daha hiçbirşey anlamıyorken Botev ve Yavorov'un şiirlerini dinlemeyi seviyordu. Rayna, «Detska radost» dergisinde yayınlanan yaramaz çocuklarla ilgili şiirlerden büyük zevk alıyordu. Ama Nikola onun bu heyecanını paylaşmıyordu, tersine, bir akşam ona Botev'in «Vedalaşırken» şiirini okumayı denediğimde heyecanla dolmuştu. Ondan sonra akşamları sık sık şunu söylüyordu:

— Anneciğim bana Botev'i anlat, onun hayatını anlat...

Bu meraklı çocuğu Botev'in yiğitlik dolu yaşamından daha çok çekecek bir masal yoktu.»

Çok iyi belleği olan Nikola, daha okul öncesinde Vazov'un «Gromada» («Kütüphane») destanını ezbere bili-

yordu; Boyka Vaptsarova'nın anılarında belirtildiğine göre, yedinci sınıfta Yavorov üzerine rapor sunmuştu.

Botev, Vazov, Yavorov... Bu yazarların yaratıları, geleceğin ozanı için edebiyat dünyasına pencere açıyordu. Akşamları ocak başında annesi ve babaannesi Milana'nın, kölelik tutsaklığı, egemenlerin vahşilikleri ve halkı savunanların yiğitlikleri üzerine anlattıkları masalları ve söyledikleri şarkıları nefesini tutarak dinlerdi.

Vaptsarov'un sevdiği ozanlar Botev ve Yavorov'un çocukluğuna bakınca tüm yaşamlarında izler bırakan aynı yurtsever ve insancıl çelikleşmeyi buluyoruz.

Küçük Botev, meraklı, doğadan zeki ve yetenekli bir kadın olan ve 400'den fazla halk şarkısı bilen annesinin söylediği isyancılarla ilgili şarkıları heyecanla dinlerdi. Ayrıca çocuk, Rusya'da eğitim görmüş ve ulusal dirilişin önemli kişilerinden olan baba Botyo'nun evde yarattığı atmosfer içinde yetişmişti.

Az raslanır bir duyarlılığı olan bir başka çocuk, geleceğin ozanı Peyo Yavorov'un büyüdüğü evde de aynı yurtsever ruh egemendi. O da annesinin ağzından halk şarkıları, pek uzak olmayan geçmişteki köleliğe karşı savaşında yiğitçe yararlıklar üzerine öyküler ve Botev'in şiirlerini dinliyor, Bulgaristan'ın birliğine kavuşmasına ilişkin yurtsever yükseliş atmosferini özümliyordu.

Çocukluğunda doğru bir edebi yönelim alan Vaptsarov, genç yaşında ve biçimlenmiş karakteri ve yaratıcı kişiliğiyle olgun bir sanatçı olduğu zaman da Bulgar edebiyatının en sağlam geleneklerine, anayurt edebiyatının ilercisi, insancıl ve devrimci ruhuna bağlılığını korumuştur. Onun için Botev ve Yavorov sonuna değin edebi yaratıcılığın ve şiir ustalığının yüksek örnekleri olarak kalıyor. Ama bunun yanı sıra onun edebi ilgilerinin gerçevesi hızla genişliyor. Vaptsarov yeniden Vazov'a dönüyor ve onun «Boyunduruk Altında» romanını, sık sık, Bulgar edebiyatında ustalık ve halk coşkusu açısından aşılmaz olarak niteliyor. Yelin Pelin ve Yordan Yovkov onun sevdiği yazarlardandı. Aleko Konstantinov'un acı mizahına ve yurttaşça yararlığına hayrandı; Dimço Debelyanov'a yüksek değer veriyor, ve onun «Anımsıyor musun» şiirini, kendi lirik yeteneği başka bir duygusal kaynaktan biçimlenmiş olmasına karşın, göklere çıkarıyordu.

Bulgar edebiyatının yakın ve daha uzak tarihi içinden hiçbir değerli özgün ve ilercisi olgu dikkatinden kaçmıyordu. Vaptsarov'un edebi görüşleri ve estetik ilgisi böyle geniş bir ulusal temelde oluşmuş, şiirsel yeteneği bu çerçevede içinde güçlenmiştir.

Doğaldır ki bir devrimci - şair olarak Vaptsarov'a şiirde ve genel olarak edebiyatta özellikle yakın olan devrimci çizgi, Botev'den başlayan, Yavorov'un «ilk dönem» şiirinin karamsar başkaldırısından geçen, Smirrenskiy'e ve Geo Milev'e getirerek, oradan, ozanın eski arkadaşları ve 30 yıllarının devrimci yazarları olan Georgiy Karaslavov, Hristo Radevskiy, Mladen İsayev, Nikolay Hrelkov, Krum Panev, Angel Todorov, Nikola Pankov gibi çağdaşlarına ulaştırmakta olan çizgidir. Bu yazarlardan bazılarını yüksek değer veren Vaptsarov, aynı zamanda onlarla sıkı dostluk bağları içindeydi.

Nikola Vaptsarov en genç kuşaktan olan Kamen Kalcev, Bogomil Raynov, Pavel Vejinov, Radoy Ralin, Andrey Gulyaşka, Emil Manov, Vasil Vodenıçarskiy, İvan Peyçev, Atanas Mançev vb. Bulgar yazarlarından koparılamaz.

30 ve 40 yılları arasında Vaptsarov ilercisi sanatçı aydınların en yetenekli temsilcileriyle sıkı düşünce ve dostluk ilişkileri içindeydi: Boris Angelusev, Aleksandr Jendov, Nikolay Şmirgel, Vera Lukova gibi ressamlar; Boyan Danovski, Saşo Stoyanov, İvanka Dimitrova, Magda Kolçakova vb. rejisörler ve artistler...

Ozan olarak Vaptsarov'un ayrıntı özelliği, onun yaratısına Sovyet şiirinin ve herşeyden önce Mayakovskiy'in çok büyük etkisi hesaba katılmaksızın tam olmaz. Vaptsarov — Sovyet edebiyatı, başlıbaşına araştırılmaya değer bir konudur, çünkü ozanımızın Sovyet ülkesinin edebiyatına sevgisi ve bu alandaki geniş bilgisi herkesçe bilinmektedir.

Radoy Ralin'in daha 50 yılları başında yayımlanan anılarına göre, Vaptsarov, her ilercisi Bulgar yazarının öğrenmesi gerektiğini düşündüğü edebiyat değerlerini şöyle sistemleştiriyordu:

«Tartışmasız, herşeyden çok kendi, anayurt edebiyatından öğrenmek olanaklıdır. Sana ilk dersleri bu edebiyat verir, tüm yaşamı ondan öğrenirsin. Bunsuz yazar olunamaz. Ancak, Sovyet edebiyatı kesinlikle okunmalıdır. Her yabancı edebiyat, kültürü artırır. Ama Sovyet edebiyatı ufku büsbütün genişletiyor. Bu edebiyat, tüm edebiyatların doğru gelişmesine yol gösteriyor.»

Nikola Vaptsarov, 30 yıllarının, aralarında o dönemin sosyalist edebiyatının görünümünü belirleyen yetenekli sanatçıların bulunduğu Bulgar devrimci ozanları kuşağındandır. Daha sonra, ülkenin faşizmden kurtuluşunun ardından, onlar, yeni edebiyatımızın ilercisi öncülerinin başında yer almışlardır. Vaptsarov bazı bakımlardan onlardan etkilenmiştir. Vaptsarov, Hristo Radevskiy'in «Puls» («Nabız») adlı şiir kitabı üzerine, yeni soy şiir için kendi sanatsal - estetik görüşlerine yanıt veren bir dizi özelliğe haklılıkla değindiği olumlu değerlendirmeleri yazmıştır.

Nikola Vaptsarov'un iki on yıl içindeki yaratıcı yolu hızlı bir gelişme olarak belirlemiştir. İşte, faşizme karşı savaşım döneminde, devrimci şiirin başını çekmek tarihin iradesiyle ona yazgı kılınmıştır.

Yeteneğinin gücüyle ve aynı şekilde bir dizi tarihsel ve toplumsal - siyasal durumunu sonuca olarak Vaptsarov, sanatçının yurttaşlık yararlığını gerçekleştirmeyi, antifaşist savaşım şiirinin bayraktarı olmayı başarmıştır.

★

Proletaryanın büyük ozanı, devrimci ve enternasyonalist Vaptsarov'un kişiliği üzerine, onun genç yaşından son saatine değin Bulgar Komünist Partisi'nin aktif bir üyesi olduğu, yaşamının olgun döneminde ise partinin yönetim kadrosuna girdiği gerçeği gözönüne alınmaksızın, tam bir fikir edinmek olanaksızdır. Vaptsarov'un ozan ve devrim eylemcisi olarak çabaları, tıpkı Botev'in kahraman yaşamında şiiri ve devrimci savaşımı gibi, birbirinden koparılamaz.

Nikola Vaptsarov daha gençlik yıllarında, Varna'daki Deniz Teknik Okulunda öğrenci olduğu yıllarda sosyalizmin bilimini benimsemişti. 30 yılları ortasından başlayarak Parti üyesidir.

1935-1936 yıllarında Koçerinova'da bıçkı fabrikasında ateşçi olarak çalıştığı sırada partinin bölge komitesi üyeliğine seçilmiştir.

1936 yılında Vaptsarov, ailesiyle birlikte Sofya'ya yerleşti. Yoksulluk, açlık, işsizlik ve ozanın dayanıksız gövdesini kemiren ağır çalışma günleri başladı. Ama, aynı zamanda bu yıllar Bulgar ve Sovyet edebiyatını inatla okuduğu ilk parlak şiirlerinin doğduğu, ilerici Bulgar edebiyat ve sanatının önde gelen bir dizi temsilcisiyle dostluk ve yaratı ilişkileri kurduğu yıllar oldu. 1940 yılında ozanın «Motor Şarkıları» kitabı çıkar. Vaptsarov «Edebi Eleştiri» dergisinin redaktörlüğünü yapmakta, genç ve yaşlı kuşaktan en tanınmış devrimci yazarları işbirliğine çekmektedir.

Nikola Vaptsarov Sofya'ya gelir gelmez hemen aktif parti çalışmasına katıldı. Ozan, parti içinde sol senter sapmanın üstesinden gelme yolunda, daha Koçerinova'dayken başlattığı çalışmayı sürdürdü, komünistleri çiftçi birliği üyelerini, sosyalistleri ve diğer anti-faşist güçleri birleştiren geniş bir halk cephesi kuruluşuna katıldı. 1940 yılında parti, Vaptsarov'u Pirin bölgesine gönderdi, SSCB ile Bulgaristan arasında karşılıklı yardım paktı imzalanması yolundaki Sovyetler Birliği önerisinin desteklenmesi için, eylem örgütlemek durumundaydı. Ozan tutuklandı, yargılandı ve birkaç aylığına, ücra bir kent olan Godeç'e sürüldü.

Hitler işgalcilerinin Sovyetlere saldırmasından sonra Vaptsarov Parti MK'nde olağanüstü sorumlu bir göreve getirildi. Vaptsarov MK'nin yeniden düzenlenmiş askeri bölümünün başkanlığına atanan, Sovyetler Birliği'nden illegal olarak yurda dönen, önde gelen devrimcilerden Tsvyatko Radoynov'un birinci yardımcısı oldu. Kısa süre sonra tutuklandı ve faşist askeri mahkeme onu Parti'nin diğer önemli beş yöneticisi Anton İvanov, Peter Bogdanov, Atanas Romanov, Anton Popov ve Georgiy Minçev'le birlikte ölüme mahkûm etti.

Nikola Vaptsarov'un devrimci faaliyeti, kesin, kararlı bir mantığa bağlanmıştır. Bu, Bulgar devrim eylemcisi ve enternasyonalist olarak onun ideolojik biçimlenişinin mantığıdır. Bu demir mantığın kökleri, Vaptsarov'un çocukluk ve gençlik yıllarında aldığı Botev'in yiğit komün günlerinde doğru doğmaktadır; bu mantık Georgiy Dimitrov'un Leibzig yiğitliği karşısında heyecan ve hayranlıktan, Dimitrov'un antisekter doğrultusunun yürütülmesinde aktif faaliyetten, faşist gericiğin en ağır döneminde parti MK'nin askeri bölümünde korkusuz, özverili çalışmalardan geçmiştir.

1942 yılının iç karartıcı temmuz davası, Vaptsarov ve yoldaşlarının kurşuna dizilme sırasındaki onurlu tutumu, halkın mutluluğuna adanan yaşam heyecanının traji-kahraman sonsözünü oluşturmuştur. Vaptsarov'un faşist mahkemenin yüzüne fırlattığı son sözler, gelecek her Bulgar kuşağının yüreklerini heyecan ve gururla dolduracaktır.

«Daha sonra, askeri mahkemenin önüne çıktığımız zaman — diye yazıyor anılarında Vaptsarov'un ay-

nı davadan yargılanan yoldaşı Kinço İvanov — Nikola Vaptsarov bir kez daha faşist cellatlara, direniş hareketine katıldığı için kendini suçlu saymadığını, gerçek bir Bulgar ve işçi sınıfının ve Bulgar halkının inanmış oğlu olarak halkın kurtuluşu uğruna savaşında borcunu yerine getirirken tümüyle bilinçli davrandığını bildirdi.» «İnanmış bir antifaşist ve halkımın gerçek evladı olarak ben, faşist işgalcilerden nefret ediyorum — diye gururla açıkladı yargıçlara Vaptsarov — bu nedenle de onlara karşı döğüşüm.»

Georgiy Dimitrov'un sadık öğrencisi ve izleyicisi Vaptsarov, başka tarihsel koşullarda onun, Sofya davasından dokuz yıl önce dünyayı çalkalayan yurtsever ve enternasyonalist yiğitliğini tekrarladı.

Kararın verilmesinden birkaç saat sonra Vaptsarov ve yoldaşları faşist namuluların altında sevgili ozanları Botev'in özgürlük uğruna gidenlerin ölümsüzlüğünü anlatan sözleri üzerine bestelenmiş şarkıyı söylediler.

Onun ölüm kararı karşısındaki dayanıklılığı, Bulgar halkına adanmış sevgisi, kurşuna dizilmeden birkaç saat önce yazdığı şu iki öbeklik ölümsüz şiirde ifadesini bulmuştur:

Savaş amansızdır, savaş yamandır
Söyledikleri gibi destansı bir yanı var
Ölümün sözü mü olurmuş kavgada
Ben vurulsam yerimi başkası alır!

Yersin kurşunu gerisi kurtların işi
Bunun akıl dışı bir yanı yok
Fakat birlikte olacağız burada yine
Ey halkım, çünkü çok sevdiğ seni.

Vaptsarov Partinin hem önemli kişisi, hem de ilerici Bulgar edebiyatının gelenekleri içinde yetişmiş ve yeni tarihsel koşullarda bu edebiyatın gelişmesini sürdüren büyük bir ozandı. Onun enternasyonalizmi de bu temel üzerinde biçimlenmiştir.

Bu herkesçe bilinen gerçekleri anımsatıyorum, çünkü bugüne değin ülkemiz sınırları dışında Nikola Vaptsarov'un yaratıcılığını kendine maletme girişimlerinde bulunulmakta, onun Bulgar edebiyatına aidiyeti kuşku altına sokulmak istenmektedir. Bu tuhaf değil; ama şimdi de büyük ozanın yalnızca ulusal aidiyetini değil, toplumcu, sınıfsal ve devrimci kişiliğini çarpıtma girişimleri sürdürülüyor.

Küçültücü ve saçma sesler çıkaran bazı eleştirel çalışmalar ve televizyon çarpırtırmaları ile güçlerinin yetmeyeceği ve ayıpsanacak bir ödev yükleniyorlar: 1942 temmuzunda faşistlerin kurşunuyla ölenin Nikola Vaptsarov değil de, raslınsal olarak Bulgaristan'da ortaya çıkan, buraya gelmiş bir göçmen olduğuna bizi inandırmak... Ve güya o, devrimci, antifaşist çalışmasından ötürü, yurdunun ve tüm dünyanın, kapitalizmin ve faşizmin zincirlerinden kurtuluşu uğruna değil de, başka bir ulusa aidiyetiyle ilgili, sınırlı birtakım ulusal düşünceler için ölmüştür. Bu temelsiz yargılar, doğaldır ki, hiç de biyografik verilerden, Vaptsarov'un şiirsel yaratısından, toplumcu ve devrimci faaliyetinden, mahkemedeki duruşma malzemelerinden çıkmamaktadır.

Belli ki bu konuda belirli kişilerin safdillliği ve bilgisizliği üzerine hesap yapılmaktadır, ama sanmayız ki günümüzde böyleleri bulunsun.

Böyle birşeyi savlamak, herşeyden önce, tarihsel ve marksist kategorilerle düşünmemek demektir. Ozanımızın yaratıcı, ulusal ve yurttaşlık biyografisinin gayretkeş «yorumcuları», Vaptsarov'un zamanında, daha uzak bir geçmişte de olduğu gibi, onların dayandıkları bir dizi ölçü ve belirlemenin tümüyle başka anlam taşıdığını bilmezden gelemezler. Yalnızca Vaptsarov değil Bulgar ulusal bilincini, ve Bulgar halkından olma duygusunu taşıyan yüzlerce, binlerce ilerici insan, ülkenin şu ya da bu bölgesinde doğduklarına dayanarak, uzağa yönelik «yurtseverlik» sonuçları çıkarmaya kalkışmamışlardır.

Nikola Vaptsarov'un erken yaştan, yaşamının son saatine değin bir Bulgar devrimcisi olduğu, siyasal ve toplumsal çalışmasının ve yaratısının Bulgar ulusal geleneginin ve ozanın çağdaşı Bulgar sosyalist kültürünün dışında düşünilemeyeceği açık gerçeğine gözleri kapamak, Vaptsarov'un yaşamı, faaliyeti ve şiiri üzerine, tarihi değiştirmek ve devrimci ozanla ilgili büyük gerçeği çarpıtmakla eşanlamda, her türlü ciddi temelden yoksun bir sav ortaya atmaktır.

Ama, tarihin ve edebiyatın gerçeklerini böylesine açık bir kasıtlı değiştirmenin kanıtlarına bakalım. Esas olarak böyle şeyler yoktur. Herşeyden önce ozanın bir dizi şiirini yaratmasını esinleyen yurt sevgisinin gerçek anlamı çarpıtılıyor ve bunun yanı sıra, Bulgar yazarı, yurtsever ve enternesyonalist olarak onun tüm yaratıcılığının, tüm edebi, toplumsal ve devrimci parti çalışmasının içeriği ve anlamı suskunlukla geçiştiriliyor.

Büyük ozanın yaratı ve devrimci faaliyetinin üzerine teklifsizce oturanların, gerçek önemdeki durumlardan zorunlu sonuçlar çıkarmak işine gelmez: Vaptsarov şiirlerini bizzat «ana dilim» dediği (bk. Radoy Ralin'in anıları) arı Bulgarca olarak yazmıştır.

Bulgar dilinin, ozanın gerçekten yurdunun dili, ana dili olduğunu yerinde bir anımsatmayla şu olgu anlatılmaktadır: ozanın annesi Yelena Vaptsarova, bundan on yıl önce oğlunun şiirlerinin kendi «ana» diline çevrildiğini duyunca sarsılmıştı.

Yelena Vaptsarova böyle asılsız bir eylemi doğru değerlendirmeye yetecek kültür düzeyine ve yurtsever yapıya sahip bir kadındı. Felaket, Vaptsarov'un şiirlerinin bir dile daha çevrilmiş olmasında değildir, büyük ozanımızın şiirleri dünyada onlarca dile çevrilmiştir. Akılalmaz olan şey, Vaptsarov'un «ana» diline çevrilmiş olmasıydı.

Ozanın üzülen ve incinen annesi, «Pirinsko delo» gazetesinde kendi ısrarı üzerine yayımlanan mektubunu yazdı; Vaptsarov'un yaratısı ve ulusal aidiyeti üzerine sözünü ettiğimiz yorumcuların anımsamayı sevmedikleri bu mektup «Oteçestven Front» (No. 7439, 1968) gazetesinde elyazması olarak basılmıştır.

«Bundan birkaç yıl önce Varşova'da Zoya ve Şura Kosmodemyanskiy'lerin annesiyle kucaklaşmış ve artık kimse bizim çektiklerimizi çekmesin diye, birbirimize barış savaşçıların ilk saflarında yer tutacak

bir söz vermiştik; bu yüzden susuyordum, ama şimdi tüm sesimle bağıracağım, tüm dünya duysun: Vaptsarov'un yurdu, çalıştığı ve öldüğü Bulgaristan'dır.

Vaptsarov'un şiirlerinin ana diline çevrildiği biçimindeki gülünç haber çıktığı zaman çok şaşırđım. Yoksa şiirlerini, yabancı insanlar bunları daha sonra ana diline çevirsinler diye, yabancı bir dilde yazan ozanlar oluyor mu? Bunu güçsüz ellerimle yazıyorum ben, **Ozanın annesi.»**

Tarih böyle ozanlar görmemiştir. Acaba yıllar yılı Vaptsarov'un ulusal aidiyetini ve yaratısını durmadan yoklayanlar ozanımızın niçin arı Bulgar dilinde yazdığını bilmiyorlar mı? Acaba onlar gerçekten bilmiyorlar mı ki, ozanlar hep ana dilinde, kendi halkının dilinde yazarlar? Eğer bunu bilmiyorlarsa, varsın herhangi bir ulusun şiirine gözatsınlar, kulaklarına küpe olması için: ozanlar kendi halklarının dilinde yazarlar, onlar tarafından anlaşılacak, onlarla bağ içinde olmak, onlara yüce yurttaşlık ve yurtseverlik gerçeklerini açıklamak ve kutsal borcunu yerine getirmek için.

**

Vaptsarov'un şiirsel yaratıcılığının, onun 30 yılları sonu ve 40 yılları başındaki toplumsal-yazınsal çalışmasının öz ve anlamını kısaca nitelendirmek gerekirse, belirtmeliyiz ki, bu dönemde o, proleter sosyalist ozan olarak biçimlenmekle kalmayan, geniş yeteneği tüm ulusal mal olan devrimci bir ozandır. Onun böyle bir ozan olarak biçimlenmesine, büyük yetenekten başka, olağanüstü bir yenilikçi-sanatçı olarak keskin sezgisiyle yakaladığı toplumsal-tarihsel anın özellikleri yardımcı olmuştur.

Unutmamak gerekir ki Vaptsarov, arkadaşlarından, 30 yıllarının sosyalist ozanlarından birkaç yaş daha gençtir. Bir dizi nesnel ve öznel koşul, onun bu zaman diliminden vaktinde yararlanmasına ve yaratıcılığında belirleyici olan bir dizi ayrıcalığa erişmesine yardımcı olmuştur.

Sözkonusu olan hangi elverişli durumlar ve hangi ayrıcalıklardır?

Vaptsarov geniş düşünsel — siyasal ufku olan bir ozan ve devrim adamıydı; bu öge onun sanatsal — estetik görüşleri ve şiirsel çalışmasının doğrultusu için olağanüstü sonuçlar taşıyordu.

Vaptsarov'un böylesine verimli düşünsel estetik yöneliminin çok önemli bir nedeni, Parti'de geçici olarak görülen sol sekte eğilimin siyasal sınırlılığına karşı uzlaşmaz tutumu ayırıcı özellik olan Dimitrov doğrultusunu organik olarak kavramasıdır. Sanırım partimizin yeni strateji ve taktiğinden en derin, en radikal sonuçları çıkaran ozan ve yazın-toplum adamının Vaptsarov olduğunu söylemek abartma olmayacaktır. Bu sonuçlar yalnızca onun siyasal düşüncesine değil, aynı zamanda en yüce estetik görüşlerine, dünyayı sosyalist duyusuna değındir. Dimitrov doğrultusunun ilkesel genişliği organik ve sade olarak ozanın sanatsal bakışı ve dünyayı kavrayışının doğal düşünsel-ruhsal temeli olmuştur. Anlaşılan o, çalışmasında ve yaratıcılığında böyle bir yönelimi benimsemeye önceden bir iç dürtü taşımıştır, bunu bir tür beklemiş, partinin po-

litikasında böyle gerçekçi, leninci bir dönüş başlamasını düşlemiştir.

Vaptsarov'un bilincinin ve düşgücünün dogmatik ve sekter estetik önyargılardan bu kurtuluşunu, görelilik olarak fazla büyük olmayan şiirsel yaratı oylumunun yalnızca düşünsel-konusal zenginliğinde değil, makalelerinde açıkça dile gelen estetik görüşlerinde de bulmak olanaklıdır.

Bu konuda «en genç yazarların yaratıcılığı üzerine» makalesi ayırıcı özelliktedir. Bu, katedilen yolun sonuçlarının değerlendirildiği ve, ozanın çağdaşı olan Bulgar edebiyatının durumunun çözümlendiği, zayıflıkların ve dönemeç olanaklarının gösterildiği bir program makalesidir.

«Bu yeni sanata insan olarak bir göz atalım» diye yazıyor Vaptsarov. «Genellikle, sıradan köylüyü kendi yaşamına ve ortamına aykırı olarak bizim gibi konuşmaya zorluyoruz. Genellikle, kahramanlarımız yollarını bir ve hep aynı şekilde seçiyorlar. Genellikle, kahra-

manlarımız ya tümüyle beyaz, ya da tümüyle kara. Bizde ara renklerdeki kahramanlara çok seyrek rastlanıyor.»

Bu önemli makalenin baş özelliği antişematizm, antidogmatizm heyecanı ,epik ve lirik kahramanların betimlenmesini de tek çizgилiğin, ruhsal ve duygusal birliğin tımturaklı açıklanmasının keskin eleştirisidir. Vaptsarov'un düşüncesine göre böyle bir sanat zayıf etki taşımaktadır, düşünsel-estetik görevini yerine getirmede güçsüzdür («İnsanlar bize, az inanırlar»).

Onun görüşü gençlere yöneliktir, umutları, bir dizi temel yetersizlikler görmekteyse de («yabancı rüzgarlar», «frapanlık», yaşamımızdan «kopukluk» vb.) gençlerin yaratıcılığıyla ilgilidir.

Ve yine de işte bu gençler zorunlu dönüşümlere erişebilirler. Eski kuşak için bu daha karmaşıktır: «Arkasında geçilmiş yollar bulunanlar için bu güçtür. Geriye dönmek zordur. Sözkonusu olmakla birlikte, yalnızca prestojden ötürü değil... Birdenbire betimleme araç-

Köy Günlüğü

Nikola Vaptsarov

Çeviren: Azer Yaran

Radyoda biri
gümbür gümbür tartışıyor.

İstiyor ki, inandırsın.

Kimle tartışıyor?

Bilmem.

Belki halkla.

Kandırarak, e uğraşsın varsın,
ona, bunun için ödeniyor para.

«Daima
çıkarlarımızı gözetir
ve egemendir
devlet.

Pankartları indir!

Çamura at belgileri!

Halk şen şakrak,

tok

ve rahat».

Kahvede biri
yüksek sesle sümküdü
ve uzun uzun hırıldadı,
paçalarını sürüdü yerde,
bakındı ve usulca bastı küfrü :

— Belli, bir yalan var
bu pezevenklerde.

Eh, yazısında yazmış tanrı :
«Halkın sesi, hakkın sesidir».

— Belli, haklısın. — dedi,
köşeden bir delikanlı
açlıktan kısılmış sesiyle
kestirdi attı :

— Bu yalancılar sizi
dokuzyüzonbeş yılında da
böyle aldattı.

Eğer bizi kurşun yağmuruna tutuyorlarsa
ve eğer
ölümle susturuyorlarsa,
mutlaka,
bir aptal da anlamaktadır ki,
biz
kendi sözümüzü
söylemeliyiz.

Size söylüyorum,
yağ bulunmuyor
ve bak, gör,
ekmeğimizde hüznü bir grilik,
ve biricik belgimiz bizim :
Kahrolsun terör!
Yaşasın SSCB'yle birlik!

ları, biçimleri ve yöntemlerinin tüm birikiminden kurtulmak ve yeni araçlar ve içerikle yeni bir üretim yöntemi örgütlemek kolay değildir. Bunun için yalnızca uzun ve acılı bir yol katetmek değil, aynı zamanda ahlakal yüreklilik gereklidir.»

Vaptsarov'un bu kısa makalesi düşünsel estetik bilgeliliğiyle, yürekli yenilikçiliğiyle dikkati çekiyor. Bu makale kendisinin ve genç sosyalist edebiyatın önündeki güç sorunları tümüyle anlamış bir edebiyatçı tarafından yazılmıştır. Bu program, yalnızca önündeki görevleri yerine getirmeyi değil, çağdaş, yeni sosyalist yaratıcılığın kazanılmasının ilk koşulu olarak zengin Bulgar gerçekçi edebiyat geleneğinin tüm deneyimini de gözönünde tutan bir sanatçı tarafından açıklanmıştır. Bu yüzden onun gençlere yönelik uyarıları açık ve kesindir. Gençlerin, omuzlarında kambur gibi büyümüş «bu yükten kurtulmuş olmak» şeklinde (Vaptsarov şematizmi, dogmatizmi ve düşünsel-konusal tek çizgiliği kastediyor) bir ayrıcalıkları vardır.

Ama ozan onlarda önemli bir niteliğin yetersiz olduğunun bilincindedir: ulusal gerçekçi ve büyük sosyalist geleneğe dayalı deneyim yetersizdir.

«Onlar örneklerin yetersizliğinden yakınamazlar — diye yazıyor Vaptsarov — kendinden önce yaşayanların deneyiminden yararlanmak insanın her faaliyetinde temel olandır.

Çoğu zaman gençler teatral bir poz takımp bu deneyimi reddediyorlar. Onlar, geride kalan herşey sanki bir eski-püskü yığınıymış gibi küçümseyerek ellerinin tersiyle itiyorlar.»

Vaptsarov'un bu yargılarından, olağanüstü kişiliği yalnızca şiirsel yaratıda değil, edebiyat süreci üzerine görüşlerinde de bir yenilikçi olarak onun ayrıncı özelliğini gösteren sonuç kendiliğinden ortaya çıkıyor.

Edebiyat süreci üzerine açıklamalarında ozanımız Leninci tipin araştırmacı olarak davranıyor. Edebiyatta yeni içeriği ve yeni biçimleri alkışlayan yazar olarak, bunların niteliklerine uygun, ayrıntılı, sağduyulu karakteristiği veriyor ve aynı zamanda eleştirel ve sosyalist gerçekçi ulusal edebiyatımızın biriktirdiği tüm değerlerin kazanılması ve süregenlik için savaşıyor.

Vaptsarov yeni Bulgar sosyalist edebiyatının ne şekilde olursa olsun, yöntemsel ve biçimsel tikanıklığa sokulmasının karşısındaydı. O, edebiyatın en iyi ulusal geleneklerle ve çağdaş edebiyatta doğru, gerçek ve sanatsal değer taşıyan örneklerle bağıni koparan şü ya da bu yönde bir soyutlanmasına karşıydı. O sıralar oldukça yaygın olan bir uygulama, yazarları ve sanatsal değerleri sekte kesinlikle «bizim olan» ve «bizim olmayan» diye ayıran tutum ona içsel olarak yabancıydı. Bilindiği gibi «bizim olmayanlar» arasına bazan Bulgar edebiyatının klasikleri de giriyordu. Bundan da fazlası Bulgar komünist edebiyatçılarından kim olursa olsun, Vaptsarov, sanat alanında sert ve keskin, «bizim» ve «bizim değil» sınır çizgilerinin bazı kez riskli olduğunu gözönünde tutuyordu. Böyle ilkesel düşüncelerle hareket

ederek o, N. Marangozov'un «Na Povratki vı selo» destanı üzerine olumlu eleştiri yazmayı bir borç saymıştı.

**

Yukarda söylenenler daha çok Vaptsarov'un edebi görüşleri, çağdaşı olan Bulgar sosyalist edebiyatını kavrayışı, bu edebiyatın gelişme yolları ve ulusal geleneklerle karşılıklı ilişkileri konularına değinmektedir. Daha güç ve belki daha ilginç olan, bu görüşlerin onun kendi şiirinde nasıl yaşama geçtiği konusudur. Bu sorun daha ayrıntılı bir çözümleme gerektirmektedir ve o nedenle bu makalenin konusu dışındadır. Vaptsarov'un şiirsel yenilikçiliğinin ayrıncı özelliği olan bazı temel noktalar ve özellikle yurdunun edebiyat geleneğininin gerçekleşme ilkeleri üzerinde durmak isteriz.

Vaptsarov'un yaratıcılığı, tartışmasız, tüm Bulgar edebiyat ve şiir geleneğiyle ilintilidir. Daha önce belirtildiği gibi, o, Bulgar ulusal edebiyat ve şiirinin dışında düşünülemez. Vaptsarov uzak ve yakın geçmişteki öncellerinin ve çağdaşlarının yaratıcılığını çok iyi bilmektedir. Belli bir süre yönettiği «Literaturen Kritik» gazetesindeki «Bizim Posta» bölümü bu açıdan ilgi çekicidir.

Onun, gazetenin kadro dışı çalışanlarıyla yazışmaları, verdiği öğütler, eleştirel değerlendirmeleri, Baço Kiro'nun şarkıları ve Lüben Karavelov'un, Yavorov'un ve Taryanov'un şiirlerinden, çağdaşı olan ozanlar Krasinskiy ve Venko Markovski'ye değin geniş edebiyat bilgisini göstermektedir. Artık, onun, Rus ve Sovyet şiiri üzerine yazılarından söz etmiyorum; bizimki ve yabancı düzyazı konusunda verdiği yanıtlar üzerinde durma olanağım yok. Görülüyor ki, (zaman zaman ona dedikleri gibi) bu işçi ozan imrenilecek bilgililikte bir edebiyatçıydı. Vaptsarov geniş bir ozanlar topluluğunun yaratılarını taniyordu, ama her sanatçı gibi onun da sevdiği yazarlar vardı. Bunun yanı sıra yalnızca kişisel zevkenden kalkmıyor, nesnel, ilkesel ölçülerle davranıyor, geçmişin büyük şiirinin hangi yapıtlarının yeni zamanın istemlerini daha çok karşıladığından, ulusal şiirin hangi yapıtlarının daha etkin ve işlevsel, yani çağa uygun olduğundan yola çıkıyordu.

Botev ve Yavorov'un geleneklerini izleyen şiiri açığa yeğliyordu.

Ünlü öncellerinin yaratıcılığındaki lirik temel, Vaptsarov'da sevgi uyandırmıştır. Yeteneğinin özgünlüğü sayesinde ve açık seçik sanatsal-estetik konumları oranında Vaptsarov, ozan ve okur arasındaki uzaklığın kısaltılması, daha doğrusu yok edilmesi zorunluğunu duyuyordu. Ozanın, «Tarih», «İnanç», «Fabrika», «Anı» şiirleri ve üstün yaratılar sayılan diğer yapıtları, dolaysız ve içten biçimiyle bu amaç için özellikle örneklerdir.

«Şiirlerimiz kuru ve bildiriseldir» diye üzüntüyle belirtiyordu «gençlerin yaratıcılığı» üzerine makalesinde. En yüksek düşüncelerin bile tumturaklı ve gürültülü açıklanmasını az etkili sayıyordu. «Yapıtlarımızda çok güzel düşünceler, dokunaklı bir insancılık kaynaşabi-

lir — diye yazıyordu Vaptsarov — ama eğer bizler insanların yüreğini heyecanlandırmak yeteneğine sahip değilsek, bunlar ancak yararlı bir gazetecilik olarak kalır.»

Bu «yeteneği» o, sade, yürekten, lirik açıklamada

görüyordu.

Ve bir de, büyük öncelleri Botev'in ve Yavorov'un ustalıklı yaptıkları gibi, doğrudan, içten konuşma havasında okurla ilişki biçiminde... Ozan, kendi deyişiyle «makinelere çağında», faşizmle ölümcül vuruşmanın

Celâl Göksü, yurdumuzun demokratikleşmesinin ilk koşullarından olan toprak reformunun gerçekleşebilmesi uğruna Haran'da canını dişine takarak çalışan ve denebilir ki en çok bunun için yaşamış olan bir «toprak reformu askeri»dir. Birkaç ay önce ölen Celâl Göksü'nün mücadelesini topraksız köylüler hep anacaktır.

Azaplar Uğruna Can Feda Bir Azap

Celâl Göksü

Tuluî Sönmez

Urfa vardı
Uygarlığı
kucaklayan

Haran
insan gözünün
Evrene uzanan
ilk okulu
ilk üniversite

Usta mimarlar vardı
Urfa'nın uzantısında
Asma bahçeler kuruldu
Babil Kulelerinde

Heredot
çok sonra gördü
böylesi
Uygarlığı

Sonra rüzgârlar esti
TARİHİN
ve

Simbad'ın masallarında kaldı
Mezopotamya uygarlığı

ve
yürüdükçe zaman
Adıyaman
Adıyaman'da taş kesildi

Nemrut
ve
Nemrut'un tanrıları
ve
Yürüdükçe zaman
kurak esti
rüzgârlar

Gök kurudu
kırk kulaç
dibe indi
Su
issiz kalmıştı
Haran
Üniversite yıkılmıştı
üç beş köpek
uluyordu

Haran'da
bulutlar karardı
kızardı bulutlar

Bir Yemen türküsü
yakardı

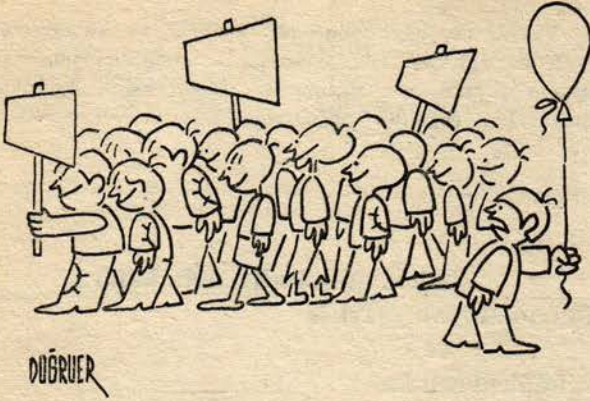
Celâl kardeşim
insanca yüreğinden
emin

Yıkık duvarlarında
Dinç bir üniversitenin

Yağmur başladı
Rahmet indi

Göksü kardeşim
kavuştun
toprağa

Uzat elini bana.

amansız yıllarında, tumturaklılığı, ağır duygusalılığı, şarkıcılığı yeni şiirin silahhanesi için elverişsiz ve işlevsiz araçlar sayıyordu. Bu nedenle onun şiirinin büyük ve sesaslı bölümü «konuşma» havasındadır, bu sade, halktan okurun ruhuna göre bir konuşmadır. Yordan Miltenov'un anılarında Vaptsarov'un değişmez bir ısrarından söz ediliyor. O, şiirlerinin «tumturaklı okunmaması», onların «yaşamda konuşulduğu gibi söylenmesi» gerektiğini savunuyordu.

Yaratmadaki böyle bir tutumda, ozanla okur arasındaki uzaklığın giderilmesi için büyük bir araç, insanlarla doğrudan ilişki ve onlar üzerinde dolaysız düşünsel-sanatsal etki yöntemi görüyordu.

Vaptsarov, çağdaşı olan proleter şiirinin önemli bir bölümünün esaslı zayıflığı olan ve heyecanın doğurduğu konusal tekdüzelikten kesin olarak kopmuştur. Onun küçük şiir kitabı «Motor Şarkıları» hem konusal hem de duygusal bakımdan şaşırtıcı bir renkliliğe sahiptir. Bu herşeyden önce levhacılığın ve şiirsel bildiriciliğin yok edilmesinin sonucudur. Vaptsarov'un toplumsal şiirinden düşünsel-bildirici, arı dış karakterli propaganda öğeleri tümüyle silinmiştir. Şiiri, düşünsel-duygusal, düşünsel-ruhsal lirik özelliği kazanmıştır. O işçi savaşçının ruhsal dünyasını görebilmiş ve orada karmaşık bir yaşantı gamını ortaya koyabilmiştir. Onun lirik şiiri dramatik ve keskin çatışma durumlarıyla örülüdür. Bu, sosyalist şiirin sanatsal-duygusal anlamlılığına, dramatiğe, onun büyük öncellerinin yaratıcılığındaki ruhsal karmaşıklığa bilinçli bir yaklaşmadır.

Vaptsarov yararcı, hatta çöşkulu şiirsel «gazetecilikle», «insanların yüreğini heyecanlandırma» yeteneği arasına sınır koyarken bunu gözönüne alıyordu. En yetkin örnekleri izleyen ozanımız, hemen hiçbir geleneği ve önceli bulunmadığı fabrika emeği gibi güç bir konuyu, en yetenekli ve deneyli ozanların bile uğrunda kalemler kırıdığı bir konuyu karmaşık dramatik ve ruhsal içerikle doldurabilmiştir.

Ulusal ve toplumsal kurtuluş savaşçılarının enternasyonal kardeşlik ve birliği konusunun Bulgar edebiyatında sağlam gelenekleri vardır. Böyle büyük yapıt-

lar arasında Botev'in «Kavga», «Gülünç ağlayış», Smirnenskiy'in bazı şiirlerini, Nikolay Hrelkov'un «Geceyarısı Yıldızı» şiirini vb. sayabiliriz. Vaptsarov şiirimizin bu geleneklerini İspanyol dizisinde sürdürmüş, konuyu, içtenlik, sadelik, ve çöştürücü dramatiği tutabilme özellikleri taşıyan şiirinin yasalarına bağlayarak tümüyle özgün yorumlamıştır.

Ve ensonu, Vaptsarov, bilinçli ve kararlı olarak betimlemenin, şiirinin yeni içeriğine uygun, yeni araçlarını arayan büyük bir ozan örneği gösteriyor. O, bu konuyu birçok kez — hem gençlerin yaratıcılığı makalesinde, hem Hristo Radevski'yin «Puls adlı şiir kitabı ve N. Marangozov'un yukarıda değinilen destanı üzerine eleştirilerinde — yazmıştır.

Vaptsarov şiirde, içerik ve biçim arasında şaşılacak bir organik uyuma ulaştı, herşeyden önce Botev ve Yavorov tarafından belirlenen çizgiyi izleyen, yaşlıca arkadaşları olan 30 yılları Bulgar devrimci ozanlarının yaratıcılığıyla bağ içinde özgün Vaptsarov biçimini yarattı. Ama onların yapıtlarında «kısa ve acı» şiirsellik henüz tamamlanmış bir sisteme bürünmemişti. Vaptsarov, yeni şiirin çizgilerini işte böyle bir sistem olarak senteze ulaştırmıştır. Edebiyatta, özgün biçimin aynı zamanda şu ya da bu tarihsel dönemdeki biçim özelliklerinin en iyi örneği olması gibi bir paradoks da yer alır. Böyle bir başarı, ancak büyük ulusal ozanların, dünya çapında ozanların gücüdür.

Büyük İtalyan ozanı, Nobel Ödülü sahibi Salvador Quazimodo'nun çağdaş İtalyan şiiri antolojisine önsözünde, çağdaş etkin şiire tipik örnek olarak ve «Tarih» şiirini de tümüyle aktararak Vaptsarov'un liriklerini göstermesi raslantı değildir.

**

Nikola Vaptsarov'un ozan olarak yiğitliği ve devrimci kahramanlığı, yüzyılların bilinen gidişini ve yalnızca ilk bakışta paradoksal görünen, edebiyat ve sanatın gelişme kurallarını gerçekleştirmiştir: insanlığın benimsediğini kazanmak için sanatçının yaratıcılığı derin ulusal nitelik taşımalıdır. Vaptsarov'un yaratıcılığının kurala uygun gelişmesini en özlü, güzel ve biçimli olarak Kübalı büyük ozan Nikolas Gilyen dile getirmiştir: «Nikola Vaptsarov kökleri Bulgaristan toprağında bulunan, gövdesi ve dalları ise yeryüzünün tüm uçlarında özgürlük uğruna savaşanlara şevk ve güç veren dünya çapında bir kişilik, dev bir meşedir.»

Gilyen'in düşgücü onun için, ulusal ve evrensel anlamda her büyük sanatçının yaratıcılığı konusunda bir gerçeği biçimsel olarak toparlayan yüce bir benzetme fısıldamıştır. Günümüzde, Vaptsarov şiirinin güçlü gövdesi ve genişçe serpilmiş dalları, dünyanın özgürlük uğruna savaşan, gönlü ilerlemeden yana milyonlarca insanına sevinç ve güç bağışlamaktadır; bu «dev meşenin» kökleri ise, var olmaksızın, ulusal ve dünya çapında büyük yaratıcılık gerçekten düşünilemeyecek olan ve can veren özuları besleyen Bulgar toprağının derinliklerine uzanmaktadır.

oğulları öldürülen analar : 1

Acının Çalar Saati

Kemal Özer

Bir çalar saat kaldı
oğlumun ölümünden bana.
1977 yılıydı

yedisiydi aralık ayının
günlerden çarşambaydı,
ölümün saati ondokuzda
Abdülkadir için çaldı.
Yeniden duyuyoruz
her ayın yedisinde
her hafta çarşamba günü
her gün saat ondokuzda,
anımsatmak için çalıyor
iki başlı bir acıyı.

Yedi aralıkta her yıl
sesleniyoruz anısına
gözümüz dolu boynumuz eğik :

«Bir yıl daha geçti
seni toprağa verdiğimizden bu yana,
ne güneşin doğuşunu durdurabildik
ne dünyanın dönmesini,
hiçbir şey yapamadık sana,
bağışla bizi,
yalnızca ağladık ağladık ağladık..»

Dilerim iki başlı bu acıyla
dağlanmasın hiçbir ananın yüreği.

arkadaşımız vahap erdoğan ekim devrimi ve kültür üzerine görüşlerini anlatıyor

31. sayıdan devam

3. Birinci ve ikinci sorulara verilen yanıtların ışığı altında Ekim Devriminin ulusal ve evrensel boyutları nelerdir?

İnsanlık ulusal ve evrensel boyutları açısından ötekilerle karşılaştırılmayacak iki büyük devrim yaşamıştır - 1789 Fransız Burjuva Devrimi ve 1917 Büyük Ekim Devrimi. Ama yukarıda da değinildiği gibi, gerek ulusal boyutlarında, gerek evrensel boyutlarında Ekim Devrimi, Fransız Devrimi ile karşılaştırılmayacak kadar kapsamlıdır.

Fransız Devrimi tek bir sınıfın, burjuvazinin ulusal ve uluslararası ölçekte egemenliğini, kurtuluşunu simgelemektedir. Oysa Ekim Devrimi, proleteryanın zincirlerini kırmasıyla yalnızca Rus proleteryanının değil, başta yoksul köylülük olmak üzere, bütün Rus emekçi sınıflarının kurtuluşunu ve onlarla birlikte, «halkların hapishanesi», adıyla anılan Rusya'daki bütün halkların kurtuluşunu sağlamıştı. İnsanın insan tarafından sömürülmesine son verdiği için ulusal anlamda özgür, bağımsız, ve özel olarak Rusya tarihinin, genel olarak da bütün insanlığın biriktirdiği en iyi değerlere sahip çıkarak, yepyeni bir toplum biçimi olan Sovyet toplumunun yaratılmasına önayak olmuştur. Bugün bilimde, sanatta, kültürde, teknolojide ve ekonomik gelişmede, dünyanın belligaşlı kaynaklarını yüzyıllar boyu sömürerek biriktiren kapitalist dünyayla atbaşı gitmesi, kimi alanlarda da öne geçmiş olması, Ekim Devriminin ulusal boyutlarının kapsamını göstermektedir.

Daha da önemli olanı ise, Ekim Devriminin uluslararası boyutlarıdır. Ekim Devrimi kapitalizmin mutlak egemenliğinin sonsuzluğu hayalini yıkmış ve ilk kez yeni bir sistem, sosyalist bir sistem olarak kapitalist sistemin karşısına dikilmiştir. Son derece önem taşıyan bu olayın büyük yankılar yaratması, anlaşılır bir şey-

dir. Çünkü Ekim Devrimi, yalnızca proleteryanın kurtuluşunu yaşama geçiren ilk örnek olmakla kalmamış, proleteryanın kişiliğinde bütün bir insanlığın kurtuluşunun yolunu da somut olarak göstermiştir. Gerçekten de devrim, dünya proleteryanı ve emekçi sınıfları arasında olduğu kadar, dünyanın ezilen halkları arasında da büyük yankılar yaratmıştır.

Avrupa ve Amerikan proleteryanı yanında dünyanın tüm ezilen halkları Ekim Devrimini coşku ile selamlarken, burjuvazi kabaran devrim dalgası karşısında dehşete düşmüştü. Ekim Devrimi ile Avrupa burjuvazisi yalnızca Çarlık Rusyası gibi en gerici ve acımasız bir desteğini yitirmekle kalmamış, Sovyetler Birliği'nin varlığında kendi geleceğini gören proleteryanın açık ve ciddi tehdidini de yaşamaya başlamıştır. Devrimi boğmak için Sovyetlere karşı kurulan emperyalist ittifak karşısında, bu ülkelerin proleteryanları ve ilerici güçleri, grevlerle, gösterilerle, çeşitli direnişlerle Sovyet Devrimini desteklemişlerdi. Devrimden sonra iki yıl içerisinde 13 ülkede komünist partileri kurulmuş; sendikalarda, gençlik ve kadın örgütlerinde büyük gelişmeler olmuştur. Devrim, Alman ve Avusturya - Macaristan monarşilerinin yıkılmasına, yerlerine burjuva cumhuriyetlerin kurulmasına neden oldu.

1918 Ocağında Avusturya - Macaristan ve Almanya'da iki milyondan fazla işçi Brest - Litovsk'ta Sovyetlere kabul ettirilmeye çalışılan barış koşullarını protesto etmek için greve gittiler. Gene aynı yıl ve ayda, Finlandiya'da bir proleter devrim patlak verdi, ve bir işçi - köylü cumhuriyeti kuruldu. Ancak bu devrim mayıs başlarında Kayzer Almanyanın Fin burjuvazisinin yardımına koşması sonucu, kanla bastırıldı. 1918 Kasımının başlarında Kiev'deki Alman donanması başkaldırdı. 9 Kasımında spartakistlerin çağrısı üzerine işçiler ve askerler Berlin'i denetim altına aldılar ve Kayzer re-

jimi alaşağı edildi. Devrim, sağ sosyal-demokratların burjuvaziyle işbirliği sonucu bastırıldı ve burjuva demokratik sınırların ötesine geçemedi. 1919'un başlarında Liebknecht ve Rosa Luxemburg'un önderliğinde başlatılan Spartaküs başkaldırması gene sosyal-demokratların yardımıyla kanla bastırıldı. Avusturya'da kurulan işçi konseyleri (Sovyetler), sosyal-demokrat hükümet tarafından karşı-devrimin eline verildi.

1919'da Bavyera'da kurulan Sovyet Cumhuriyeti bir ayını bile doldurmadan, karşı-devrimle bastırıldı. Gene aynı tarihteki Macaristan Sovyet Cumhuriyeti de uzun ömürlü olamamıştı. 1919'da İngiliz işçileri emperyalist güçlere karşı «Sovyetlerden ellerinizi çekiniz» sloganı ile grevlere gitmişti. Karşı-devrimcileri desteklemek için Karadeniz'e gönderilen Fransız denizcileri, Sovyetlere karşı savaşmayacaklarını öne sürerek başkaldırdı.

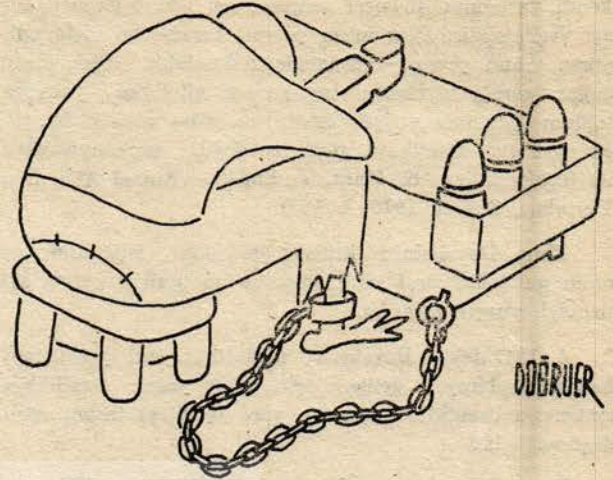
1920'de İtalyan işçileri geniş kapsamlı grevlere gittiler ve Milona, Cenova, Turin gibi büyük kentlerde fabrika ve işletmeleri işgal ettiler.

Ekim Devrimi Balkanlarda da büyük yankılar uyanırmıştı. Yüzyıllar boyu Çarlığın koruyucu kanatları altında türlü entrikalarla geniş emekçi yığınlarını ezen işbirlikçi egemen sınıflar, Ekim Devrimi ile büyük koryucularını yitirmiş oluyorlardı. O nedenle son derece hızlı bir gelişme gösteren devrimci hareketleri önleyebilecek güçte değillerdi. Yugoslavya, Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan'da büyük kitle desteklerini sağlayan komünist partileri kuruldu. 1918 Eylülünde Bulgar ordusunda çıkan ayaklanma zorla bastırılmıştı.

Burjuvazi Avrupa'yı altüst eden Ekim Devriminin fırtınasını yavaşlatabilmek için, yardımına sosyal-demokratları çağırıyordu. Sosyal-demokratlar işçi sınıfına bazı ödünler vermiş, işçi sınıfının demokratik hakları genişlemişti. Ama bu ödünler uzun sürmeyecek, verdiklerini fazlasıyla geri almak üzere, burjuvazi yeni bir yönetim biçimi geliştirecekti. Bu yönetim biçiminin adı faşizmdi. Burjuvazi, devrimci hareketlerin saldırılarını Almanya'da Noske'nin, Macaristan'da Horthy'nin, İtalya'da Mussoli'nin kanlı elleriyle savuşturunca, faşizm Avrupa burjuvazisinin sosyalizme karşı kullanacağı en etkin silah olarak proletaryaya yöneltilmiş oluyordu.

Ama başlangıçta burjuvazinin sosyalizme karşı hazırlayıp savaş alanına soktuğu bu silah, daha sonra geriye de teperek, burjuvazinin bir kesimi için de tehlikeli hale gelince, kurtuluşu, o güne dek varlığını tanımadığı Ekim Devriminin yarattığı sosyalist ülkeye el uzatmakta bulmuş, ve faşizm, sosyalizmin benzersiz bir överi ve inançlı direnişi karşısında dize gelmişti. Bu, aynı zamanda, yeryüzünde tek ülkede varlığını sürdüren sosyalizmin, birçok ülkede sosyalizme dönüşmesine, bir başka deyişle, bir dünya sosyalist ülkeler sistemine dönüşmesiyle sonuçlanmıştır.

Son olarak Ekim Devriminin ezilen halklar üzerinde yarattığı etkilerden söz etmek gerekir. Ekim Devriminin ardından Mart 1919'da Kore'de, Mayıs 1919'da Çin'de, 1918 ve 1922'de Hindistan'da, 1919'da Afganis-

tan'da, 1919'da Mısır'da, 1920'de Suriye'de ve 1919-1922 arasında Türkiye'de anti-emperyalist ulusal başkaldırıları birbirlerini izlemiştir.

Bir cümle ile söylemek gerekirse, Ekim Devrimi, sosyalist devrimler ve ulusal kurtuluş savaşımı çağının kapılarını açmıştır.

4. Büyük Ekim Devriminin iktidara getirdiği işçi sınıfı ve onun müttefiki olan emekçi sınıf ve tabakaların dünyayı ve insanı kavrayışları nasıldır?

Sorunun yanıtı, sosyalizmin dünyayı ve insanı kavrayışı olgusunda yatar. Sosyalizmin dünya görüşü, diyalektik materyalizm adı verilen felsefi anlayıştır. Diyalektik materyalizm doğayı insan bilincinin dışında, ondan bağımsız olarak varolan bir gerçeklik olarak görür. İnsan da bu gerçekliğin maddi bir parçasıdır. Ama insan bunun da ötesinde, bilinçli olarak harcadığı emek-gücü ile kendi dışındaki bu maddi nesnelere üzerinde etki yapar, onu değiştirir, kendine uyumlu hale getirir. İnsanın bilinci ise onu çevreleyen ortamları ondan maddi ilişkilerinde gerçekleştirir. Üstelik bu bilinç, insanın birey olarak değil, onun toplumsal varlığı ile belirlenir. İnsan insan yapan, ona bilinç kazandıran yalnızca bu toplumsal varlığıdır. Bu anlamda materyalist anlayışın topluma uygulanmasıyla, tarihsel materyalizm dediğimiz, marksizmin temel taşlarından ikincisini oluşturan dünya görüşü ortaya çıkmıştır.

Konuyu uzatmamak için Marx ve Engels'in bu konudaki sözlerini aktarmakla yetinelim: «Eğer insan bütün bilgisini, duygumunu, vb. duygular dünyasından ve oradan kazandığı deneyimden çıkarıyorsa, o zaman yapması gereken, görgücul dünyayı insanın onda gerçek anlamda insanca olan her şeyi deneyimleyeceği ve onu tanıyabileceği ve bir insan olarak kendisinin farkında olabileceği şekilde düzenlemesidir. Eğer doğru olarak kavranırsa, çıkar, bütün maneviyatın ilkesidir, insanın özel çıkarları insanlığın çıkarı ile çakışacak hale getirilmelidir. Eğer insan materyalist anlamda özgür değilse, yani sundan ya da bundan kaçınacak, olumsuz güç yolu ile değil de kendi gerçek bireyselliğini koyabileceği olumlu bir güçle özgürse, suç, bireyle cezalandırılmamalı, suçun anti-sosyal kaynakları yokedilmelidir, ve bu insan

kendi varlığının dırimsel sergilenmesi için toplumsal bir açı verilmelidir. Eğer insan çevresi tarafından biçimleniyorsa, onun çevresi insancillaştırılmalıdır. Eğer insan doğası gereği toplumsal ise, gerçek niteliğini yalnızca toplum içerisinde geliştirecektir ve onun niteliğinin gücü ayrı ayrı bireylerin gücü ile değil, toplumun gücü ile ölçülmelidir» (K. Marx, F. Engels, **Kutsal Aile**, Son Yayınları, 8nkar 1976, s. 199).

Ekim Devriminin iktidara getirdiği işçi sınıfı ve onun müttefiki sınıf ve katmanlar bu ülküyü gerçekleştirmeyi amaçlamışlardır.

5. 1917'deki Devrimin başlattığı, yani çağın toplumsal ve bireysel gelişme için açtığı yolun özellikleri nedir: Bu özellikler açısından yeni (çağdaş) insanı nasıl düşünebiliriz ?

Biraz önce de vurgulandığı gibi, insan kendini çevreleyen koşullar tarafından bilinçlendiğine göre, yapılması gereken bu koşulların insancillaştırılmasıdır. Öyle olunca da önce toplumun düzenlenmesi, birey olarak insanın en özgür biçimde gelişebileceği bir toplum düzeyinin gerçekleştirilmesi birincil koşuldur. Bu da insanın insan tarafından sömürülmesini ortadan kaldıran, toplumdaki sınıfsal ve bireysel eşitsizlikleri gideren, toplumdaki bireylerin önlerinde bulunan her türden engellerin temizlenip ayıklandığı sosyalist düzenin kurulmasıyla olanaklıdır. İşte Ekim Devrimi böylesine bir toplumun oluşmasında ilk koşul olan sosyalist devrimi gerçekleştirmiş ve bu yolda gerçek adımlar atmıştır.

Kuşkusuz böyle bir toplumun bugün tüm özellikleriyle gerçekleştirildiği, bu toplumun tüm bireylerinin sözcüğün gerçek anlamıyla özgür olduğu söylenemez. Ama marksizmin öngördüğü anlamda «bireyin entelektüel zenginliği» açısından Ekim Devrimi, insanlık önüne geniş ufuklar açmıştır. Bireyin entelektüel zenginliği, bireyin tüm yönleriyle ve uyum içinde gelişmesiyle, bu gelişmeyi sağlayacak genel koşulların, bütün bir süreci kapsayacak elverişlilikte olması gerekir. Bir başka deyişle, bireyin entelektüel gelişmesi toplumun entelektüel gelişmesiyle yakın ilişki içindedir.

Burda bireyin entelektüel zenginliği kavramını biraz da olsa açıklamak gerekiyor. Bireyin entelektüel zenginliği, insanın bütün zihinsel yetilerinin ve her türden toplumsal etkinliklerinde, — üretimle, toplumsal-siyasal, bilimsel, sanatsal ve öteki alanlarda —, yeteneklerinin serbest hale gelmesi ve geliştirilmesi demektir. Dahası, toplumun entelektüel zenginliğinin, her şeyden önce halkın eğitiminde, bilimde, sanatta, felsefede sağladığı tüm başarıların birikimi ve toplumda yansımalarıdır.

Bugün açıkça ortadadır ki, Ekim Devriminden bu yana geçen süre içerisinde Sovyet toplumu, gerek toplumun entelektüel gelişmesi yönünden, gerek bireyin entelektüel gelişmesi yönünden, dünyanın öteki ülkelerini çok gerilerde bırakmıştır. Dünyadaki kitap ve dergilerin beşte-biri bu ülkede yayınlanmaktadır. Sovyetlerdeki kitaplıkların sayısı ABD'nin eli katıdır. Bugün bu kitaplıklardaki kitap sayısı, kişi başına sekiz kitaba yükselmiştir. Sanatın öteki dallarında, bilimde, teknik eğitimde de aynı ölçüler geçerlidir. 1974 yılında Sovyetlerdeki her aile ortalama dört gazete ve dergiye abonedir ve ülkedeki yayınevleri toplam 608 milyon kitap basmıştır (**Sovyet Union Political and Economical Reference Book**, s. 369).

Bireyin entelektüel gelişmesinin onun fiziksel gelişmesiyle de yakından ilişkili olduğunu unutmamalıyım. Bu açıdan da Sovyetlerin spor alanındaki başarılarını sporun yaygınlaştırılması konusundaki (girişimlerini) söylemeye bile gerek yoktur.

6. Hümanist geleneğin sosyalist insan bilincinde aldığı yeni öz ve biçim nedir: Ekim Devriminin bu geleceğe olan katkıları nasıl özetlenebilir ?

Bütün çağlarda hümanistler bireyin tam olarak ve uyumlu gelişmesini, kendi döneminin fiziksel ve entelektüel kültürünün en üst düzeylerinde bulunmasını istemişlerdir. Ama hümanist düşünce bütün sınıflı toplumlarda gerçekleştirilmesi olanaksız bir düşüncü olarak savunucularının yalnızca kafalarında yaşamış, gerçeklik kazanmamıştır. Hümanizmin gerçeklik kazanması ancak sosyalizmle birlikte olabilmıştır ve üstelik de hümanizmin gerçeklik kazanması sosyalist toplumun üstesinden gelmesi gereken bir zorunluluk halini almıştır.

Bireyin, çağının bütün fiziksel ve entelektüel kültürüyle donanması, kuşkusuz herkes için aynı ölçüde olanaklı değildir. İnsan ve içinde yaşadığı toplum ne derece gelişmiş olursa olsun, bireyler arasında kültürel farklılıklar olacaktır. Bu farklılık insanın yetisine, yeteneğine göre değişecektir. İnsanın her yönüyle gelişmesi, onun her şeyi bilmesi, yeteneğiyle orantılıdır. Girdiği toplumsal ilişkilerde, toplumla kendisi arasındaki ilişkilerinde işlevinin bilincinde olması, topluma karşı tutumunda sorumluluğunu bilmesi, çok yönlü bir kişi olarak kendi yaşadığı dönemin her türlü olanakları ve kültürü ile donanabilecek olanakları kullanması, sosyalist hümanizmin en temel ilkesidir. Bunun için de bireyin zihinsel ve fiziksel gelişmesinin uyum içerisinde olması gerekir.

Felâket Vurdu Sevdan Beni

Ayıplayıp kınama
felaket vurdu sevdan beni
gözlerini gözlerime ilikle
avuçlarımda ağlasın ellerin
yiğit yanım yere vermem
yatağımı ıslatmadan terin

Murtaza Vural

Kişinin fiziksel ve zihinsel gelişmesinin uyumluluğu insanın güzellik kavramının temel taşı olmuştur. Fiziksel gelişme tek başına insanı insan olmaktan uzaklaştıracağı gibi, tek başına entelektüel gelişme de insan gerçek güzelliğe yaklaştırmaz. Sınıflı toplumda fiziksel ve zihinsel etkinlik birbirinin karşısı durumuna gelmiştir. Oysa sosyalist toplum bu karşıtlığı yok etmeyi amaçlamıştır. Sağlıklı bir toplum için kafa emeği ve kol emeği arasındaki çelişkinin giderilmesi zorunludur.

Sanat bu açıdan son derece önem taşır. Sanat eğitimi bireyin çok yanlı gelişmesini büyük ölçüde gerçekleştirmiş olur. Doğası gereği, insan sanatsal bir yaratıcılıkla benzenmiştir. Bu yaratıcılık, kimi zaman insan da bir sanatçı kişiliğinin gelişmesine, kimi zaman da onun tek yönlü, dargörüşlü bir kişi olmasının önlenmesine neden olabilir. O nedenle bireyin bu yöndeki gelişmesinin olanaklarını yaratmak, sanatı toplumun tüm bireylerinin hizmetine sunmak, sosyalist hümanizmin temel amaçlarından biridir. Sanatı toplumun hizmetine sokmak, yığınların sanat kültürünü geliştirmek, hümanist bireyi ve hümanist toplumu yaratmak için kaçınılmaz bir görevdir.

Sözcük anlamıyla hümanizm, insanın yüceliğine, insan onurunun saygınlığı, onun mutluluğu ve toplumsal yaşamındaki en elverişli koşulların oluşturulması demektir. Hümanizm felsefi akım olarak Rönesansla birlikte başlar. Burjuva hümanizmi en anlamlı boyutlarını 18. yüzyılda özgürlük, eşitlik, kardeşlik sloganları ile almıştır. Ama bu sloganlar doğrudan burjuvazinin eşitliği, özgürlüğü ve kardeşliğidir. Emekçi yığınlar bu sloganların dışında tutulmuşlardır. Dolayısıyla burjuva hümanizmi sınıfsal bir hümanizmdir ve «insanın özünün sınırsız gelişimi» için maddi koşullar uygun değildir, özel mülkiyet ve sömürü bunu önlemektedir, o nedenle de bu hümanizm ancak düşünsel bir hümanizmdir. Bir başka deyişle kapitalist düzen hümanizme karşıtır.

Sosyalist hümanizm genel olarak hümanizmden farklıdır. Sosyalist hümanizm insanlığı pasif bir biçimde sevmek, onlara acıma ya da onların kederlerini, dertlerini sergilemekle yetinmek değildir. Sosyalist hümanizm insan sevgisini aktif biçime dönüştürmek, insanlar arasındaki eşitsizliği yoketmeye yönelik, onun insan olmasını engelleyen öğeleri kaldırmayı amaçlayan, bunların savaşımını sürdüren, böyle bir dünyanın yaratılması koşullarını hazırlama uğraşı veren bir hümanizmdir. Başka bir deyişle, dünyayı değiştirmeyi amaçlayan bir hümanizmdir sosyalist hümanizm.

Hümanizmin kapitalizme karşıtlığını ütöpic sosyalistler görmüşlerdir. Ama gerçek nedenlerine inememişlerdir. Hümanizmin gerçek savunucusu, insanın insan tarafından sömürüsüne son verme savaşımı veren proletarya olmuştur. Ekim Devrimi ile özel mülkiyete ve sömürüye son veren proletarya gerçek hümanist ilişkilerin nesnel koşullarını da yaratmıştır. «Herkesten yeteneğine göre, herkese gereksinmesine göre» ilkesi gerçek eşitliğin ve bireyin tüm yönlü gelişmesi için sosyalizmin amaçladığı en büyük ülküdür. Bu ülküye eriş-

ince de, gerçek anlamda, sosyalist anlamda hümanizm asıl anlamıyla uygulamaya konulmuş olacaktır. Ekim Devrimi böylesine bir hümanizmin başlangıcı olmuştur.

7. Sosyalist kültürün Ekim Devrimi öncesi ve sonrası olarak iki ayrı açıdan değerlendirilmesi nasıl yapılabilir? Proletarya kültürünün devraldığı miras hangi mirastır?

Genel anlamıyla kültür toplumun tarihsel gelişimi içerisinde yaratmış olduğu, yararlandığı ve kendinden sonrakilere aktardığı maddi ve manevi değerler ve araçlar toplamıdır. Bu tanımıyla kültür, tarihsel bir görüngüdür ve gelişmesi birbirlerini izleyen toplumsal-ekonomik biçimlenişler tarafından belirlenir. Dolayısıyla da kültür, yığınların faaliyetlerinin bir ürünüdür. Yığınların ürünü olmakla birlikte kültür, sınıflı toplumlarda gerek ideolojik içeriği, gerek pratik amaçları yönünden sınıfsal bir nitelik taşır. Örneğin kapitalizm koşullarında her ulusal kültür, burjuvazinin egemen kültürü ile, egemenlik altında bulunan yığınların demokratik ve sosyalist kültürleri olmak üzere iki ana dalda gelişir. Sosyalist kültür geçmişin tüm ilerici kültürünü özümleyip geliştiren kültürdür. Ve gerek içerik yönünden, gerek işlevi yönünden burjuva kültürden temelden ayrılır. Kuşkusuz sosyalist kültür, ancak sosyalist devrimle, devrimi izleyen kültür devrimiyle egemen kültür haline gelebilir.

Hemen belirtelim ki, kültürün sınıfsal niteliğinden gelen egemen kültürle, bağımlı kültür arasında aşılmaz duvarlar yoktur. Burjuvazinin kültürüdür diye, onu tümenden bir yana itmek, onun yerine «proleter kültür» gibi yeni bir kültür yaratmaya kalkışmak sosyalist kültürün amacı değildir. Lenin «kapitalizmin geride bıraktığı bütün kültürü alıp onunla sosyalizmi kurmak zorundayız. Onun bütün bilimini, teknolojisini, bilgisini ve sanatını almak zorundayız. Bunlar olmadan komünist toplumu kurmayı başaramayız» demektedir. (Lenin, Collected Works, Vol. 29, s. 70).

Demek oluyor ki sosyalist kültür, insanlığın tarihi boyunca yaratmış olduğu değerleri yadsıyarak, hiç yok-

Genç Şaire Mektup

gök
bozuk şemsiyesidir çocukluğun
korkup ıslanmamak
tanışmamak olmaz

şimdi
bu çok yabancı ülkesinde kağıtların
bu çok bildik sesler
sana anneni anımsatıyor

Osman Serhat

tan varedilmez, tersine, geçmişin tüm değerlerine sahip çıkarak, onu özümleyerek ve yeni sentezlere giderek, yeni yorumlar getirerek gelişmektedir. Lenin 1920 Ekimindeki Proleter Kültür Kongresindeki karar taslağında şöyle demektedir: «Marksizm, devrimci proletaryanın ideoloji olarak tarihsel önemini, burjuva döneminin en değerli başarılarını reddetmek şöyle dursun, tam tersine, insan düşünce ve kültürünün ikibin yılı aşan gelişmesiyle yaratılan değerli ne varsa her şeyi özümlediği, yeniden biçimlendirdiği için kazanmıştır.» (Lenin, *Collected Works*, Vol. 31, s. 317.)

Devrim, eski toplumsal sistemin yıkılıp yenisinin yerine konulmasıdır. Öyle olunca, yeni toplum, yeni kurumlarını eski kurumların yerine oturtmak zorundadır. Kültür bu kurumların başında gelir. Kültür devrimi eski egemen kültürün yerine sosyalist kültürü geçirmeyi amaçlar. Ama bu yeni bir kültürün yaratılması değil, eski kültüre yeni içerik ve işlev kazandırmak anlamındadır. Lenin «yeni henüz doğmuşken, eski bir süre ondan daha güçlü olarak kalır, doğada ve toplumsal yaşamda bu hep böyle olmuştur» (Lenin, *Marks, Engels Marksizm*, sol yayınlar, Ankara 1976, s. 477) demektedir. Egemen kültürün işlevini ve içeriğini değiştirmek bu açıdan zorunludur. Ama bu kısa zamanda üstesinden gelinebilecek bir görev değildir. Altyapının değişmesiyle üstyapı değişmiş olmaz. Uzun süre üstyapı varlığını koruyabilir. Bunu bir anda yıkmak yolunda anarşist ya da nihilist bir tutuma girenler, her devrimden sonra görülmüştür. Ekim Devriminden sonra da bu tutumlara tanık oluyoruz. Lenin bu tutumlara karşı çıkmıştır.

Lenin, kültürel gelişmenin sürekliliği anlamında, geleneğin önemini vurgulamıştır. Ancak bu gelenek eski burjuva alışkanlıklara ve önyargılara karşı kararlı bir savaşla birlikte düşünülmelidir.

Devrim öncesi Rusya'da kuşkusuz güçlü bir devrimci kültürel birikim vardı. Bu birikim materyalist felsefe temeline dayanıyordu. 19. yüzyılın ikinci yarısında Herzen'le başlayan ve Çernişevski ile sürdürülen materyalist gelenek, Plehanov ile marksist tabanına oturmuş bulunuyordu. Ama bu kültür geniş yığınları kucaklayarak ölçüde değildi. Geniş emekçi yığınlar bilgisiz ve eğitilmemişlerdi. Devrimden sonra yığınların eğitimsel ve kültürel düzeyini yükseltmek görevi, geçmiş toplumların biriktirdiği kültür mirasını özümlemek için, büyük önem taşıyordu. Bu nedenle önce bu görevin üstesinden gelinmesi gerekiyordu.

Lenin Reform öncesi kültür ve eğitimi yaratan orta sınıf kültürüdür demektedir. (Vol. 1 s. 346) Lenin «Ülkemizde bilgisizlik diye bir şey varken sosyalist eğitimden sözetmenin gereği bile yoktur. Bu siyasal bir sorun değil; onsuz siyasetten söz etmenin yersiz olduğu bir koşuldur. Bilgisiz bir kişi politikanın dışındadır, önce alfabeyi öğrenmek zorundadır» (Vol 33, s. 78).

Lenin bir ideolojik sistem olarak sosyalizmin «toplum insan bilgisinin üzerine kurulduğu» ve o nedenle «yüksek düzeyde bir bilimsel gelişme ve bilimsel çalışma gerektirdiğini» söylemektedir (Vol 6, s. 163). Dolayısıyla Lenin devrimci işçi sınıfının kendi sınıf kültürünü yaratmak zorunda olduğunu öne süren «proleter kültür» teorisine şiddetle karşı çıkmıştır. Bu anlayışa göre böyle bir kültürün gelişmesi için önceki bütün gelenek ve uygarlıklarla bağların kökten koparılması savunulmaktadır. Bu tür görüşe göre, bu gelenek ve uygarlık, sömürülen sınıfların uygarlığı ve geleneğidir ve devrimci sınıfa gerekli değildir. Lenin bir proleter kültürden ancak insanlığın kapitalist, toprak sahibi ve bürokratik toplumun boyunduruğu altında biriktirdiği bilgi birikiminin mantıksal gelişmesi olarak kabul edilmesi halinde sözedilebileceğini belirtirken şöyle söylemiştir :

«Yalnızca, insanlığın tüm gelişmesiyle yaratılan kültüre ilişkin tam bir bilgi ile ve yalnızca bu kültürü yeniden biçimlendirmekle, proleter kültürü kurabileceğimizi açıkça anlamadıkça — bunu anlamadıkça — bu sorunu çözemeyeceğiz. Proleter kültür, nereden çıktığı bilinmeyen bir şey değildir, kendilerine proleter kültürü uzmanı diyenlerin bir cadı değildir. Bunların hepsi saçmadır. Proleter kültür, insanlığın, kapitalist toplumun toprak sahipleri toplumunun, bürokratik toplumun boyunduruğu altında biriktirdiği bilgi hazinesinin doğal gelişmesinin bir sonucu olmalıdır. Marx'ın yeniden biçimlendirdiği ekonomi politığın, bize, insan toplumunun nereye varması gerektiğini göstermesi gibi, sınıf mücadelesine, proleter devrimin başlangıcına geçişi göstermesi gibi, bütün bu yollar ve izler de, proleter kültüre götürmüştür, götürmektedir ve götürmeye devam edecekler.» (Lenin, *Marx, Engels, Marksizm*, s. 526 - 27).

Görüldüğü gibi Lenin «proleter kültür» kavramını bağımsız ve geçmişten kopuk bir anlayışla değil, tam tersine geçmiş kültür mirasının bir sürekliliği olarak ele almaktadır. O nedenle Lenin «proleter kültür» teorisini anlamsız, zararlı ve yanlış bir görüş olarak şiddetle reddetmektedir. «Eğer Marx'ın öğretisinin en devrimci sı-

nın milyonlarca, on milyonlarca insanın gönlünü ve kafasını kazanmasının nedeni sorulacak olursa, bunun tek bir yanıtı vardır: çünkü Marx çalışmasını kapitalizm koşullarında edinilen insan bilgisinin sağlam temelleri üzerine kurmuştu» (Aynı yapıt, s. 526).

Görüldüğü gibi Ekim Devrimi sonrası yaratılmak istenen kültür, devrim öncesi kültürün bir devamıdır. Devrim sonrasında Lenin «gençliğin eğitimi, öğretimi ve yetiştirilmesini eski toplumun bize bıraktığı malzeme ile yürütmek zorundayız» diyerek bu yolu çizmişti (Aynı yapıt s. 524).

Lenin Marx'ın gerici tarihin ve filozofların öğretilerinin siyasal olayların gelişmesinde belirli yasaların işleyişini ve sınıf savaşımı konusunda derin düşünceler içerdiği yolundaki uyarısını, devrim sonrası kültürün niteliği konusundaki tartışmalarda «sol» tutum içinde olanlara karşı sık sık yinelemiştir.

Ama hemen belirtmek gerekir ki, amaç, devrim öncesi kültürü olduğu gibi aktarmak ve bunu değişmez

kalıplar halinde benimsemek değildir. Bu anlayışın temeli devralınan mirasın yaratıcı ve taraflı bir biçimde değerlendirmek, yani koşullara uygulamaktır. Edebiyatta, sanatta, ideolojide kısaca kültürde, taraflı olmak ve bu tarafsızlık içinde geçmişin geleneğini değerlendirmek sosyalist kültür anlayışının temel taşıdır. Sosyalist kültürün belirleyici özelliği, taraflı olması, sosyalist ülkelere bağlılığı, halka yakınlığı ve enternasyonallığı ile yurtseverliği ve hümanizmi organik bir biçimde bileştirmesidir.

8. 1917 Devrimi ile — dünyada ve ulusal sorunlar içinde — Sovyet edebiyatının yüklendiği, «öncü rol»den söz edilmektedir. Genel olarak Sovyet Sanatının ve özel olarak Sovyet edebiyatının bu açıdan değerlendirilmesi olanaklı mıdır? Başka biçimde sorarsak: Devrimci güçlerin iktidarlarını pekiştirmeleri ve sosyalizmin kuruluşu sırasında Sovyet insanının yüklendiği ağır görevler neler olmuştur? Bunlar sanata (edebiyata) nasıl yansımışlardır?

Unutulmamış Bir Zaman

Ahmet Özer

yürüyen bir akşam
durdu birden
açtı göğsünü
kendini yok eden aydınlığa.
birden büyüyen uzun bir ses
çarparak duvarlara durdu:
gece bitti.

lâle bahçelerinde eriyen hayat
şimdi
tarih diye konuluyor sofraya
sürülüyor hazneye
kara sakalları bir sultanın.

mermer kümbetlerden
sandukalardan
sebil çeşmelerden
akan
bir duman sisidir.

bu sisin altında
oğula durmuş bir kovan

bu sisin altında
elele tutuşmuş çocuklar

çağıl다şır.
bir ney kentinin akşamı
yürüyen bir akşam ay doğarken
dağlardan akıp gelen eşkıya atlılar
terkilerinde çocuk ölüleri taşıyan
kafalarında hançerlenmiş inanç.

sürgün olan kendimiz
kendimizde
bizi vareden biziz.
ve kitaplarda anlatılan
savaşları rastlantılara bağlayan
yalandır.
bu yalan kara kabzalı
soğuk bir tabancadır
onu bilmeyene
hazırlar bir büyük şölen:

i h a n e t.

yürüyen bir insanı izleyen
bir firariyi
geceyi bölen çatışmaları kuran
o değişen günleri teslim alan
zaman
akacaktır elbet
patlayan kozaların
çatlayan narların yasalarına

boyun eğerek.

herşeyi değiştiren hayat
hayatı değiştiren gündeyiz.
havaya düşen cemrelerin
ilk karların sevinci gibi
yanan ateşlerin sıcaklığında
sıcak yüreklerin kanındayız.

geçtiğimiz günlere
güzelliği serpererek geliyoruz
bir daha yazılmayacak yazıyı
bir daha yaşanılmayacak olanı
geride bırakarak
aşıyoruz
dört nala zamanı.

Hiç kuşkusuz Ekim Devrimi ile gerçekleşen sosyalist toplumun yaratılması çabası, Sovyet insanına dünya devrimci hareketinin önderi olmak görevini yüklerken, en ileri toplum düzeni olarak sosyalizmin hayata geçirilmesi ile de, yeni düzenin ayrı ayrı kurumlarına, bu arada edebiyatına da, öncülük görevi yüklemiştir. Romain Rolland'ın Ekim Devrimlerinin en büyük sanat yapıtının, ürettiği insanlar olduğunu söylemesi bundandır. Gerçekten de yeni toplumun yaratılması yeni bir edebiyat, yeni bir sanat, yeni bir anlayışla yepyeni bir insanın yaratılmasıyla olanaklıdır. Bu insan dünyayı değiştiren ve değiştirecek olan insandır. Sovyet edebiyatının büyük ustası Gorki bu görevi şu sözlerle anlatıyor: «Biz yeni bir insanlık yaratmak istiyoruz, bu işe daha simdiden başladık bile?»

Marx'ın «filozoflar bugüne dek dünyayı yorumlamışlardır, önemli olan onu değiştirmektir» sözü ünlüdür. Lenin, Sovyet Devletinın Başkanı iken Sovyet hükümetinin nüfus sayımı soru kâğıdındaki «mesleğiniz» sorusunun karşılığına «edip, edebiyatçı (litterateur)» yanıtını vermişti. Politikayı bir bilim olduğu kadar bir sanat olarak da ele alan gene Lenin'dir. Geniş anlamıyla alındığında «edip», «edebiyatçı», «sanatçı» da bir filozoftur. Öyle olunca, dünyayı yorumlayan sanatçı, edebiyatçı yanında dünyayı değiştiren, ya da değiştirme uğraşı veren sanatçı ve edebiyatçı da vardır. Önemli olan da ikinci türden olandır. Dünyayı değiştirmenin bilincindeki bir sanatçı, sanatını bu yolda bir silah olarak kullanmıştır. Sosyalist sanatın işlevi budur. Sovyet edebiyatı daha başlangıçta bu amacı gerçekleştirmek işlevini yüklenmiştir. Bu edebiyatın başta gelen isimlerinden Gorki, «edebiyat sanatlarının en hümanistidir; yazar, meslek olarak insan seven ve hümanizm üretici diye adlandırılabilir» demektedir. Sovyet edebiyatı bu anlamda sosyalist hümanizmin üreticisi olmuş ve bu alanda öncülük etmiştir.

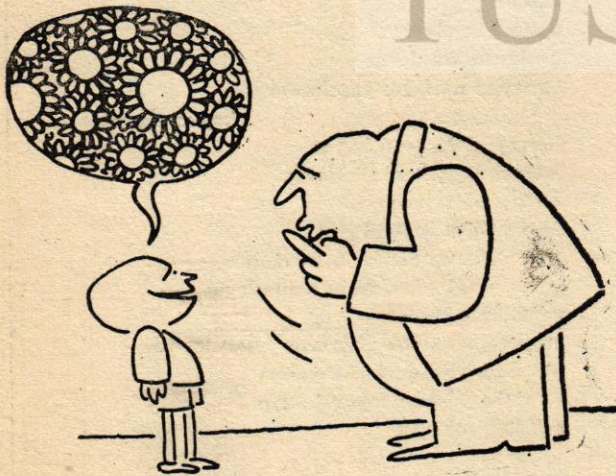
Yukarıda da değinildiği gibi Sovyet edebiyatının devrimci öncülük niteliği devrim öncesi edebiyatın devrimci geleneğinden kaynaklanmaktadır. Devrim - öncesi

Rusyasında edebiyat anlayışı Batı'daki edebiyat anlayışından oldukça farklı idi. Radıçev'den buyana «edip», «edebiyatçı» olmak, toplumsal ilerleme için savaşım vermek anlamına geliyordu. Büyük Rus yazar - taşlamacı Saltıkov - Şcedrin oğluna yazdığı son mektubunda kendisinin herşeyden önce «edip, edebiyatçı» olarak anılmasına salık vermiştir.

Hiç kuşkusuz Rus edebiyatı tarihsel köklerini Batı edebiyat geleneğinden almıştır. Fransız Devriminden korkan Çariçe Katerina II, devrim Fransasına karşı Avusturya ve Prusya ile ittifak çabasına girmiş ve ardından İsviçre ve İngiltere ile de bir anlaşma imzalayarak karşı devrimci bir blok oluşturmuştu. Fransız Devriminin yankıları, şiddetlenen köylü hareketleri Polonya'daki ulusalcı savaşım, Rusya'da toplumsal düşün gelişmesine bir iti vermiş bulunuyordu. Özellikle çarlıktan kaçanların Fransa'ya sığınması, devrim düşüncelerinin ülkeye taşınmasında önemli etken olmuştu. 1790'da Aleksandr Radıçev'in St. Petersburg'dan Moskova'ya Yolculuk adlı yapıtı köylüleri ayaklanmaya çağırıyordu. Yazar idama mahkûm edildi ama Katerina idamı sürgüne çevirdi. 1825 Aralık ayında çarlığa karşı harekete geçen Dekabristlerin önderlerinden biri, ozan Kilezev idi. Dekabrist geleneği Rusya'nın en büyük ulusal ozanı ve modern Rus edebiyatının kurucusu Puşkin ile sürdü. Puşkin'in çarın bir tertibi ile düelloda öldürülmesinden sonra çağdaşı Lermontov aynı yolda yürüdü ve o da çarın oyunu ile 27 yaşında iken gene bir düelloda öldürüldü. Gogol, ve Babalar ve Oğullar romanıyla narodnizmi işleyen Turgenyev bu çizgiyi sürdürmüşlerdir. Ama çarlık döneminde edebiyatçı olmak, akılalmaz baskı, terör, sürgün ve ölüm demektir. Örneğin aynı dönemde Mikha'il Petrasevski'nin kurduğu ve aralarında Dostoyevski'nin de bulunduğu, çarlığa karşı, devrimci - demokrat ve ütopyik anlamda sosyalist gizli bir hareket 21 kişi ile birlikte Dostoyevski'ninde kurşuna dizilmek üzereyken 4 yıl sürgün, 6 yıl da er olarak askerlik yapmasına neden olmuştu.

Her devrim, ekonomik koşullarını önceden hazırlarken, siyasal ve ideolojik koşullarını da önceden hazırlar. Fransız Devrimi 60 yıl süren Aydınlanmaların güçlü ideolojik savaşımının sonucunda gerçekleşmiştir. Voltaire ve Holbach'ın yalnızca siyasal klerikalizme değil, dinsel temele dayalı dünya görüşü üzerinde oturan tüm bir sisteme yönelttikleri sağlam eleştiriler olmasaydı, burjuvazi feodalizmin yıkılmaz görünen kalelerini yerlebir edemezdi. Aynı şekilde Çarlık Rusyasının 70 yılı aşan güçlü ideolojik akımları olmasaydı, Ekim Devriminin siyasal ve ideolojik temeli böylesine sağlam olmazdı. Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Aleksandr Herzen gibi Hegel'i incelemiş, Feuerbach'ı özümleyerek diyalektik materyalizmi geliştirmiş, döneminin en demokrat, sosyalist düşünürü vardır. Demokratik liberalizmin yılmaz savunucusu eleştirmen Bolinski vardır. Bu iki aydın - düşünür çağdaş Batı kültürünü özümlemiş Marx ve Engels'in makalelerini okumuşlardı.

Avrupa'daki 1848 devrimleri Rus toplumunda devrim yankıları yaratmış, M. Bakunin gibi Prag ve Dresden ayaklanmalarına önderlik etmiş anarşist düşünürler benzeri girişimlerde bulunmuşlardır.

DÖBRUER

Herzen'le birlikte Rus narodnizminin ideolojik önderleri arasında Lenin'in **Ne yapmalı** yapıtının adını verdiği **Ne Yapmalı** romanının yazarı ütöpic sosyalist Çerņişevski ve gene ütöpic sosyalist yazar Dobroliubov vardır.

1861'de serfliğin resmen kaldırılmasına karşın, köylü yığınlarının sorunlarının azalacak yerde daha da ağırlaşması köylü hareketleri yanında başta öğrenciler olmak üzere aydın tabaka arasında yaygınlaşmıştı. Herzen'in yönettiği yayınlar yanında Çerņişevski ve Dobroliubov'un düşünceleri Kazan, St. Petersburg ve Moskova Üniversitelerinde öğrenci hareketlerini yoğunlaştırmıştı.

1871 Paris Komünü Rusya'da büyük yankılar yaratmıştı. Komün savaşçıları arasında Rus aydınları da vardı. Bu aydınlar Çarlığın devrilmesi için gizli tepkiler ve bireysel terör yolunu seçmişlerdi. 1876'da kurulan **Zemlya i Volya** (Toprak ve Özgürlük) cemiyeti belli başlı Rus aydın ve düşünürlerin bünyesini almıştı. Georgi Plehkanov ve Aleksdar Mikhailov gibi üyeler yerleşik narodnik düşünceleri yenileştirme çabasına girdiler. Örgüt içerisindeki görüş ayrılıkları Vera Zaozuliç'in 1878'de St. Petersburg valisine ateş etmesi olayıyla daha da derinleşti. 1879'da terörcü savaşım yöntemini savunanlar ile siyasal savaşım ağırlık verilmesini savunanlar ikiye ayrıldı. Plehkanov, Akselrod, Aptekman ve Zazuliç cemiyetten ayrılarak ayrı bir örgüü kurdular. Polisin baskısı yüzünden yurtdışına giden Plehkanov ve arkadaşları burda marksist düşünce ile yüzyüze geldiler ve narodnik hareketin ideolojik temellerini sarsıcı eleştiriler yönelttiler. Rusya'daki marksist hareketin ideolojik temelleri köklü bir biçimde bundan sonra atılmıştır.

Görüldüğü gibi Ekim Devrimi öncesi Rusyasının sanat ve edebiyatı devrimci ve öncü bir geleneği temsil etmektedir. Marx ve Engels'in ömürlerinin son dönemlerinde Rusçayı öğrenmeleri bu edebiyatı yakından izlemek gereksinmesinden doğmuştu.

San'at ve edebiyatın toplumsal gelişmeyle yakın bağlantısı olduğu, bu gelişmenin de önünde gittiği olgusu gözönünde tutulacak olursa, Çarlık Rusyası gibi bağrında Ekim Devrimi gibi bir devrimin tohumunu geliştirip büyüttüğü bir dönemde, Rus sanat ve edebiyatının ilerici ve devrimci bir öz taşıması anlaşılır bir şeydir. Kaldı ki genelinde sınıflı toplumların egemen sınıfları, bir kural olarak, sanat ve edebiyata karşı çıkmışlardır. Marx «kapitalist üretim, manevi üretimin belli başlı dallarına, örneğin sanat ve şiire düşmandır» demektedir. (**Theories of Surplus Value, Part 1, s. 235**). Bu olgu, hemen her toplumda, sanatçıya nesnel olarak bulunduğu toplumda çelişkili bir konuma sokmuştur. Örneğin genel çizgisiyle tutucu bir yol izleyen, Batıya karşı çıkan ve Batı tanrıtanımazlığının «kutsal anavatan Rusya'yı» yıkip yokedeceğini savunan Dostoyevski bile bu kuralın dışında tutulamaz. Sınıfsal köke ile tam bir aristokrat olan ve Lenin'in «Rus devriminin aynası» diye adlandırıldığı büyük yazar Tolstoy, yığınların ezilmesini, sömürülmesini, çöken aristokrasiyi, devlet ve kilise mekanizmasının işleyişini en çarpıcı biçimde sergilerken, kötülüklerle karşı direnilmemesini öğütleyerek yer yer tutucu bir

liberal kimliğinde görünmesine karşın, Rus toplumunun çelişkilerini en çarpıcı biçimde yansıtan yazar olarak Sovyet edebiyatının temel taşlarından biri olarak değerlendirilmektedir.

Kişinin sınıfsal konumunu belirleyen onun toplumsal bilincidir. Sanatçı köken olarak hangi sınıftan gelmiş olursa olsun, sınıfsal konuma eriştiği toplumsal bilinç ile belirlenir. Burjuva sanatçısı ile proleter sanatçı arasındaki fark, birinin sanatını burjuvazinin hizmetine, ötekinin ise sanatını proletaryanın ve onunla birlikte tüm emekçi yığınların hizmetine sunmasındadır. Ekim Devrimi ile edebiyatçı ve sanatçı tüm bir toplumun edebiyatçısı ve sanatçısı olmak konumuna ulaşmıştı. Böylece sanata hem kendi alanını genişletip tüm toplumun karşısına çıkarken, sanatın toplumun tümünü kucaklamasıyla da, sanatçı emeğinin gerçek karşılığını bulmuş olmaktadır. Sovyet edebiyatının öncülüğünü başka şeyler yanında, bu anlamda da değerlendirilmelidir.

Bana Susmak Yaraşır mı

Bir uzun yolculukta
ayrık otlarını yoluyorum
çiçekler serpiliş gelişin diye
anlam kazansın diye
çocuklarının gülcükleri

Düşüncemin alazından
türküler nakışlarım
bir tutam alınsın diye
eritilsin diye
yürelerdeki buzlar

Yılan gözleri namlular
sokmaya hazır bakıyorlar
kabuğuma sinmeliyim diye
at oynatsınlar diye
yüreğimi hüzüne boğanlar

Bana susmak yaraşır mı
Gözkapaklarında kilit
oyun sananlar varken sevdamızı
bana susmak yaraşır mı

Aytekin Karaçoban

9. Lenin'in «edebiyatta parti ruhu üzerine görüşleri»ni Ekim Devriminden sonra ve bugün nasıl anlamak zorundayız?

Marx ve Engels gibi Lenin de sanatın sınıf savaşımında önemli bir silah olduğunu vurgulamıştır. Ancak sanatın politikanın üstünde tutulmasının yanlışlığını sergilerken, sanatı politikanın basit bir aracı olarak da görmemişlerdi. Tersine sanatın esas olarak artistik ve edebi içeriğinin zenginliği ve sanat yanının ağır basması esas alınmıştır. Lenin «sanat halkın malıdır. Kökleri, emekçi yığınların içlerine derin bir biçimde yerleştirilmiştir. Bu yığınlar tarafından anlaşılmalı ve sevimlidir. Yığınların duygularını ve isteklerini birleştirmeli ve yüceltmelidir. Yığınları canlılığa sürüklemeli ve onların sanat işgüdülerini geliştirmelidir» diyor (On Literature and Art, s. 251).

Ekim Devrimi gibi bütün kurumlarıyla yeni bir toplum yaratma atılımı yapılırken kuşkusuz edebiyat gibi toplumun eğitimi ve bilinçlenmesi görevinde etkili bir silahın en iyi bir biçimde kullanılması zorunluluğu vardır. Devrimin öncü örgütü partidir. Partinin bu önderliği yürütürken bütün silahları eline alması ve onları en iyi bir biçimde kullanması gerekir. Edebiyat ve sanatın da parti anlayışı içerisinde düzenlenmesi ve partinin denetiminde olması anlaşılır bir şeydir. Kuşkusuz bu ilk bakışta sanat ve edebiyat gibi bireysel uğraşı alanında sanatçının özgürlüğünü kısıtlayan bir anlayış izlenimini vermektedir. Oysa sanatta parti ruhu zorla kabul ettirilen bir anlayış değildir. Sosyalist toplumda sanatçı tam özgürlüğüne kavuşmuş, sermayenin, yayıncının küçük burjuva kariyerizminin boyunduruğundan kurtulmuş-

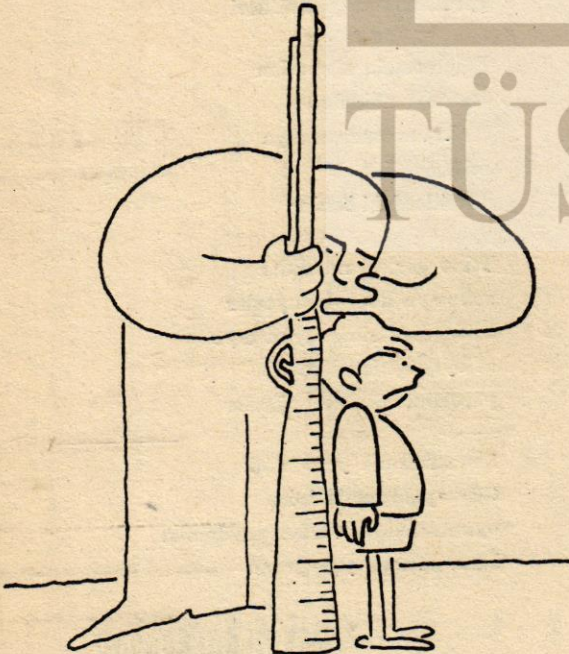
tur. Ama bu sanatçının sınırsız özgürlüğü anlamına gelmez. İnsan hem toplum içinde yaşar, hem de ondan özgür olamaz. Lenin bu anlayışa anarşizm adını vermektedir. Anarşizm tersyüz edilmiş burjuva felsefi olduğuna göre, bu görüş özünde burjuva bireyciliğine, burjuva kariyerizmine dayanmaktadır. Lenin «özgür bir basın, salt polisten özgür değil, sermayeden de, kariyerizmden de ve dahası burjuva - anarşist bireysellikten de özgür bir basın kurmak istiyoruz» diyor (vol. 10, s. 47). Bunu söylerken parti edebiyatının partinin denetimi altına alınmasının zorunluluğunu da vurguluyor. Herkes sınırsız, istediğini söyleyebilir, dilediğini yazabilir, ama parti bir gönüllü birlik örgütüdür. Herkes partiye gönüllü olarak katılabilir, ama partiye karşı görüşlerin parti adının kullanılarak yapılması halinde de, parti bu tür kimseleri atmakta özgürdür. Lenin basın ve konuşma özgürlüğünün eksiksiz uygulanmasını savunmuştur ama birlik özgürlüğünün de eksiksiz olması gerektiğini vurgulamıştır. İşçinin bilim, felsefe ya da estetik gibi konularda çoğunluğun oylarıyla karar vermesinden yakınanlara Lenin «herşeyden önce parti edebiyatından» söz edildiğini anımsatmaktadır. Öteki şeylerin olduğu gibi parti edebiyatının da parti programı çerçevesi içerisinde olması doğaldır. Ama edebiyatı, sanatı politikanın basit bir aracı haline dönüştürmeye de, Lenin karşı çıkmıştır.

Yalana, uydurmaya, gerçek olmayan hayallere dayalı, sosyalist gerçeklikten uzak bir sanat ve edebiyat anlayışı kuşkusuz sosyalist edebiyat anlayışına aykırıdır. Sosyalist gerçekçilik gerek içerik yönünden, gerekse de kapsamı yönünden en geniş özgürlük olanaklarını zorlayan, eleştiri ve özeleştiri ilkesini sınırsız uygulayan bir edebiyat anlayışıdır. Bu anlayışı egemen kılmak, edebiyatın önündeki geniş ufukları açmak demektir.

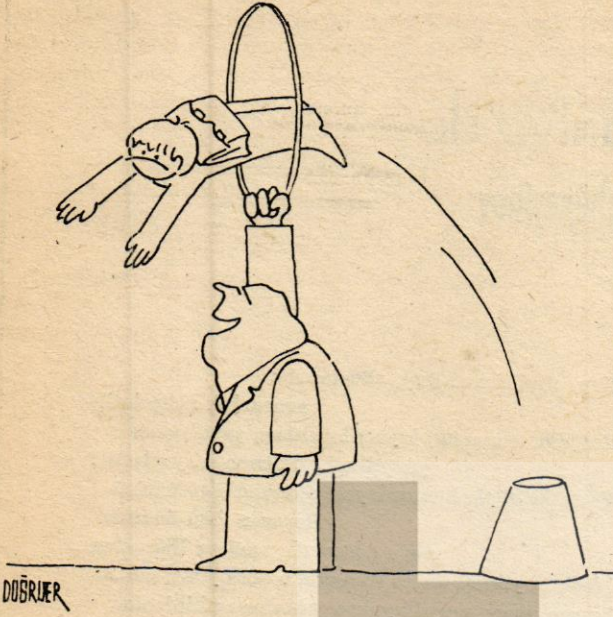
10. Sovyetler Birliği'nde ulusal kültürlerin gelişmelerini ve bütünle sağladıkları uyumu anlatabilir misiniz?

Bilindiği gibi ulus kavramı burjuvaziyle birlikte, doğmuş bir kavramdır. Burjuvazi ulusların ebesi olduğu halde, burjuva toplumu kendisi dışındaki sınıfları olduğu kadar, kendi dışındaki ulusları da yadsımış, onların ulusal bilincinin gelişmesini engellemiştir. Bu durum doğal olarak ulusal kültürlerin de gelişmelerinin önünde en büyük engel olmuştur. Gerici burjuvazi, halkları halklara, ulusları uluslara düşman etmek, onları bölmek için ırkçı ideolojileri beslemiş, bu tür ideolojileri gerici amaçları için etkin bir silah olarak kullanmıştır. «Halkların hapishanesi» olarak ün yapan Çarlık Rusya'sında çeşitli uluslar ve ulusal topluluklar bir yandan büyük Rus şovenizmiyle aşağılanıp, baskı altında tutulurken, bir yandan da bunları birbirlerine düşman etme (örneğin yahudi düşmanlığı), çarlığın resmî politikası olmuştur. Uluslar ve ulusal topluluklar arasında örülen bu düşmanlık ve kin duvarı aralarındaki düşünce kültür ve sanat alışverişlerini de engellemiştir.

Sınıflar arasında olduğu kadar kişiler arasında da, kişiler arasında olduğu kadar uluslar ve ulusal topluluklar arasında da ayrıcalığı kaldırmayı ve eşitliği amaç-

DOĞRUEK

layan sosyalizm, değişik ulusal kültürler arasında da eşitliği ilke edinmiştir. Ulusların birbirleriyle yakınlaşmaları, kaynaşmaları, ulusal kültürlerin de birbirleriyle yakınlaşmasına, kaynaşmasına ve böylece ortak bir anlayış, ortak bir dil oluşmasına yolaçar. Her ulusal kültürün kendi kökleri, kendi ulusal gelişme gücü vardır. Ama bu özellikler, kültürel gelişmenin önündeki engeller temizlendikçe daha da netleşir, belirginleşir. Onunla birlikte ulusal kültür de gelişip, zenginleşir. Aynı kaynaklardan fışkırpıp ayrı yataklardan akan ulusal kültür nehirleri sonunda evrensel kültür denizinde birleşir, bütünleşir. Marksizmin ulusal kültür anlayışı böyledir. Ekim Devrimi de bu anlayışı yaşama geçirmiştir. Yüze yakın ulus ve ulusal topluluğun bulunduğu bir ülkede gerçekleşmiş olması bu anlayışı daha da çarpıcı bir biçimde somutlaştırmıştır. Öyle ki bugün bir Sovyet edebiyatından rahatlıkla sözedilmektedir. Ama bu edebiyatın içinde ayrı özelliklere sahip bir Kazak edebiyatı, bir Türkmen edebiyatı, bir Kırgız edebiyatı vardır. Örneğin bir Cengiz Aytmatov bir Sovyet yazardır ama aynı zamanda bir Kırgız yazardır. Sovyet kültürünün temel niteliği, onun çok uluslu bir kültür olma özelliğidir.

Sosyalist enternasyonalizmi, genel olanla özel olan birleştirmiştir. Enternasyonalizm ne ulusal anlamı dışta ne de onun yerini alır, ama gerçekte ulusal tabana dayanır. Sosyalist halkların ulusal canlanması ve gönenci gerçekleştirilmeden uluslararası kaynaşma ve bütünleşme olanaksızdır. O nedenle sosyalist enternasyonalizm halkların ulusal duygularını, ulusal klütürlerini geliştirmelerini birincil amaç sayar. Kendi ulusal köklerinden, kendi toplumundan soyutlanmış hiçbir evrensel yazar yoktur ve olamaz da. Yazarın evrenselliği onun gerçekten uzak, çevresinden kopuk, koşulların üzerinde, soyut konuları işlemesinden gelmez. Onu evrensel yapan işlediği koşulların evrensel boyutlardaki tarihsel önem ta-

sınması olgusudur. Örneğin Şolokhov'un evrenselliği, ele aldığı toplumsal çatışmaların boyutları ve yaşam felsefesinin anlatımındaki güçten gelmektedir. Kırgızistan'ın küçük bir köyünü anlatan Aytmatov'un **Cemile'sini** evrensel yapan yazarın anlatımındaki güçlülük, okurla, kahramanlar ve olayın geçtiği yerler arasında yaratılan sıcak ilişki ve konuya evrensel bir ilgi kazandırmış olmasıdır; başka bir deyişle ulusal biçim içeriğine evrensel bir içerik yerleştirmesidir.

Bugün Sovyetler Birliği yüzden fazla ulus ve ulusal topluluktan oluşan bir cumhuriyettir. Sovyet radyosu ülkede konuşulan 60 dilden yayın yapmakta, 61 dilden kitap, gazete ve broşür yayınlamaktadır. (**Soviet Union, Political and Economic Reference Book**, s. 427, 421). Bu rakamlar ulusal kültürün gelişmesi ve kaynaşması çabasının nasıl bir düzeyde olduğunu kanıtlamaktadır.

Devrimin başlarında Sovyet edebiyatını belirleyen öge, devrimin yaratılması, karşı - devrimin yenilgiye uğratılması, sosyalizmin kurulması heyecanını taşıyordu. Değişik ulusal edebiyatı, Sovyet edebiyatı çizgisinde bütünleştiren etken bu olmuştur. Daha sonra ise Sovyet ülkesine yönelen tehditler ve nazi ordularının saldırıları karşısında anavatanın korunması, faşizmin yenilmesi zorunluluğu yurtseverlik ve onunla bütünleşen enternasyonalizm Sovyet edebiyatının belirleyici çizgisiydi. Savaş sonrasında ise savaş düşmanlığı, barışçılık ve anavatanın yeniden kurulması bu edebiyatın sosyalist realizm doğrultusunda yönlendirici özelliği olmuştur.

Sumak

Toprak dalar beni
eski inanmışlığundan
Aziğim belimde kuşanığım
Meşelerin özsuğunu taşırum ben
Tefek sarması
Oğlaklar ardında civcer ayrıru tadım

Ey sevdiğim ekmek
Ben tozağanlardan
Baharda arpacıklardan
Ben civcerin cirkini yuğan
Sumaklardan ayrı mıyım

Hasan Varol

Küçük İraniya'da

Hasan Karahüseyinov

M. Ali Afraste'nin anısına

Dağlar, dağlar... Acımın dağlarca yığılımı :
Zagros gibi, Medavent gibi, göklere değin,
oysa sırta taşınıyor tanrısızca can acısıyla
kahredilmiş kanın, ve nezamandır dermansızca...

Denizler, denizler... Gözyaşları
koskoca okyanuslar :
cellâtça kıyımın boğucu karanlık sıcağında
dökülmüştür ağlayarak...
Ve kadınlar dalgalar ve budur sisinsilikte nedeni
böyle kanlıdır gözyaşları

Acem körfezinde...
Ve tâ Elâm'a kadar, Sasanilerden beri böyle bu :
yaslı çığlıklarla akıp uluyor ölgün suları
Araks'ın ve de Şâd-el-Arap...
Oy! Nezamana kadar ?

Ve yeniden okuyorum, kaç kezdir, «Avesta'yı» :
solmaz kutsallığı eski çağların...
yazılmış Meryem İsa'nın anası olmazdan önce
oniki bin öküz ak ve kara derisinin parlak cildi üzerine
ve çağırıyor beni, gideyim mi ötesine
eski iyicilliğin...

Ola mı ki... Bürünebilir miyim inancına Mazdâ'nın
aydınlıkla karanlığın böylesine boğazlaşıp
son hesaplarını temizledikleri bu durakta :
Rüstem mi, Zârir mi, Mehdi mi...
(belki de şimdi yürümüş geliyordur — günler gibi —
bahadırlar) :

yoksulların son bir kurtuluşu için, belki... güneş,
Halkın sadece bir oğlunun ölümü için değil
şuncadır yüce ağlayışı Firdevsi'nin :
kinini de, şevincini de dokumuş dokuyor da
son «Şah - Nâme'nin yıpranmayacak sayfalarına,
belki de en sonunda,
övgüsüz şarkısını Pehlevilerin...

Bağışla beni Sâdi, başımı okşadım torunumun
belki yetimliğinde ezilen
masum bir İranlı'nın gözönünde.

Hey, «Gülistan»! Hey, «Bostan»! :

sonsuzluk bahçeleri!
Kovuldu mu artık, kıyacı hırsızları, çapulcuları
yüzyıllardır özlenen meyvelerin ?
Ve nedir böyle homurdayan cehennem gürültüsü
Horosan dağı önünde
veya gögesinde mağrur Elbrus'un...
Nedir o, yıkıldı mı en sonunda o «Bin yıllık şah..»,
bu son uçuşu muydu yoksa şahinler «şahini»nin,
yoksa Avrupa bankalarının önünde
yuvarlanan tacın sesi miydi ?

Oy! Ben saygıya duruyorum yüceliği önünde
ölümsüzlerin :
Hayyam'ın, Hafez'in, Sâdi'nin...
Ve yine Firdevsi,
ama devamından okuyorum, bu ilk kezdir
yüce «Halk - Nâme»yi...

Duruluyor mu artık ezgisi Acem-i-Kürdi makamının,
ve Rübabe'nin raksı kıvranacak mı hep
yasalar içinde ?

Ancak, artık fosforlaşıyor
yenilgin karanlığın ortasında, topuklarını öpen
zift gibi saçları...

Cemşit, geçti mi şunca zamandır kuşkların
meltemi,
nerelere sinmişti binyıllardır o yüce kin ?
Gömüyor mu açılmaz gömütüne eski, tiksineç
öncelikleri ?

Ve Acem bahçeleri
yosunlu eski duvarlar üzerinde,
dirim suyu biriktirmekte yepyeni renkler için...
Yani yeni yeni çiçeklenmekte Acem halıları.

Kesin, fiskiren masum kanın önünü, kesin!
Varsın petrol olsun fiskiren yedinci yer katından...
...fabrikalarda, köylerde gülgünlük.

Oy! Nevruz! Elbrus'tan tâ Okyanusa doğru,
geliyor musun ?
Zambak gibi çimçimcik elleri, Rübabe
bekliyor seni ..

Ali İhsan Mihçî'nin Bir Hikâyesi

KULAKLAR

Ağır, sıcak bir gün. İlçe ham gön gibi büzülüp kalmış. Sokağın iki yanında sırt sırta, burun buruna evler, ürkütücü bir sessizlik içinde. Alınları çizgi çizgi, güngörmüş insanlar gibi eğik, düşünceli, suskun evlerin arasına iniltili bir şarkı yürüyor. Kahveden yayılan bu şarkı, sokağın üzerinde titreyip dağılıyor.

Gözlerini karartan korkunç bir gerilim içindeydi ana kadın. Bir alıp bin veriyordu. İlk günün coşkusu geçtikten sonra, bir kez olsun bakmamıştı oğluna. Bakacak nesi kalmıştı it dölünün? Erkek olan erkek, yiğit olan yiğit böyle mi olmalıydı? Rahmetli babasından şuncacık kan bulaşmamış mıydı bunun kanına? Sus ha sus, düşün ha düşün!.. Ana kadının yürek kitabına böyle yazılmamıştı. Anadan atadan gördüğü, duyduğu, belleği bu değildi.

«Yeter gayrı!» diye bağırdı. «İki duvar arasını ezber ettiğin yeter!»

Oğulun voltası kesiliverdi.

Ana kadın gözlerini kaçırmıştı. Başındaki bürük, ayağındaki şalvar, sırtındaki bas-

ma dillenmişti sanki. Yalbırtılı bıçak uçları gibi nokta nokta düşüyordu sözcükler oğulun yürek gözesine.

Öldür! Öldür! Öldür!

Gecelere, gündüzlere aman vermeyen bir akıştı bu. Oğul döneli üç gün olmuştu. Ana kadının dünyası üç gündür bu akıştan başka bir şeyi kabullenmiyordu. Erkek olan erkek, yiğit olan yiğit, bir eksik eteğe tepeletmemeliydi kendini. Tepeletirse nasıl çıkardı adam içine? Nasıl, adamım diye dolaşır mıydı? Sana yar olmayanı başkasına yar etmek, yedi kez katmerli cehennem ateşidir. Bir gün çiçek kıza başkaları sahiplenmeyecek mi? Nasıl dayanırsın bu ateşe ha? Nasıl dayanırsın ha?

Kendini dışarı attı oğul. Boğuluyordu. Ardısıra ana kadının iri, derin gözleri çing çing uzandı. Ana kadının ölme kesen dünyası, ardısıra hörledi geldi.

Öldürmeli miydi?

Basıyorsun narayı. Dayanıyorsun çiçek kızin kapısına. Elinde silah. Silah çoğaldıkça çoğalıyor. Bedenin tekmi silah kesiyor. Gözlerinde ucu-

şan kara benekler dağılınca bakıyorsun ki, çiçek kız boylu boyunca serilmiş. Çiçek kız kan revan. Silahın sesi savrulur durur.

Sokak harlanıyordu.

Kırpışan gözlerinde titriyordu her şey. Yalın, keskin bir aydınlıkta kalakaldı oğul. Gidip anasının dizine koysa başını; anasının iri, derin gözlerindeki kara öfkeye katılsa; anasının köylü ellerine uzansa; yalbirdak bir silaha sınıksı yapışsa... O zaman yırtardı kabuğunu. Yırtar, kırar, fırklar çıkardı.

Durdu.

Durup düşündü.

Çiçek kızin gözlerini düşündü. Geldiği günkü coşku-yu düşündü. Şimdi içine yuvarlandığı yalnızlığı düşündü.

Anasıyla imam efendiden başka herkes, çiçek kız, emmi, kahveci, sokağın tekmi çocukları ağız birliği etmişlerdi sanki.

İlçenin dağlarla sınırlı göğüne bakıp da, «gökyüzü orada bitiyor mu? Ötede ne var?» diyen çiçek kız, şimdi o sınırlardan da almıştı gözlerini. Almış, patiska perdelerin ge-

risine çekmişti. Üç gündür çekiliydi perdeleri.

Daha ilk görücüyü «verdim gitti» diye karşılayan emmi, şimdi onunla karşılaşmamak için kahveye çıkmaz olmuştu.

Ya, «gelinci gününde kahvemiz hayrat!» diyen babacan kahveci? Onu görünce nasıl da sarkıtıyordu pala bıyıklarını, nasıl da yıkıyordu pala kaşlarını!..

Düşünüyordu oğul.

Kötü bir insan mıydı? Kötülüğün aslı neydi? Anasına göre, üç gün öncesine değin aslandı, görklü yığitti. Şimdiyse «özün çürümüş ne çare!» diye pufurduyordu.

Emmi, ilk gün anlattıklarını dinledikten sonra, «insan işi değil bu» demiş, savuşmuştu.

Çiçek kızın tepkisi, uzun bir suskuydu. Gözlerine dolan yaşlarla uzun uzun sustuktan sonra kirpiklerini parmağına eğmiş, çıkardığı nişan yüzüğünü uzatmıştı oğula.

Sokak çalkanmıştı o zaman. Herkes bir şey söylüyordu. İmam efendi, gözlerini devire devire konuşuyordu:

«Kızın yaptığı çocukluktan başka bir şey değil vesselam. Velakin, emmi efendi gibi umur görmüş bir insanın fiilini anlamak mümkünattan mıdır?»

Ana kadının öfkesi yere göğe sığmıyor, iki sözünün biri «tuuu!..» oluyordu. İkidebir kapıya çıkıp ellerini beline dıyor, bangıldıyordu.

«Beni dinle beni, kocamış köstebek!» diye emmiden başlıyor, «Oğluma sırt çeviren şıfıntının yüzüne sıçarım ben!» diye çiçek kızıdan çıkıyordu.

Çiçek kızın penceresi perdeliydi. Onca bağırtıya açılmıyordu. Deli oluyordu ana kadın. Dede-kız niçin bunca susuyorlardı? Niçin çıkıp tek söz etmiyorlardı? Pencereleden kelep kelep kadın, çocuk başları sarkıyordu. Ana kadın, başını arkaya kaykılmış, elleri belinde, demediğini bırakmıyordu. Pencere, birbirine benzeyen resimler gibi, sessiz dinliyorlardı yalnız. O zaman ana kadının sesi zayıflıyordu. Bir bir inen perdeler öfkeyle bakıyor, inen her perdeyle bir dayanağını yitirdiğini seziyordu. Öfke, telaş vardı durdu. Telaş, çaresizliğe yol verdi. İkinci gün yüreği sıkıştı. Kapının önüne oturakaldı. Oğul, kapı aralığında bir gölge gibi belirdi. Çarçabuk kucaklayıp içeri çekti anasını. Bu kez de ana kadının iç gerginliği oğluna karşı patladı. Bir daha da kesilmedi homurtusu.

Öfkenin yalımı üç gündür oğulun ensesinde.

Üç gündür soruyor oğul: «Kötü müyüm?»

Bir nice insan gözüyle, kaşıyla, eli ayağıyla kendisinden uzaklaştığına göre, kötüydü demek.

«Keşke ölseydim...» diyor. Bayrağa sarılırdı tabutu. Mezarının başında tören yapılırdı. Kendisi gidemezse ünü giderdi memlekete. Çiçek kız karalar bağlardı. Anası karalar bağlardı. Sokak gürültülü, suskun, anlamlı günler yaşardı. Yiğit oğul düşmana karşı gitmiştir, denirdi. Analar adını vururlardı çocuklarına. Çiçek kıza kimsecikler sahiplenmeye sıvanmazdı. O bizim can

bacımızdır, denir de el verilmez, gönül düşürülmezdi.

Artık olamaz.

Toz toprak içinde debebe-nen çocuklar bile onu görünce kuyruk kıstıran köpek yavruları gibi çakıştıklarına göre, sokak onsuzluğa kararlıydı.

Ağır ağır yürüdü.

Sokağı yarılamaştı.

O sırada kahvenin köşesinden bir küme çocuk sökün etti. Önlerine kattıkları alalı bulalı köpek yavrularını kovalıyorlardı.

Oğulu görünce durdular. Oyunun bir parçası olmaya alışmış köpek yavruları da uyumuştular onlara. Ne çenilti, ne çığlık kaldı. Değişmişti çocuklar. Ellerini kışlarına bağlamış, dikiliyorlardı. Bakışları soğuktu. Kimbilir evlerde neler anlatılmıştı bunlara. Şimdi dinlediklerinden çıkardıkları sonucu yansıtıyorlardı.

Birden bağrıışmaya başladılar.

Dediklerini anlamıyordu oğul. Ama incecik bir öfke bulutu ağıp geliyordu üzerine. Küçük yumruklar da bu eyleme katılıyordu.

Şaşırdı oğul. Ne dönebildi, ne varıp köşeyi alabilirdi.

Patır patır kaçıştı çocuklar. Köpek yavruları da arkalarından...

Tüyleti kıvr kıvr, yumruk denli bir köpek yavrusu katılmamıştı onlara. Sarık tüylelerinin arasından boncuklanıyordu gözleri. Arka ayaklarının üstüne oturmuş, bakıyordu.

Adımlarını kaldırdı oğul.

Üç gündür kimsenin gözüne bakamıyordu. Anasının gözleriyle karşılaştıkça garipsiyor-

du bu yüzden. Şimdi bir köpek yavrusunun bakışları bile onu rahatsız ediyordu.

Hızlandı. Arkasında ayak sesleri... Ayak sesleri inadına izliyor, yavaşlarsa yavaşlıyor. hızlarsa hızlanıyordu.

Birden durdu. Yine o köpek yavrusu!.. Yine arka ayakları üstüne oturup gözlerini dikti oğula.

«Gel küçü küçü...» diye parmaklarını şıklatarak çömeldi oğul. Bu ilişkiyi kurabildiği için de sevindi içten içe. En azından, alabildiğine susadığı dostça bir yakınlaşma gerçekleşiyordu.

«Gel yavrum, gel, küçü küçü...» diye sürdürdü.

Çağrıya köpek yavrusu. İnce, acemi havlamalarla yanıtladı oğulu. Sonra da korkmuş gibi kuyruğu kıstırıp kaçmaya başladı. Çeniltisi çığlığa dönüşüyor, sokağı bürüyordu.

Bakakaldı oğul.

«İtten medet umar olduk...» diye pufladı. «İtten medet umanın anasını avradını...»

Sokağı geçince bir başka dünyaya doğmuş gibi hafifledi. Artık pencerelerden sarkan başlar, üzerine doğrultulan parmaklar, büzük gülüşler, çocukların iğnelyici densizlikleri yoktu. Yalnızlık anlam değiştirmişti. Çiçek kızın anadoğma sağır bir insana benzeyen evinin çıldirtici suskunluğundan da kurtulmuştu. Ama gelip geleceği yer, yine bu sokak değil mi? İmam efendiye raslarsa rasladı; yoksa bir bakış, bir gülüş, bir sıcak söz umudu yoktu. İnsan böyle durumlarda yalnızlığı bile arıyordu. Sonra evleri... Anasının gözlerine

inen karalık... Odalara sığmayan o kapkara öfke... Hayır olabildiğince geciktirmeliydi dönüşü. Dönüşte ne çocuklara raslamalıydı, ne de o lanet olası köpek yavrusuna.

İlçenin en işlek caddesine çıktı.

Tanıdık yüzler gelip geçiyordu. Sanki bu adamlar kendisini evirip çeviriyorlar akıllarında, dillerinde. Hepsi onu gösteriyor, hepsinin çenesi onu yönlüyor. Fısıltılar akıyor kulaklara.

Kulaklara... Kulaklar... Kulak...

«Of ulan!..» çekti bir. İç geçirdi. Gözlerinde, her yanı yara bere içinde bir adam belir-di.

Bakışları önce şaşkınlıkla, sonra öfkeyle, sonra kararlıca buluşmuştu. Düşmanlık, kin, nefret çağlayıp gelmişti oğul-

lun yüreğinde. Yüreği gümbürdedikçe güçleniyordu bileği. Parmakları kargı gibiydi.

Birden ellerini düşündü oğul. Çarçabuk baktı. Parmakları titriyordu.

O gün böyle değildi. Kararlıca yapışmıştı adamın gırtlığına. Kenetlemişti parmaklarını. Kenetlemişti ki, kırk pehlivan elbirliği etse, mümkünü yok, açılmazdı.

Kimdi bu adam? Bir düşman askeri... Hiç ummadığı bir zamanda çıkmıştı karşısına. Şeytan mı çıkarmıştı, melek mi, bilemiyordu.

Çarpışmaların tavsadığı bir zamandı. Top gürlemeleri tek tük, ölgündü. Derken onlar da kesilmişti. İri, küt bir kayanın ardındaydı oğul. Yalnızdı. Çalıların gölgesine oturmuş, kalkmış, adımlamış, yine çökmüş-tü gölgeye.

Güneş tepedeydi. Ağır bir ter yüklüyordu insanın gövdesine.

«Of ulan!..»

İşte bu adam, aşağıdaki düzlükte belirivermişti. Kendi gibi toparlanmıştı oğul. Yalnız, bitkin bir düşman askeri...

Birden emmi gelmişti gözlerine. Emminin bacak yerindeki boşluk gelip konmuştu. Kırpış kırpış bakıyordu emmi. Gözlerinin ta içine bakıyordu. Bir şey der gibiydi bakışları. Bir şey der gibiydi parçası büzülmüş şalvarı, bacağına boşluğuna kaykılan gövdesi.

Adam sendeleyerek yaklaşıyordu. Kayalara ulaşırsa kurtulacağını umuyordu belki de.

Gülümsemi oğul. Emmiye yanıt verir gibi genişledi gülümsemesi. Sonra kaşları çatıldı. Gözleri karardı geldi. Anasının gözlerine oturan o kara bakıştan daha kara, binlerce kez daha koyu bir oç bulutu toplandı gözlerinde.

Fırladı. Koştı. Atıldı adamın üzerine. Birlikte yapıştılar toprağa. Bayır aşağı alt üst yuvarlandılar. Düzlükte kısa bir boğuşma oldu Debeleniyordu adam. Bacakları çaresiz bir çırpınıştaydı. Avuçlarını oğulun boynuna dayayıp var gücüyle itti, başaramadı. O zaman vazgeçti direnmekten. Kollarını iki yana açıp toprağa verdi. Hırıltılar içinde beklemeye başladı.

Toza toprağa kesmiş yüzü iyi seçilmiyordu. Burun deliklerine ter çamuru dolmuştu. Alnı da yol yol çamurdu. Şakağı kalın, derin bir yarayla bölünmüştü. Yaradan kan pütürdüyordu. Kaşlarına yürüyordu kan. Gözlerine iniyordu. İri, kara gözleri korkunç bir

bekleyişle oğula dikilmişti. Gözlerindeki kanı, kanda oynayan gün ışığını gördü oğul. Gözbebekleri bulanıktı.

Emmi çıkageldi yine. Emmi toprağa yapışmış, sesi soluğu kesilmiş, öyle bekler. Emminin üzerinde izbandut bir adam... Çıkarmış bıçağını, gözlerine uzatıyor emminin.

Naraladı oğul. Boynu darımlandı, indi. Bir daha patlattı narasını. Bu kez bıçağını da sıyırmıştı. Adamın göğsüne saplayacakken vazgeçti. Düşündü şimşek gibi. Diri diri ölmeli... Bin ölüme bedel... İşte öyle...

Göbeğine oturdu adamın. Gözlerine baktı. Düşündü hem de. Bunun da bir sevdiği olmalı. Yolunu dört gözle bekleyen... Kavuştular mı, sarılacaklardır birbirlerine. Bir sevgiyi bin edercesine... Çiçek kızla kurmak istediği dünya gibi bir dünyada...

Evet, diri diri. İşte öyle... Emminin öcünü almalıydı önce. Emminin öcü büyüktü. Sonra kendi mutluluğuna yeni bir yatak açmalıydı.

Adamın kulaklarına takıldı gözleri. Baktı, küçük, biçimi iki kulak... Toprak, kulak memelerinden damlayan terden beneklenmişti. O sevgili, bu kulaklara kimbilir neler fısıldayacaktır. Eğilip öpecektir.

Bıçağını kaldırdı oğul, hızla vurdu. Adamın sağ kulağı düşüverdi.

Adam acıyla «ih!..» etti bir. Gövdesi sarsıldı.

Oğul bir daha çaldı bıçağını. Sol kulak da düştü. Bu kez inleyemedi adam. Gövdesi pelte gibi yayıldı, başı yana düştü kaldı.

Sonra dönüş oldu.

Dönüşü gerçekten görkemliydi. Soluk soluğa, sabırsız, kuşun kanadında, yılanın bağında bir geliştii.

Çoluk çocuk, kız - kızan düşülmüştü yollara. Emmi bile o yarım haliyle yayan yapıldak gitmişti. Çiçek kız, kahveci, ana kadın, imam efendi, arkaalarında omuz omuza insanlar... Çocuklar o alalı bulalı köpek yavrularını da takmışlardı peşlerine.

Sokak şenliğe durmuş, şenliğe doymuştu. İlk kez ölü bir yılan görünümüne başkaldırıyordu sanki. Kıvıl kıvıl bir kalabalık akıp durmuştu sokağın daracık dünyasına. Sokak tı-kızlanmıştı. Kahvenin hoperlörünü zapteden o iniltili şarkıları bastıran bir çoşkuyla kibarıp taşmıştı.

Çoşkunun bir ucu oğlunun evini sardı, bir ucu sokakta kaldı. Eve girebilenler. Duvar kenarına dizildiler.

Oğul, imam efendiyle emminin arasındaydı. Ana kadın dayanamamış, erkek içine girme pahasına odaya dalıp kaçınıcı kez sarılmıştı oğluna. Çiçek kız, nişanlısının evine gelişinden üreyecek dedikoduya aldırmayarak koşturmuştu. Kapının önünde, kadınların arasındaydı. Yüreği gümbür gümbür...

Yarım kulak, sonunda da bıkkınlığı söze döken hafif yolu öfkeyle dinlenen sıradan anılar değildi oğulun anlatıkları. Yiğitlik kokuyordu. Maşallahtı. Kahramanlık tütüyordu. Süphanallahtı.

Emmi, gözlerini lipirdeterek dinliyordu. Sık sık bacağına boşluğuna asıyordu bakışlarını. İçi kaynayıp geliyordu.

Gençlik çağının çöşkusunu yaşıyordu oğulda. Onun anlattıklarıyla kendi yaşadıkları o denli benziyordu ki, dinlemiyor da özdeşleşiyordu. Zaman bu zaman değildi emmi için. Geriye üzengi tepen bir atlıydı. Delik deşik topraklar... Savrulup atılan topraklar... Yarılıp yırtılan topraklar... Hiç tanımadığı insanlar... Çok iyi tanıdığı sesler... Çıgıllıklar... İniltiler... Nalaralar... İnsan sesleri, hayvan sesleri, demir sesleri, ses sesleri... Ses, ses, ses... Bacağını kim almıştı? Niçin almıştı? «Kim» yoktu. «Niçin» yoktu. Savaştı. Tek tek kinleri, küçük küçük kin gözlerini yutan bir büyük çevlekti. Kimse kimseye kin beslemiyor, herkes herkese kin besliyordu. Çoğul bir kinin körüklene körüklene korlandığı çelik bir kazandı savaş. Bu ne işti? Şimdi o toz duman içinde seçebildiği düşmanlardan biriyle karşılaşırsa ne yapardı? Boğazına sarılıp gözlerini gövertir miydi? Öyle uzun, anlamlı, açıklanmamış duygularla yüklü bir bakışla mı karşıları yoksa?

O günlerden bu günlere hep bunu düşünmüştü. Şimdi ise bunu düşünüyordu. Oğul anlatıyor, emmi düşünüyordu. Vurduğu insanlarla nasıl bir hesap içinde olduğuna akıl yetirmeye yönelik bir düşünceydi bu. Kim kimin ekmeğine el uzatıyordu? Dünyanın bir köşesinde işinde gücünde, aşında ekmeğinde bir insanla öteki köşesindeki emminin ilişkisi ne olabilirdi ki? Bu iş bir başka işti. Bir başka, bir dolaşık iş ki, benim diyen akıl erebilemez.

Emminin akli da eriyor sayılmazdı. Bir şeyleri ucundan

kıyısından sezinliyor, ötesine gidemiyordu. Bir tarihte «Kore» diyordu radyolar. «Vietnam» diyordu bir tarihte. «Bu ne iş?» diyordu emmi. Vardı bir bit yeniği, seziyordu.

Anlatıyordu oğul. Dinliyordu emmi.

Duvar kenarına dizilenler soluk almıyorlardı. Gözleri, kulakları, beyinleri, yürekleriyle dinliyorlardı. Kabaran bir çöşkuda oğul o eski berber değildi artık. «Sakalımı al, yeter...» değildi. «Saçımı şöyle bir düzelt...» değildi. Filimlerdeki o yenilmez, yüce kahramanlardan biriydi. Pilaklardaki peh peh peh Kiziroğlu Mustafa Bey'di.

«Bir de baktım ki...» diye sürdürdüğü oğul.

Bağdaşını çözüp dizlerinin üstünde doğrulmuştu.

Odadakiler, bu sözlerle davranışın yeni bir öyküyü getireceğini anlayıp dikkat kesildiler.

Bir sinek vınlayarak burnuna konuverdi oğulun. İmam efendi atıldı, kişeledi.

Koca bir damacana ayran yetiştirildi. İçti oğul. Yalandı. Elinin tersiyle silindi. «Oh!..» etti.

Toz toprak içinde bir adam gelip durdu tüm gözlerde.

Tüm gözler toza toprağa kesti.

Herkes debelendi.

Umud Üzre

I/

Alaca kâğıt üzre

Doluca yıldız üzre

Sonsuzca deniz üzre

Söylenen her türkü halka daırdır

Sevince yekinmesin gözlerin hemen

Daha çok yol var gideceğimiz.

Dağarcığımızdaki yeri mutluluktan da yakinken acının.

Dayanılmaz gibi de değil,

Hele inançlıysan patlamasına tomurcuğun.

— Çün yalnızca sevdalılara gelmez bahar

Ve yalnızca gün ışığı akmaz

naylon kaplı pencerelerden

odamıza

Terkimize biz almadık yağmuru

Yani mülkümüzde değildir sevinçle umut

—en güzel şeylerinden dünyanın, ikisi—

Ama en iyi biz biliriz hüzne boyunduruk takmayı

Ferağımıza verilmiştir çünkü

acı ve hüzn

II/

—Bazan birer isyandır acı ve hüzn—

Çotanakları da soyulmuş değil umudun

Lâkin sevinç ile kurutulacak heybimizde

Ve en ala güller yaratılacak

ellerimizde.

Murat Akdağ

Herkesin alnından kan sızdı toprağa.

Gözler kamaş kamaş oldu.
Sonra...

Elini koynuna daldırdı oğul. Bir süre arandı. Sımsıkı tuttuğu katlanmış bir çaput yer yer kan bulaşıyordu. Kuru-yup yapışmış kan, çayutu buruş buruş etmişti.

Ağır ağır açtı oğul. Her kattan sonra kan lekeleri daha da koyulaşıyordu.

Emmi tedirgin kıpırdandı. Bakışları iççek kızla buluştu. Çiçek kız da kıpır kıpırdı. Ana kadının gözleri soru işareti...

Son katı da açınca geniş bir gülüşle emmiye baktı oğul. Avucunun ortasında, kanlı, buruşuk bir çaput parçasına yapışıp kalmış, öğürtücü et parçaları duruyordu. Keskin bir koku yürüyordu havaya.

«Vurrr-dum, düşürrr-düm emmi!» dedi oğul.

Şaşkınlık sarmıştı odayı.

Büyüyen gözlerden şaşkınlık fıskırıyordu.

Tüm duygular kulaklarda toplandı.

Kulaklar sızım sızım sızladı.

Sızı beyinlere yürüdü.
Sesler irileşti, kabalıştı.
Kısıliverdi gözler.

Gözlerin ışıltısı karaya kesti.

Yüreklerin burgaçlarında döne döne dibe, amansız yarların derinliklerine çekildi oğul. Yüreklerde boğuluyor gibiydi.

«Bacağının... Öcünü...» diye kekeledi.

Emminin bakışları donup kalmıştı.

İmam efendi coşuverdi :

«Hamd ü şükürler olsun!..» diye başlayıp, «Görün ey millet! Analar neler doğurmuş görün!» diye bitirdi.

Oğul, bu söylevden aldığı güçle çiçek kızı arandı. Yoktu çiçek kız. Öteki kızlar cam gibi bakıyorlardı. Engellemek için zorlandıkları öğürtü seğrimeleri almıştı sarı, göçkün yüzlerini.

Kapının önü dalgalanıp boşalmıştı sonra.

Odadakiler bir bir, sessizce çıkmaya başladılar.

«Bu iş... Olmaz bu iş...» diye söyleniyordu emmi. Konuşmuyor, tükürüyordu. Yekindi, koltuk değneğine dayandı, yürüdü. Oğul, ardınca seğirtmeye yeltendi ama çakılıp kaldı.

«Kocalık değil mi, öfkeleni işte, geçer.» diyordu imam efendi.

Ama geçmedi.

Ana - oğul yalnız kalınca ölçüp biçmişler, sonunda kal-kıp emmiye gitmişlerdi. Akşam iniyordu. Donukluğunu yitirmişti sokak. Kapı sesizce aralandı. Soğuk bir gölge gibi titreyen çiçek kızdı kapıdaki. İnceden bir sızıya durmuştu oğulun yüreği. Bir kez baksın, bir şey söylesin istiyordu da, bakmıyordu çiçek kız; bir şey söylemiyordu.

«Of ulan!..»

Olan böylece oldu.

Varıp dükkanını açtı oğul. Dönüşünden beri ilk kez açıyordu. İyi berberdi. Sevimliydi. Saygılıydı. Memur takımı, gençler, esnaf ona gelirlendi. Zamanla müşterisi dağılmış ol-

malıydı. Ama birkaç günde toparlardı yeniden.

Tozlu aynada iç içe bir dolu yüz... Solgun, kederli... Eğildi, inceledi, geriledi. Dışarıya baktı ürkekçe. İstiyordu ki, birisi çıkıp gelsin. Selam versin. Otursun koltuğa. «Yalnız saç...» desin. Makas kıtır kıtır işlerken dereden tepeden söz açılınsın. Adam gülsün. Oğul gülsün. Yer gök gülsün.

Çok bekledi oğul. Çok, pek çok bekledi.

Hava iyice kararmıştı.

Kalktı. Kepengi indirmede. Kapıyı kilitlemedi. Çıktı. Ardına bakmadan yürüdü gitti.

Sokağın başını bulunca duraladı. Bütün korkusu birile-riyle karşılaşmaktı. Adamlar... Çocuklar... Köpek yavruları... Ama korktuğuna uğramadı. Sokak, ölü bir yılan gibi serilip kalmıştı. Hızlı hızlı yürüdü. Hızlı hızlı çaldı kapılarını. Kapıda anasını seçer seçmez bağardı :

«Savuşup gidelim buradan ana! Sabaha kalmadan gidelim! Durasım kalmamıştır!»

Ana kadın donup kaldı.

«Cehennem dibine kadar!..» diye soludu sonra. «Ödlek!..» diye köpürdü. «Tuuu!..» deyip çarptı kapıyı.

Tüm sokak «tuu!..»ya ke-silmişti.

Dönüp koşmaya başladı oğul.

Ardı önü, sağı solu «tuu!..» larla çevriliydi. Boğuluyordu. Ensesinde yakıcı bir soluk, bir kurşun ağırlığı duyuyordu. Dayanamıyordu. Yüreğini avuçladı, sıktı, koştı koştı koştı.

Seni Seviyorum

Azer Yaran

Yüreğimde fırtınanın sütlüman dinişi
Ve yıllar sonra ansızın duyduğum demle
Tadarak şimdi hiç gerçekleştirmediğim bir işi,
Seni seviyorum,
Güneş, yaprak ve yoksulluktan taşıdığım özlemle.

Bitti çocukluğum, seni seviyorum,
Yiten yankılarla gitti o tatlı ürpertilerim,
İri kızların şakalarından alyanaklı bir durum
Alırdım, yanardı içimde dürtülerim.

Seni seviyorum, yüreğimin atışını dert eder gibi,
Uykudan uyanan ellerimle görüp ışığını aşkın,
Başucumda dallar arasından mavi göğü ansızın farkederek gibi
Başkaldırısıyla sevginin kendimden taşıtım.

Gecenin gümüş oyasında kıvrılırdı ulumaları çakalların,
Hiç görmeden seni düşünmüşüm ürkek çocukluk
dağında,
Seni seviyorum, sesim şimşekleniyor kıvılcımıyla
nalların,
Yüceliyor azgın sevinciyle gönlüm bu mayıs çağında.

Ne güç seni öğrenmek, başlayıp karanlığından bir kilerin,
Başlayıp soylu ayıbından kaçak sunuşun,
Adım adım izleyerek yükselişini içimdekilerin,
Ne güç sana gelmek, sen ne yüce konusun.

Öbek öbek heyecanı geçtiğim hanlarda unuttum,
Yalnızca seni aradım sanki kuşların dillerinde,
Seni seviyorum, geride eriyor kör tutkum,
Gören yüreğim açılıyor hayatın güllerinde.

27. 8. 1979

Muzaffer Buyrukçu

Serpil Bozer'den çocuk kitaplarıyla ilgili bilgi alan Tarık Dursun K'ya «Emrindeyim patron!» dedim.

Vedalaştık. Cıvıvıvı akşam kalabalığını oluşturan şaşkınları, kederlileri, sevinçlileri, öfkelerini, saklanan katilleri, katil adaylarını, deveyi hamuduyla yutanları, soyguncu kere soyguncuları, beli bükük memurcuakları; şişman, olgun, dolgun, güzel, çirkin, zayıf, pantolonlu, entarili kızları ve onların anaları kadınları; kafayı çekenleri, kafa çekmeye koşanları, «Hava ne güzel!» de-yip masum kocaları kışkırtarak yollarını meyhaneye çevirenleri seyrettik. Uğultudaki canlı yaşam zerrelere-nin etkisiyle suskunlaştık... Yazıhanenin camları açıldı. «Yakaladık!» dedim. Tarık Dursun K. burun buruna geldiğimiz kırkbeş yaşlarında, dalgalı saçlı, Ayhan Işık bı-yıklı adamla tanıştırdı beni. «Meşhur tabelâcı Ali.»

«Adınızı biliyorum.» dedi Ali Doğanıyigit... Demek ki adım biliniyordu... Evet ünlenen adım, bir yerlerde gözlerine çarpmıştı tanışıklarımın çoğunun, ağızdan ağza taşınarak belleklere ulaştırılmıştı ama yazdıklarımı okumamışlardı... En içerlediğim, cin ifrit olduğum şey... Röportaj yapan öğrenciler de, incelemeye kalkışanlar da, —tez— gibi zorlu bir görevi üstlenenler de benimle ilişki kurduktan sonra Muzaffer Buyrukçu'nun varlığından haberdar oluyorlardı. Ayıp ayıp! Bu kadar bilgisiz, bu kadar güncel gereksinimlerin zorladığı il-gilerin dışında, havanın içindeki oksijen bulutları gibi ömür tüketmemeliydi insan. Ali Doğanıyigit'e söylemi-yorum bunları. Aydın geçinen binlere söylüyorum. Ya-zar çizerlere, yazar çizerlerin çevresinde dolananlara, edebiyatsever görünen edebiyat sevmeyenlere, küçüm-seyenlere.

«Yüzünüz bana yabancı gelmiyor.» dedim.

«Eski arkadaşız.» dedi Tarık Dursun K.

Loş hanın kirli basamaklarından çıktık. Ahmet Telli içerdeydi. Maroken koltuklardan birinde sağlıklı, bakımlı bir çocuk oturuyordu. «Senin mi?» dedim. «Evet.» dedi Ahmet Telli gülümseyerek.

«Beyefendi nerde?» dedim.

«Gelecek.» dedi Ahmet Telli. Tarık Dursun K. çan-tasından çıkardığı bir yazıyı uzattı Ahmet Telli'ye.

Ahmet Say, girdi, «Hoş geldiniz.» dedi, kalınlaşmış bir sesle. Nezleydi, mikroş geçeri diye öpmemi bizi.

«Ne oldu?» dedim, «Yaz nezlesi mi?»

«Üşüttüm.» dedi Ahmet Say. «O korkunç sıcaklar-da, elimde çanta ordan oraya koşarken çıldıracaktım,

delirecektim. Delirmektense grip olmak iyidir.» Güldü, gözgezdirdiği bir yazıyı masaya bıraktı. Burnunu çekti. Gözleri nezle yaşlarıyla ıslaktı. Her zamanki gibi sa-kallarını tıraş etmişti. Zarifti, yakışıklıydı. «Eve gittim, soğuk suyla duş aldım, gene serinleyemedim, camları açtım anasını satayım, ceryanda durdum.»

«Aferin!» dedim.

«Napım Buyrukçu, boğuluyordum.»

«Tehlikeli ama.»

Tarık Dursun K, Ali Doğanıyigit'e, «Abidin'i kap gel!» dedi.

Ali de bu handaki kiracıardan biriydi. Kısa boylu, memur tipli biriydi döndü. «Abidin Subaşı, eski şairler-den.» dedi Tarık.

Abidin Subaşı, —şairlikten— hoşlanmamışcasına Çehovvari gülümsedi. «Bürokrat!» dedi.

«Tam bir bürokratsın.» dedi Tarık.

«İçki içiyor musun?» dedim Ahmet Say'a.

«İlâç içiyorum, eve gideceğim... Gelirdim ama ku-sura bakmazsınız değil mi?» dedi Ahmet Say, sözleri-nin doğruluğunu onaylatmak isteyen gözlerle baktı.

Biraz daha durduk. Ahmet Telli'nin elini sıktım, oğlunun yanağını öptüm, Ahmet Say'a uzaktan «Ey-vallah!» dedim.

Tarık Dursun K. Ahmet Say'la Ahmet Telli'ye bir şeyler söylerken Abidin Subaşı ile Ali Doğanıyigit'i iz-ledim, holde bekledim.

Abidin Subaşı, «Ben karıdan korkarım.» dedi, so-kakta ayrıldı.

«Karadeniz lokantası nerde?» dedim.

«Kapandı.» dedi Ali Doğanıyigit.

«Kapansa Vecihi Timuroğlu gitmezdi.» dedim.

«Tavukçu'ya gidelim.» dedi Ali.

«Ama Vecihi bekliyor, söz verdik.» dedim.

«Ben sekizde kalkacam, kalabalıkta kimin ne de-diği anlaşılmasın.» dedi Tarık.

«Vecihi kızacak.» dedim.

«Sorarsa —Ali bize lokantanın kapalı olduğunu söyledi, onun için gelmedik— de.» dedi Tarık Dur-sun K.

«Öyle demem. Tarık —su koyverdi— derim.»

«Bir dahaki gelişte bol bol otururuz.» dedi Tarık Dursun K.

Vecihi Timuroğlu, rahat edemeyecekti, kulağı arkadaşlarında, gözleri kapıda, kemirici dakikalar geçirecek ve —atlattı— diyecek, beni suçlayacaktı, küsecekti. Üsteledim. Tarık Dursun K. eğildi, bir sır söyler gibi, «Sarsma.» dedi. Tavukçu'nun güvertesine masa taşıyordu komiler, garsonlar. Giriş bölümünde, solda, duvara bitişik bir masayı beğendik. Öte yanda Hasan Hüseyin, ilk kez gördüğüm birisine heyecanla bir şeyler anlatıyordu. Murtaza Vural, Adnan Yücel karşılıklı oturmuşlardı. Selâm verdik. Selâmımızı öpüp başına koyan Hasan Hüseyin, «Gelsenize...» dedi, «Kalabalık.» karşılığını verdikten sonra bile çağrısına uymamızı, yüreğini gülüşünde ve bakışlarında eriterek bekledi.

Tarık Dursun K. bir duble votkayla soda istedi. Biz, küçük bir şişe yeni rakı getirttik. Kavun sulu ve tatlıydı, peynir yağlıydı. Tariğin karnı açtı ama şimdi yemeyecekti. Bardakları tokuşturduk. «Ne filimleri çeviriyorsun?»

«Belgesel.»

«Denizin Kanı'nın çekimi bitti mi?»

«Bitti ama konuda değişiklikler yapıldı.»

«Konunun en etkili yanları aktarılamaz mıydı?»

«Aktarılır da yapımcının da görüşü, zevki var.»

«O bölüm başlarındaki, dünyanın meydana gelişini andıran parçalar yer almadı mı?»

«O parçaları bizde filme alacak rejisör yoktur. Sen Sovyetlerin çevirdiği Savaş Ve Barış'ı seyrettin mi?»

«Ettim.»

«Romana öyle sadık kalan başka rejisör yoktur. Sayfa sayfa çevirmiş...»

«İyi para aldın mı bari?»

«İyi, iyi... Kurtardı.»

«Sabah Olmasın'ı da televizyon filmi yapsınlar.»

«Gecekondu sorunu güncelliğini yitirdi.»

«Ne yitirmesi? Her gün kavgalar, öldürmeler doluyor gazete sütunlarını.» dedim.

«İçeriği değişti, devrimci bir öz kazandı.»

«Devrimci mevrimci, gecekondu yapımı kentlere akınlar durdurulmadıkça sürmeyecek mi?»

«Sürecek.» dedi Tarık Dursun K.

«Öyleyse?»

«Kopuk Takımı'nı filme alacaklar.» dedi Tarık Dursun K.

«Bak buna sevindim. Asıl hangisini filme alacaksın biliyor musun? Bahriyeli Çocuk'u.»

«O sonraki iş...»

«Rızabey Aile Evi de iyi film olur.» dedi Ali.

«Bak, onu unuttuyorduk.» dedim.

«Ama İzmir altüst oldu, yıkıldı, o evler de yıkıldı.» dedi Ali.

«Gördüm, arka sokaklarda duruyor.» dedi Tarık.

Denizin Kanı'nın Bulgarca çevirisinden de iyi para almıştı. Denizin Kanı ayrıca Yugoslavya'da da gösterilecekti.

Bulgarlar, hikâye kitaplarımı, (Gürültülü Birkaç Saat)ı çevireceklerdi. Hikâyelerimden yedi sekiz tanesi yayımlanmıştı, antolojilere almışlardı. Peki niye kitaplaştırmamışlardı? İbrahim Tatarlı (Mağara'yı), (Korkunun Parmakları)nı neden yayımlamamıştı? Yazdığım en önemli yapıtlardan biriydi (Gürültülü Birkaç Saat). Ama toplumumuz aydının cinsel açlığını ve bu açlığın ekseninde gelişen ilişkileri anlattığı için uygun bulmamışlardı belki de bu sorunu çoktan halleden Bulgar halkının yüzünü gözünü açar diye... Eğer öyleyse bunun adı sosyalist bağnazlıktı. Değilse neydi? Bir takım —buradaki gibi— oyunlar, fırladıklar mı döndürüyor, torpil bulanın gemileri karada mı yürüyordu yoksa? Sevgili İbrahim Tatarlı, sevgili Gülçin Çeşmeciova, bu konuya ilişkin bir pusla yollamamışlardı.

«Hadi!» dedim.

«Bizim kuşak iyi bir kuşaktır. Büyük işler yaptılar.»

«Gerçek edebiyata giden damarı buldular.» dedim.

Tarık, güldü, «Biraz övünelim.»

«Övünmek hakkımızdır.» dedim, «Yeni kuşaklar, bizi kenara itiyorlar, yemin etmişler gibi adlarımızı ağızlarına almıyorlar? Ne kötülük yaptık?»

«Kuşaklar reddederler ve reddedilme hakkını kazanırlar.»

«Anladık ama biz kimseyi reddetmedik. —Onlara da bize de yer var— dedik, girdik kapıdan içeriye.»

«Biz yazalım da isterlerse hiç ses çıkarmasınlar.»

«Ama zoruma gidiyor... Biri zahmet etse de Tarık Dursun K. —şunu getirdi, Buyrukçu— bunu getirdi— dese.»

«Sarsma!» dedi Tarık.

İçtik.

«Unuttuyordum, Fethi Savaşçı'nın hikâyelerini ne yaptın?»

«Oğlu gelip sordu ama...»

«Beni azarlıyor. —Hikâyeleri Koza'ya sen verdin, kitabı bul, yolla— diyor.»

«Bir bakayım ama, sanmıyorum...»

«Allahaşkına bak ve durumu bildiren bir mektup yaz Fethi'ye»

«Üzülme.»

Öner Ünalın, uzun boyu ve gözlükleri ve çantasıyla girdi Tavukçu'ya, dev adımlarla yürüdü, kimseye bakmadan orta masalardan birine oturdu. Ya birisiyle sözleşmişti ya da yalnız kalmak istiyordu. Az sonra tanıdıklarını gülen gözleriyle selâmlıyan Halûk Bey'le konuştu. Halûk Bey, iç salona geçti. Öner Ünalın kalktı, Hasan Hüseyin'lerin masasına sokuldu, eğildi, devrilen şişeler yere düşüp kırıldı, başlar çevrildi. Bir itişme kakışma normal çarpan kalpleri heyecanlandırdı. Hasan Hüseyin'le ötekiler, kollarından tuttular, rica ettiler, uğurladılar.

Tarık Dursun K. ile Ali Doğanıyigit bir şeyin farkında değillerdi. Üzülmeştüm...

Bir kavunla bir peynir daha. Ve ikinci dubleler. Tarık Dursun K. bir votkayla idare etti, etini yedi, seki on geçe kalktı.

Doğrudum. «Bozmayın masanın neşesini, giderim ben.» dedi. Kucaklaştık. «İstanbul'daki vatandaşlara selâm.» dedim.

«Öptüm.» dedi. Yürüdü, masaların arasından sıyrıldı, caddeye indi, sağa döndü, karanlıkta yitti... Ne garip, şurda iki üç saattir yanımızda duran, yüzünü, gözünü gördüğümüz, sesini işittiğimiz, pozlarını seyrettiğimiz ve anlamlandırdığımız adamın ayakları yerden kesilecek, havalanacak gökyüzü boşluğunda yıldız gibi akıp gidecekti. «Sağlığımıza.» dedim.

«Şerefe!» dedi Ali Doğanıyigit.

Rakılarımızı bitirince hesabı ödedik. Hasan Hüseyin'in masasından ikinci bir çağrıyı beklemeden gittik. «Selâmnaleyküm.»

«Oooo, hoş geldiniz, buyrun!»

Yer gösterdiler, oturduk. Boş bardağa rakı kondu.

«Tanıştırayım.» dedi Hasan Hüseyin. «Murtaza Vural, işçi şair.»

«Tanışmıştık. Adnan Yücel'i tanıyorum.»

«Öztürk Meral, maden mühendisi.»

«Sevindim... Demin Öner Ünalın geldi masanıza, şişeler devrildi.» dedim.

«Bana çattı.» dedi Murtaza Vural.

«Niye?»

«Bilmem, arkadaşlar beni çok seviyorlarmış. —Neden seni bu kadar çok seviyorlar?— dedi.»

«O yapmaz öyle şey ama sarhoştun.»

«Ağzımızın tadı kaçır gibi oldu ama...» dedi Murtaza Vural. Esmem, kahverengi yüzlü, kumral bıyıklıydı. Demircilik yapıyordu. İçi sıcak sıcak gülen gözlerinin bebeklerinden lâmba ışığına benzeyen ışıklar yanıyor, çatallaşıyor, bobin telleri gibi ayrılıyordu.

«İyi misin Buyrukçu?» dedi Hasan Hüseyin.

«Çelik gibi...»

Sanatın işlevi, işçi, emekçi, devrim konularında epey değerli ürünler üretti beyinlerimiz. Kapitalizme karşı savaş veren sınıf, sanatçısını da yetiştirecek, olgunlaştıracak, yeni toplumun, yeni insanın mimarlarını yaşantıların derinliklerine salacaktı. Çakırkeyftim, düzgündü cümlelerim, dilim sürmüyordu. Coşkularım şölen şişekleri gibi pat pat patlıyordu. Hasan Hüseyin'le şiirin, edebiyatın insancılığının kişiye nasıl ulaşmış nasıl etkilediğini ve değişiklikler meydana getirdiğini konuştuk. Senfoniye andran şiirini —dinliyenleri sevindiren— gözlemlerle, betimlemelerle ve benzetmelerle övdüm.

«Sen bizdenmişsin Muzaffer abi.» dedi Murtaza Vural, bardağını bardağıma dokundurdu.

«Ya nerden olacaktım...»

«Ben seni burjuva sanırdım.»

«Kırk yıldan beri sömürülen ve başında bir kulubesi bile bulunmayan bir yazı emekçisi burjuvaysa burjuvayım.» dedim.

«Yaşa Muzaffer abi!» dedi Adnan Yücel.

Garson, «Hocam yenge sizi istiyor.» dedi.

«Karı bizi marizleyecek.» dedim ve onlar bu sözlerle gülerken ben telefona yaklaştım. «Efendim. Hani erken gelecektin? Evdeki hesap çarşıya uymadı. Tarık Bey gitti mi? Gitti, şimdi Hasan Hüseyin ve başka arkadaşlarla beraberiz. Sarhoş olma. Olmam. Kaçta geliyorsun? Bir saat sonra.»

Ayakyoluna gittim, aynada gördüğüm neşeli gülümsemeyi bozmadan döndüm. «Tamam, talimat verilmiştir.»

Benim hakkımda iyi şeyler söylüyorlardı. Gönen-dim. «Valla sen bizdensin.» dedi Murtaza Vural.

«Ben benim.» dedim.

«Sağol Buyrukçu.» dedi Hasan Hüseyin.

Söz döndü, dolandı, hikâyelerde, serüvenlerde durdu. Evliya Çelebi'nin yazdığı bir olayı anlattım. İtalya kıyılarını vuran Türk korsanları, analarından babalarından koparıp kaçırdıkları İtalyan dilberlerini Padışaha sunmak üzere İstanbul'a getirirlerken dehşetli bir fırtınaya yakalanmışlar, Afrodit'in doğduğu Girit adasına sığınmak zorunda kalmışlardı... Ali Doğanıyigit, «Afrodit Kıbrıslıdır.» dedi.

«Ben Girit diye biliyorum... Girit kıyılarını yalayan dalgaların köpüklerinden doğmuştur.»

«Hayır Kıbrıslıdır.»

«Neyse.» dedi Adnan Yücel, «Buyrukçu abiyi dinleyelim.»

«...Gemiye yanaştırıp kızları da dışarıya çıkarıyorlar. Sık ağaçlıklı, karanlık bir ormanmış o yer... Kızları işgal etmeyi kafalarına koyan subaylar, —burası cin taifeleriyle doludur, eğer uykunuzda yanınıza gelirlerse, üstlerinize binerlerse sakın sesinizi çıkarmayın. Ölürsünüz, çarpılırsınız...»

«İçelim Buyrukçu, tatlı tatlı anlatıyorsun.» dedi Hasan Hüseyin. Sevgiyle baktı ve Öztürk Meral'e işitmediğim ama beni beğendiğini sezdiğim sözler söyledi. İçtik. «İyi içiyor.» dedi Murtaza Vural.

«Muzaffer abiyile yarış edemezsin.» dedi Adnan Yücel.

Ben oralı olmuyordum... «Sonra...» dedim.

Kahkahalar. «Kıbrıslıydı.» dedi Ali Doğanıyigit.

Öztürk Meral konuştu. «Gelin de madencilerin hayatını yazın biraz da.»

«Meslek şiirine karşıyım... Demirci, madenci, kömürçü, yüzbin meslek var... Şiir, kocaman şiir, bütün hayatı içerir ve herkese, herkesin beklediğini söyler...»

«Ben de gerçek şiirden yanayım.» dedi Hasan Hüseyin.

Bir şişe boşaldı, bir tane daha.

Derken, ilişkilerimizi, sevgilerimizi pekiştirerek kalktık, Rumeli işkembecisine girdik... Şirden, tuzlama, ince kıyılmış.

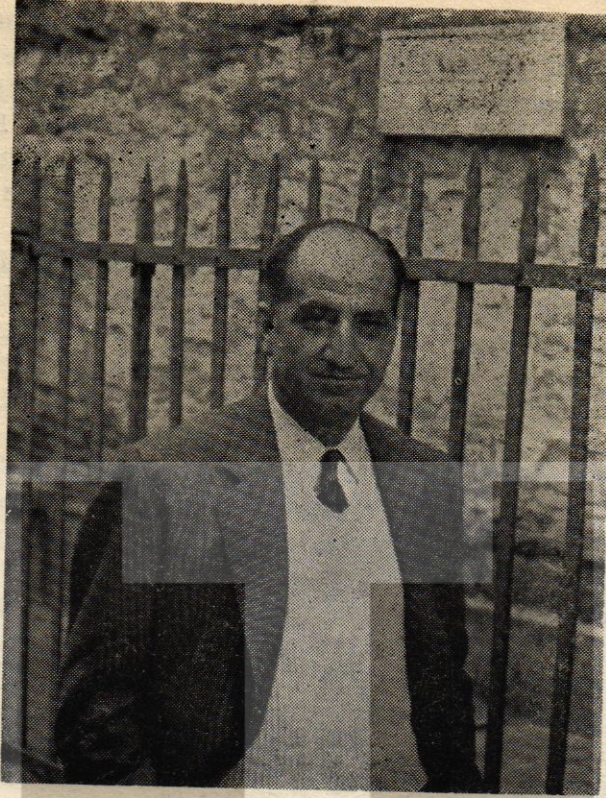
«Ben böyle şeyleri hiç bilmem Buyrukçu...»

«Bilmediğimiz o kadar çok ki...» dedim.

«Bilmediğimiz çok olunca seviniyorum öğreneceğim neler varmış diye.» dedi Hasan Hüseyin.

«Ben de.» dedim.

Çorbalar geldi.

Samim Kocagöz Yaşam Öyküsü

1332 yılının kış kıyamet (Zemherisinde) dünyaya gelmişim. Kimlik cüzdanımda doğum günüm yazılı değil. Annem, babam ve anneannem, 1332 yılının son ayında doğduğumu söylediler. Benden bir buçuk yaş büyük olan ablamın —Felekşan— altı aylık bir resminin arkasına yazılan tarihten, benim (1916) yılının 21 Şubatında dünyaya geldiğim hesaplandı. 1916'da dünyaya geldiğim doğru da 21 Şubat —doğum günüm— elbette kesin değil; bu tarihin ne denli doğru olabileceğini bilemiyorum. Ne ki 1916 yılında SÖKE'de doğmuşum. Dedem Söke eşrafından Ahmet Ağa, babam Şükrü Beydir. Annem İzmir'in eski ailelerinden Osmanzadelerden (şimdi Aksoy) Vahide Hanımdır. Ben altı kardeşten ikinci çocuklarıyım. Üç erkek, üç kız kardeşlik. En küçük erkek kardeşimden (Sair Halil Kocagöz) bir önceki kız kardeşimiz (Nujan) dört yaşındayken kuspalazından

öldü. Benden küçük kız kardeşimin adı da Ferzan'dır, (Öykücü Ferzan Gürel). Onun büyüğü erkek kardeşimin adı da (NECİM) dir.

KOCAGÖZ ailesi, 17. yüzyılın sonlarına doğru İstanbul'dan Söke'ye gelmiş üç kardeşdir. En büyükleri Mehmet Efendi, MÜSELLİM olarak Sancak Beyi İLYASOĞLU'NUN yanında görevlendirilmiş, ve Padişah tarafından kendisine toprak verilmiş. Halk arasındaki söylentiye göre, 'Bu üç kardeşten hangisi Müsellim?' diye sorulduktaki, 'KOCAGÖZ-LÜSÜ' denmiş, aile adımız da buradan gelmiş. O zamanlar AYDIN ilinin adı SİĞLA SANCAĞI, sancak merkezi de SÖKE'ymiş; Sancagin limanı da KUSADASI'ymış (Eyliya Celebi Seyahatnamesinden). Toprakları gereği, Kocagöz'ler Söke'nin BURUNKÖY'üne yerleşmişler. Bugün aile kabristanındaki taşların tarihine göre —bu tarihler hep ölüm

tarihidir— büyük oğuldan büyük oğula, yedi kuşak bilinmektedir. Ailenin bir ferdi, muhakkak okumuş kişidir. Görevlidir. Bende mevcut fermanlardan birinde şöyle bir ifade vardır: (Maidras üzre bir asiyap yaptırasın ki bütün halk faydalana...) yani 'Menderes nehrinin sularından yararlanıp bir değirmen yaptır ki bütün halk yararlınsın...' Dedelemizden Hasan Ağanın Medrese tahsili gördüğü, İstanbul'la, Sancak Beyi arasındaki yazışmaları düzenlediği, biraz da hattat olup, sülüs ve talik yazılarının ünlü olduğu söylenir. Bir dedemizin de Sakız Adasının zaptı için Sığla Sancağının sipahileri ile savaşa katıldığı, aldığı yaralardan, dönüşte Develiköy'de (Torbalı) öldüğü bilinmektedir. Dedemin babası Mehmet Ağa, çok sevdiği karısı Ayşe Hanım genç yaşta ölünce, yirmi beş yıl evlenmemiş; sonra Sancak Beyinin ısrarı üzerine İstanbul'dan Saraydan verilen bir Çerkez Kızı, Felekşan Hanımla evlendirilmiştir. Dedem Ahmet Ağa 1852 doğumludur. Annesinin adını Felekşan olarak ablama da koymuşlardır. Burunköy'den aile, 1900 yılından sonra Söke'ye taşınmıştır. Meşrutiyet döneminde Söke'ye ilk kez modern bir okulu yaptıran dedem Ahmet Ağadır. Adı Kocagözoğlu okuludur. 1940'dan sonra bu okul, on sekiz derslik büyük bir ilkokul olarak halam Sıdika Hanım tarafından yenilendi. Adı yine Kocagözoğlu ilkokuludur.

Annem Vahide Hanımın İzmir'in eşrafından Osmanzade ailesindedir demiştim. Bu ailenin geriye doğru ucu, Şair Nedim'in döneminde, Şairler Sultanı seçilen Osmanzade Taip efendiye dek gider. Büyük dayım İzmir Belediye Başkanlığı yapmış Osmanzade Hacı Hasan Paşa'dır. Paşalığı da Hamit Padişahın emriyle bir keresinde Çakırcalı Efeyi dağdan indirilmesinden gelir. Hani Efeyle padişah arasında arıcılık edip istimam ettirmiştir.

Annem Vahide Hanımın İzmir'in eşrafından Osmanzade ailesindedir demiştim. Bu ailenin geriye doğru ucu, Şair Nedim'in döneminde, Şairler Sultanı seçilen Osmanzade Taip efendiye dek gider. Büyük dayım İzmir Belediye Başkanlığı yapmış Osmanzade Hacı Hasan Paşa'dır. Paşalığı da Hamit Padişahın emriyle bir keresinde Çakırcalı Efeyi dağdan indirilmesinden gelir. Hani Efeyle padişah arasında arıcılık edip istimam ettirmiştir.

lan bir hanımdı. Daha ilkokuldayken bana, 'Zulmetlere, şirretlere lanet!' diye ezberletir, Fikret'i okuturdu. Babam Şükrü Bey, Kuşada'lı Mahmut Esat Bozkurt'un idadiden sınıf arkadaşımış. Rahmetli, her şeye, her partiye muhalifti. Yalnız 'Ben Mustafa Kemal'ciyim.' derdi. Benim adıma da ittihatçıların köprü üstünde öldürdükleri gazeteci Ahmet Samim Beyin adını düşünerek koymuş. Birinci Dünya Savaşı sırasındaki askerliğinden sonra, Yunanlılar İzmir'den sonra Aydın'a doğru işgal edip yürürlerken batı Anadolu'da; Kuvayı Milliyecilerle birlikte Menderes Cephesini tutmuşlardı. Savaşın sonra Halk Fırkası kurulunca, Söke Halk Fırkası Mutemedi oldu, muhaliflikten vazgeçerek birara. Yapılan bir yolsuzluktan ötürü, yolsuzluk yapan arkadaşına tabanca çektiğinden, kendi isteği ile partiden ayrıldı. Anneme, 'biz, haksızlıkları, yolsuzlukları hele Yunan'a karşı belaları silahla karşılamaya alışmışız, politika benim işim değil, elimden bir kaza çıkacak' dediğini çok iyi anımsıyorum. Ama Aydın'dan milletvekilliğini kabul etmediği halde, Mustafa Kemalci olduğundan, Mustafa Kemal Paşa'nın Büyük Nutuk'larını dinlemek için Aydın Delegesi olarak Ankara'ya gitti. 'Kalpaklılar' adlı romanımı yazarken, ondan dinlediğim anılardan çok yararlandım. Yine bu romanımdaki Sökeli Mehmet, babamın yakın arkadaşı Fişekçi Mehmet Efendidir. Kendi ağzından dinlemiştir Fişekçi Mehmet Efendinin Kurtuluş Savaşı serüvenlerini.

Dedem Ahmet Ağa, çocuklarına çok düşküdü — Babamın iki erkek, iki de kız kardeşi vardı: Faik, Rahmi, Sıdika ve Lütfiye — yanından ayırmak istemezmiş çocuklarını. Aydın ili dışına öğrenime göndermemiş babamı. İdadiden sonra yıllarca, Arap Hafız adlı bir medreseliden özel eğitim gördürmüş. Çok iyi Arapça öğrenmiş babam. Ben Edebiyat Fakültesindeyken, Türkoloji okuduğum için Arapça da okuyorduk. Bu dile çalışırken babamın rahatlıkla bana Binbir Gece masallarını Arapçadan çevirdiğini, yardım ettiğini hayretle görmüştüm; bu vesileyle onun öğrenim durumu üzerinde ilk kez baba oğul konuşmuşuk. Bir de çocukluğumda, ilkokula giderken evde bir küçük karatahtamız vardı. Bu tahtada babam bana hesap yaptırır,

imla yazdırırdı. Yeni Harfler daha kabul edil-memişti. Bir gün, karatahtada babam bana eski harflerle imla yazdırıyordu. Hiç unuta-mam, eski harflerle 'Peyderpey' sözcüğünü yazamadığım için, avcuma cetvelle vurmuş-tu... Yeni harfler kabul edilince, annem bi-razcık Fransızca bildiğinden, yeni harfleri birkaç hafta içinde hem bana, hem de baba-ma öğretivermişti.

İlkokulu 1928'de bitirdim. Babam, annem beni hemen İzmir Lisesine yatılı yazdırmak istediler. O zamanlar Lisenin orta kısmı da vardı. Ne var ki Dedem hemen karşı çıktı: 'Ülen Balat Ovasındaki tarlalarımızın kıtlığı-na kıran mı girdi?' diye bana, babama çıkış-tığını hiç unutamam. Ablam Felekşan'la ba-na hemen yine Medreseli Ahmet Efendi Ho-ca'yı özel ders vermeye memur etti. Babam, annem kıvranıyordu ama Dedemin sözünden çıkma olanağı, terbiye gereği, yoktu. Ancak bütün aile iki yılda dedemi razı edebildiler,

Liseyi bitirdiği yıl :
1936/1937 İzmir Erkek Lisesi

1930'da İzmir Erkek Lisesine yatılı olarak ve-rildim. Bu boş geçen —Ahmet Hocanın ders-leri dışında— iki yılda, babamın, annemin ol-dukça zengin kitaplığından yararlandım; Ömer Seyfettin'den Reşat Nuri'ye dek çok kitap okudum. Amcam Rahmi Beyin de bir hayli kitabı vardı, ta Cingöz Recai'lere dek. Amcam bir ara dedemi nasılsa razı etmiş, İz-mir'de İttihatçıların açtığı İttihat Ve Terak-ki Mektebinde okumuştum. O zamanların Ana-dolu Gazetesinde yazılar bile yazardı. Kur-tuluş Savaşında Telefoncu Çavuş diye adı çık-mıştı. Makineye yatkındı, meraklıydı. Mecbu-ri iniş yapan bir Yunan uçağını bizim Kuvayı Milliyeciler ele geçirdiğinde, Çavuş Rahmi, bu uçağın kanatlarını söküp, arabaya yükle-miş, uçağı da kuyruğundan arabaya bağla-yıp, Kuvayı Milliyecilerle birlikte Eskişehir'e kaçırmıştı. (Kalpaklılar Romanımda bu olayı da anlattım.)

Lisenin Orta kısmında pek kendimi gös-teremedim hocalarıma. Her dersim iyiydi de Türkçe'den hep kırık not alıyordum. Bir Türkçe öğretmenimiz vardı. Kendisi biraz pe-peydi. Ben de yüksek sesle (Kıraat) okuya-mıyordum. Hep içimden, kendi kendime oku-maya alışmışım. Bir de çoğunlukla eski harf-lerle kitap okumaya yatkındım. Üstelik yatılı olduğumuz için, bir (Tahrir vazifesi) verildi mi, (Mütalalarda) en az beş arkadaşın tah-rir vazifesini yazmak bana düşüyordu. Kendi (vazifem) sona kaldığından pek iyi olmuyor-du. Velhasıl daha ilk yıl, ilk sınıfta TÜRK-ÇE'DEN İKMALE kaldım. Sonraki sınıflarda, liseyi bitirene dek her yıl ya Cebir, ya da Henseseden ikmale kaldım. Bir türlü bu ders-lere ilgi duyamıyordum. Ne ki aklım da ermi-yor değildi; yazları çalıştım mı sınıfı geçi-yordum. Lise sıralarındayken EDEBİYATÇI-YA adım çıktı. Lisenin ikinci sınıfındayken —o zamanlar onuncu sınıf denirdi— YÜCEL DERGİSİNİN açtığı bu hikaye yarışmasında dördüncülük olacak, derece aldım. Matematik hocalarım bu işe pek şaşı; Edebiyat Hocam —Rahmetli Zeki Baran— pek sevindi.

Lisemizin futbol takımında oynuyor, at-letizm takımında koşuyordum. O günün kö-tü koşulları içinde bile futbol ayakkabısı ile yüz metreyi 14 saniyede koştuğumu, çivili

ayakkabı ile pistte yüz metreyi 11,3 saniyede koştuğumu çok iyi anımsıyordum. Ne ki o sıralar okulumuzda Balkan Şampiyonluğunu kazanan, on bir saniyenin altında yüz metreyi koşan arkadaşım Cemil Karakulak vardı. Bir de şimdi operatör doktor olan Vahit arkadaşım vardı. Onlar benden iyiydi yüz metrede.

Liseyi 1936/1937 ders yılında bitirdim. Babam, tıbbiye gitmemi, doktor olmamı istiyordu. Ben Edebiyat Fakültesine gideceğim.. deyince, hiç şaşmadı, bir tepki de göstermedi: 'Zaten dervişin fikri neyse, zikri de odur..' diyerekten beni o zamana göre 50 lira aylıkla İstanbul'a yolladı.

İlk iki yıl, Türkolojide Edebiyat Tarihi Hocamız, Fuat Köprülü'ydü. İkinci yılın sonunda bizi imtihan ettikten sonra politikayı yeğleyip fakülteden ayrıldı. Bu fakültede Arapça dersinden başka bir dersten sıkıntı çekmedim. Eski harfleri iyice bildiğimden Divan Edebiyatı, öteki derslerde kolayıma geldi. Eski harflerle imlada yanlışlar yapıyordum; Annem kendisine mektuplarımı eski harflerle yazmamı önerdi. Ona yazdığım mektupların karşılığında imla yanlışlarımı düzeltiliyordu. Derslerde de Köprülü, kendi Edebiyat Tarihi kitabını bana okutuyor, sonra açıklamalar yapıyordu. Ne ki bu kitabın dili çok ağırdı olduğundan kimi yerleri yalan yanlış okuyordum. Düzeltiyordu. • Teyzemin

Eşi Sevinç'le
Nisan 1973

—Hüsnet Hanım— kocası, eniştem General Mümtaz Ulusoy, o sıralar Gelibolu'da Tümen Komutanıydı. On beşte, ayda bir tatil günleri İstanbul'a gelir giderli. Ben, teyzemle kalıyordum. Teyzem Hüsnet Hanım da İzmir Kız Lisesinin ilk beş mezunundan biriydi. Edebiyat Tarihi kitabını derslerden önce onunla birlikte okumaya başladık. Bir derste Hocam Köprülü, 'Aferin sende terakki var!' dedi. O zamanlar Fakültemiz, Zeynep Hanım Konağındaydı. Yandı. Son sınavımı Beşiktaş'taki binada verip 1942'de Fakülteyi bitirdim. Yazdığım mezuniyet tezim, 'Tanzimat Devri Dil Hareketlerine Umumi Bir Bakış' adını taşıyordu. Türk Dili Tarihi Hocam Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu, Fakültede Türk Dili Tarihi kürsüsünde asistan olarak kalmamı istedi. Düşündüm, taşındım, bilimle sanat birarada zor yürürdü. Bilimci olmaya kalkışırsam, bir başka sorumluluk daha yüklenecektim. Edebiyat Öğretmeni olarak yazarlığımı sürdürebilirdim. Fakülteyi bitirmeden bir hikaye kitabım —Telikavak— yayınlanmıştı bile. Laf olsun diye Sait Faik'e 'Fakültede asistan olarak kalmama ne dersin? İşin ucunda profesörlük var!' dedim bir gün. Sait, küplere bindi: 'Haydi ordan budala 'yapacak başka işin yok mu?' diye bana çıktı.

Babam, 'E.. Fakülte bitti, şimdi ne yapacaksın?' diye sorduğunda; edebiyat öğretmeni olacağımı söyledim. 'Kaç para aylık?' diye sordu. O zamanlar 25 lira aslı maaşla işe başlanıyordu. Sanırım adamın eline 125 küsur lira geçiyordu. Babam, 'Ben yaşlandım gayri, gel benim tarla işlerime bak, bu parayı ben sana vereyim. Hem istediğin gibi rahat rahat yazı yazarsın..' dedi. Ben de 'değil mi ki bu parayı veriyorsun, şunu 160 lira yap, İsviçre'ye gideyim. Bir dili iyice öğrenmek istiyordum..' karşılığımı verdim. Savaş vardı: Avrupa'da bir tek savaşız ülke İsviçre'ydi. Öğrenci dövizini ile bizim 160 lira, 520 İsviçre Frangı ediyordu. Lausanne'a gittim. İki buçuk yıl kaldım. Sanat Tarihi derslerine devam ettim üniversitenin. Rahatça okuyabilecek denli Fransızca öğrendim. İngilizceyi zaten az çok söküyordum.

1945'de dönüşümde, hemen askere alındım. Askerliğimi Giresun ve Sivas'ta yaptım. Ankara'daki Yedek Subay Okulundan sonra. Bu askerlik 1947'nin ortalarına dek sürdü. Dönüşte, kollelden, sonra fakültede İngiliz Edebiyatı bölümünde kız kardeşim Ferzan'ın arkadaşı Sevinç ile evlendim. İzmir Ticaret Okulunda Edebiyat, Devlet Konservatuvarında Tiyatro Tarihi, ve edebiyat öğretmenliği yaptım. 1954'de babamı, 1964'de annemi yitirdim. Babadan kalma dört yüz dönüm tarlada çiftçilik yapmaya başladım. Çok sevdiğim anneannemi de 1960'da yitirdim. 1950 doğumlu büyük oğlum Şükrü, 1974'de İsviçre'nin Lausanne kentindeki Teknik Üniversiteyi bitirip Yüksek Mimar, şehircilik uzmanı oldu. İzmir'de çalışıyor. Küçük oğlum Fadıl, Ankara Hukuk Fakültesini bitirdi; şimdi aynı Fakültenin Doktora, yüksek lisans sınıfında; doktorasını yapacak. 1953 doğumludur.

Samim Kocagöz, eşi Sevinç ve iki oğlu Şükrü (Sağda) Fadıl (Ortada) ile. Yıl: 1968

Yazarlığımın yanında politikaya da girdim. 1963'de Türkiye İşçi Partisine üye oldum. 1968'de partinin Yönetim Kuruluna seçildim. 1969'da da Partimin Yürütme Kurulunda bulundum. 1970'de politik nedenlerden, daha çok parti içi kavgalardan ötürü, partiden çekildim. Şu karara vardım ki: bir yazar için bir partiyi, bir fikri tutmak, bir yakadan olmak doğal bir eylemdir, elinde değil, tutar zaten. Ama (fiilen) politikacı olmak çok zor, yetenek işi. Sanatçı, yazar olup da politikacı olabilen kişi, dünya yüzünde bile parmakla gösterilecek kadar azdır. Yazarlar, zaten politika eleştirmenleridir, öylece de kalmalıdır.

Şu özet Yaşam Öyküm de gösteriyor ki ben bir EŞRAF, toprak burjuvası bir ailenin çocuğuyum. Bu bütün yazarlık yaşantımda hep durmadan, hakaret edilircesine yüzüme vurulup durmuştur. Çoğu zaman hep düşünmüşümdür; niçin ben? Orhan Kemal'in ailesi, babası neydi? Nazım Hikmet'in babası, dedesi kimdi? Edebiyatımızın çoğunlukla yazarları aile olanakları ile Galatasaraylarda okumadılar mı? Bir yazarın yaşamında, yapıtları, tuttuğu yan, fikir yapısı önemli değil mi-

dir? Yazarın —özellikle bir Türk yazarının— yaşamı, yetişmesi ile yapıtları arasında, fikirleri arasında bir çelişki vardır gibi görünürse, bu çelişkiyi yazarda değil, toplumun ekonomik olgusunda aramak gerekir. Zamanının en kavgacı şairi Tefvik Fikret, Aşyanlarda yaşadı ama kahrından öldü; Halktan yanaydı. Yaşantısından çok yapıtları elden ele dolaşmakta. Her devirde şairlerin, yazarların yaşantısı, politik, egemen güçlerin çeşit çeşit baskısı altındadır. Nazım Hikmet de mapusanelerde çürütüldü. Ne ki bir kaç yıl sonra sadece şiirlerinden başkaca söz edilmeyecek onun için. Bu yüzden şu kısa yaşam öykümü yazdığım yazıda ben de birkaç kez girdiğim mapusaneden söz etme gereğini duymadım.

20 Ocak 1977/5 Eylül 1979

Samim KOCAGÖZ

Günler, Dergiler, Kitaplar

Ruşen Hakkı

3 Kasım, Cumartesi

Bugün Kurban Bayramının 4. günü. Ta geçen cumadan başlayan dinlence, dinlence olmaktan çıktı. İzmit'in nüfusu 200 binin üstündedir, ama gene de küçük kenttir İzmit. Sokağa çıksanız, yüz adım yürüseniz, en az kırk kişiyle selamlaşırsınız... Demek istediğim şu: İzmit'te Bayram bir düzensiz trafik-tir; gidiver-geliver...

1. Gün: Bayram ziyaretine gideceksiniz. Gidemezsiniz. İlk gün «kurban kesme» günüdür. Eğer daha önce almamışsanız, Bayram namazından sonra kurbanlık alacaksınız. Kasaplara gideceksiniz, yalvaracaksınız: «N'olur, biraz erken gel, kurbanımı kes, bizi akşamlara kadar bekletme...»

Kasabı bekleyeceksiniz!

Bayramın birinci günü gümbürdeyip gidecek...

2. Gün: Hava yağışlı. Gitmek istediğiniz yerlere gidemiyorsunuz. Pencerenin önünde oturup yağmuru seyrediyorsunuz. Soyunup dökünemiyorsunuz. Oturup yazılarınızı yazamıyorsunuz; kitap ya da dergi okuyamıyorsunuz; evinizde tutuklusunuz...

3. Gün: Bayram ziyaretleri. Beklemeler...

4. Gün: Üç dergi birden: Sanat Emeği, Edebiyat, Yeni Sanat. Bayramı güzelleyen dergiler. Sıkıntınız gidiyor. Eseliyorsunuz. Yüzünüz gülüyor... Oturup okuyacaksınız; zırrr! Kapı...

KASIM AYININ ERKENCİ DERGİLERİ

Sanat Emeği'ni, Edebiyat'ı, Yeni Sanat'ı kasım ayının erkenci dergileri olarak selamlıyorum.

Bir derginin gününde çıkması önemli.

Erken çıkan dergiler sevincimiz oluyor.

Bu yıl kış erken geldi. Çocuklar üşüyorlar. Bütün yaz apartmanımızın yöneticisi uyudu durdu. Ne baca temizlendi, ne kazan. Akaryakıt alınmadı. Yalnız çocuklar değil, bizler de üşüyoruz... Salonun bir yanında baca deliği vardı. Bir gaz sobası uydurduk. Ama sobayı

yakmak için gaz gerekli. Gaz yok. Elimde iki bidon, dolaşıp duruyorum. Bir akaryakıt istasyonunda gaz dağıtıyorlar. Kuyruk uzun. Uzun kuyruğa ekleniyorum. Gıdım gıdım ilerliyorum... Aradan bir buçuk saat geçiyor. Önümde üç bidon var. Gaz gibi nimet var mı bu soğuk günde? Yok! Yok ama, bana sıra gelmeden gaz bitiyor...

Canım sıkılıyor!

Canımın sıkıntısı bilmem kimin bilmem nesinde...

Eve dönüp bir kşeye büzülüyorum. Kasım ayının erkenci dergilerini okuyorum...

SANAT EMEĞİ

Kapak rengi: Yeşil ve kara. Sayı 21, kasım 1979. 96 sayfa, 35 lira. Yazışma ve havale adresi: P.K. 1339 Sirkeci İstanbul. Yazı Kurulu: A Kadir, Asım Bezirci, Orhan Taylan, Ataol Behramoğlu, Barış Pirhasan.

Bu sayının şiirleri: «Mektup» Turgay Fişekçi; aynı ozanın iki şiiri daha: «Yakınlık», «İnsan Üstüne Sorular - Yanıtlar». «Seni de Uzattık Toprağa» Ahmet Uysal. «İnançlar Adına Sarsmakta Seni Suların Çağılması» Timuçin Özyürekli. «Geceleyin Yürünen Yolun Şiiri» Ethem Yüksel. «Günışığı ve Yağmur» Perihan Önder.

Sonra, Irak Türkmen Ozanlarından Esat Naip, Hayrullah Kâzım, Selah Nevres, Remzi Çavuş, Adnan Sarıkâhya, Nesrin Erbil, Haşım Reşat Aksu, Abdüllatif Benderoğlu, Rıza Çolakoğlu'ndan şiirler...

Irak Türkmen Ozanlarının şiirlerini okuyorum ve bizim şiirimiz gözümde daha bir yüceliyor...

Sanat Emeği'nin en ilginç yazısı: «Türkolog İbrahim Tatarlı ile Bir Söyleşi» ...Uğur Kökden'in Tolstoy'dan Simonov'a «Savaş ve Barış» Romanları adlı incelemesini de ilgiyle okudum. Uğur Kökden gerçekten okumasını bilen ve sabırlı bir arkadaş. Dili de iyi, anlatımı da; öyle yüksekten yüksekten atmıyor hiç; en güzeli, okura saygılı...

Derginin tek öyküsü Mustafa Balel'in: Anacık. Şimdiye dek Mustafa Balel'den çok az öykü okudum... Anacık'ı okurken Osman Şahin geldi aklıma. Kaç yıl oldu anımsamıyorum, bir konuşmamızda şöyle demişti Osman Şahin: «...Kırmızı Yel'den sonra öykü yazamaz oldum. Yazdığım öyküler çarpıcı bitmiyor. Hep Kırmızı Yel'in altına düşerim diye korkuyorum.»

Osman Şahin'e bu «çarpıcılığın» yersiz bir korku olduğunu anlatmaya çalışmıştım. Anacık adlı öykünün sonu «çarpıcı» değil, ama ben sevdim. Diyorum ki: Çarpıcılık her zaman geçerli bir şey değil...

YENİ SANAT

Kasım 1979, sayı 2, ederi 25 lira, 32 sayfa. İzmir'de yayımlanıyor. Sahibi Miraç Turunç, Yazı İşleri Sorumlusu Tuncer Gönen.

Bir soruşturma: «Sanatta Ulusallık - Evrensellik Sorunu». Yanıtlayanlar: Samim Kocagöz, Ayhan Hünelp, Abdullah Aşçı. Bu soruşturma bana da yöneltildi, ama yanıtlamak geçmedi içimden nedense. Bunun nedenini Abdullah Aşçı'nın yanıtında buldum:

«...Aslında bu tür sorular denemecilerle eleştirmenlere, yazın kuramcılarına sorulmalı. Böylece kimse başkasının alanına sokulmamış, saygısızlığa sapmamış olur.»

Bu sayının ozanları: Ali Yüce, Halit Özyoyacı, Gülden Aydın, Tuncer Gönen. Öykücülere: A. Nurettin Gürses, Hasan Akgül. Ali Nurettin Gürses'in «Bekleyiş», Hasan Akgül'ün «Kepaze Sardalyeler» adlı öykülerini sevdim. Her iki öykücüden de daha önceleri hiç bir öykü okumamıştım. Gülden Aydın'dan da ilk okuduğum şiir «Al Bulut». Yeni Sanat'ı bu üç genç arkadaşla daha bir sevdim. Yeni Sanat İzmit'teki kitapçılarda satılmayan bir dergi. Edinmek isteyenlerin «P.K. 48 Karşıyaka - İzmir» adresine yazmaları gerekiyor...

EDEBİYAT

«Edebiyat» adını Cumhuriyet Gazetesi ve Milliyet Sanat Dergisi'nin «kitap-dergi tanıtma ilanları»nda görürdüm. 15 yıldır İzmit'teyim, 15 yıldır «Edebiyat» İzmit'e girme-

miştir. Bunun nedenini daha önce de yazmıştım: Dağıtım.

Büyük boy, sekiz sayfalık bir dergi Edebiyat. Yöneten: Nuri Pakdil. Sahibi, Sorumlu Müdürü: Arif Ay. Belli bir dağıtım evi yok. Yazışma: P.K. 50 Bakanlıklar - Ankara. Ederi 10 lira. Birinci sayfada «Edebiyat» başlığının sağında, bir dikdörtgende şöyle yazıyor: Aylık Dergi. Kasım 1979. Onuncu Yıl. Beşinci Dönem. Sayı: 38-58... Ocak 1979'dan bu yana düzenli olarak gönderilen derginin başlıca yazarları şunlar: Arif Ay, Nuri Pakdil, Turan Koç, Sezai Uğurlu.

Bu ayın şiirleri: «Güz Yankısı» Turan Koç, «Nöbette» Ali Göçer, «Nedensi» Sezai Uğurlu, «Gece Şiirleri» Hamid Sıla, «Kimileri ve Ötekileri — Rehberi Takibediniz» Jacques Prevert (çeviren: Nuri Pakdil), «Başladı Toprağın Sorgusu» Salih Savaş, «Dosyalar» Arif Ay, «Yurdumun Gözlerinde Okumalar» Abdullah Race (Faslı bir ozan), Türkçesi: Nuri Pakdil, «Yürüdün Zaman Daraldı» İrfan Çevik, «Satürn'de — Yeni Yüzler» William Butler Yeats (Türkçesi: Sezai Uğurlu), «Ölüm Düşüncesi — Yoksulluk Meleği — Bağırma Artık — aŞrkı» Giuseppe Ungaretti (Türkçesi: Turan Koç).

Yazılar: «Söylev II» Ebubekir Sonumut, «Öncü Edebiyat II» Arif Ay, «Dolambaçlar» Davut Dağ, «Bir Yazarın Notları» Nuri Pakdil, «Günderimleri» Eyüp Önder, «Günlükten» Eugène Ionesco, «Bir Yazarın Günlüğü» Virgini Woolf. «Günlükten»in Türkçesi Nuri Pakdil, «Bir Yazarın Günlüğü»nün Türkçesi Ali Ulvi Temel.

Bu sayının ağırlığı da Nuri Pakdil'de (bir kendi yazısı, iki şiir, bir düzyazı çevirisi). Sonra Arif Ay (bir yazı, bir şiir), Turan Koç (bir şiir, bir çeviri şiir), Sezai Uğurlu (bir şiir, bir çeviri şiir).

Bir yazar arkadaş (adını unuttum) yıllar önce Edebiyat için şöyle yazmıştı: Sağın bilinçli dergisi. Dilde tutucu değil, yenilikçi. Bense şunları söylemek istiyorum: Edebiyat, edebiyatın dışına taşmayan, ülkemizin sorunlarından uzak, ama gene de ilginç bir dergi. Bir aile dergisi olmaktan kurtulursa, bu derginin kazancı olur...

Soğukkanlı Bir Karikatürcü

Turgut Çeviker

Mustafa Doğruer (d. 1950), 1973 yılında karikatür çizmeye başlar. Onun için liseli yılların savrukluğundan kurtuluşun adıdır da, karikatür. Karikatüre başlayalı tam altı yıl olmuştur. Ve son iki yıldır, karikatür yarışmalarının ödül listelerinde adına sıkça rastlanır. Çağdaş karikatürümüzün genç kuşağından biri, **Doğruer**. Sanırım «1970 Kuşağı» olarak adlandırılacak karikatürcülerin, en verimlilerindedir.

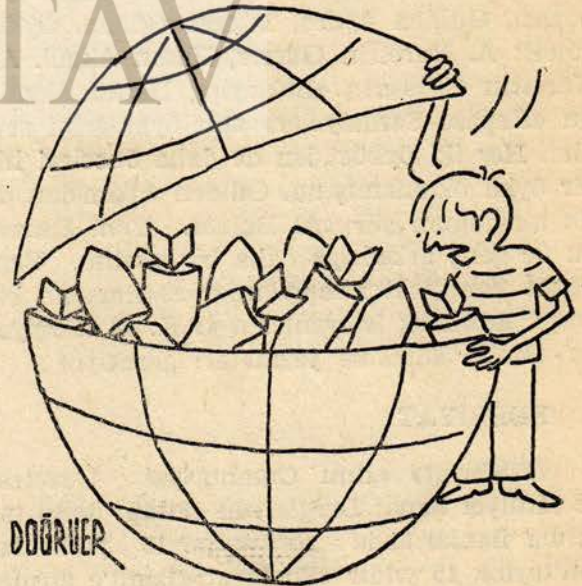
Ülkemizde yüzlerce genç çizer var. Bunların çoğu henüz özgün bir çizgi dilinden yoksundur. Çılgın bir denizde hırpalanarak yol almaya çalışan bir sandal gibidir, hemen hepsi. Bu çizerler arasında, kendine özgü bir çizgi dilini oluşturabilenlerdendir, **Doğruer**. Çağının, ülkesinin sorunlarına sırt çevirmemiş; salt gülme olgusuna yaslanmamış çalışkan, araştırmacı bir karikatürcüdür. Sanatın siyasetle ilişkisi üzerine şunları söyler: «Sanatın siyaset yapması gerektiğini düşünüyorum.

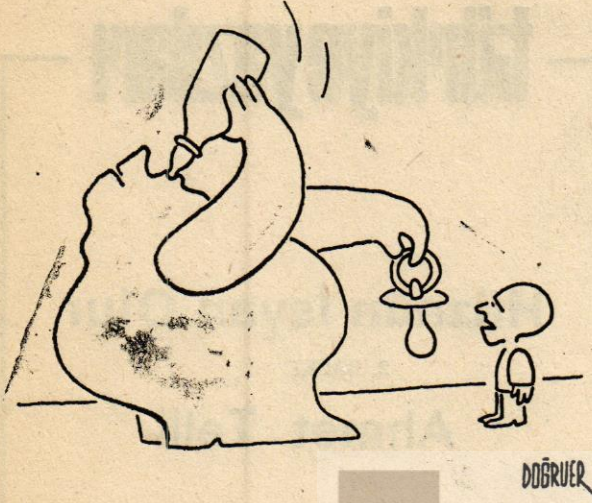
Özellikle Türkiye gibi sömürüye dayanan çarpık kapitalist bir düzenin hüküm sürdüğü bir ülkede sanatçı sınıfının yanında yerini almalı, onun savaşıma sanatıyla katılmalıdır.»

(*)

Karikatür yayınlama şansı çok az olan genç çizerler, çeşitli mizah sayfalarını ve sanat-kültür dergilerini zorlarlar. **Doğruer** de bunlardandır. **Özgür İnsan**'da genç arkadaşlarıyla birlikte sürekli görünmüştür. **Milliyet Mizah** sayfasında, güncel olaylarla ilgili karikatürler yayınlamış ve ilgi çekmiştir. Üç arkadaşıyla birlikte «**Merhaba**» (1978) sergisi, yurt içi ve yurt dışı sergiler ve toplu albümlerde yer almıştır.

Mustafa Doğruer, soğukkanlı bir insandır. Coşkuyu dışa vurmaz. Sessiz ve sakindir.

İçten içe akan sular gibi, toprağını işler. Bu kişilik, çizgisine de yansımıştır. Sakin ve bilinçlidir. Onun karikatürlerinde, ilk gözgeze gelinen düşündür. İçine girilen düşün, bir çelişkinin apaçık anlatımında bir iç gülmeye dönüşür. «Toplumsal ilişkilerden doğan çelişkilerin tümünü mizah olarak görür», Doğruer(*). Gülmenin sınırlarını, çelişkinin güllünlüğü belirler... «Karikatürün sınıflar arası kavgada etkin bir araç olduğu görüşün»ü(*), işi bulmacaya çevirmeden «izleyici tarafından en kalıcı biçimde algılanabilecek bir sadelik ve çarpıcılık içinde vermeye»(*) çalışır.

Akbaba kapandıktan —epey— sonra, akıl edip derginin özgün (orjinal) karikatürlerinin saklanıp saklanmadığını araştırmıştım. Cafer Zorlu Usta'nın yardımıyla Akbaba'nın son üç yıllık özgün karikatürlerini kurtarmıştım. Bu karikatürleri düzenlerken Mustafa Doğruer'in 1975'de «Yusuf Ziya Ortaç Karikatür Yarışması»na yolladığı üç-dört karikatürü de gördüm. İnanılmaz bir ilkelikteydi, karikatürler. Ancak, bir ilkokul öğrencisinin çizebileceği türden şeylerdi. Yıl 1979, ve Mustafa Doğruer'in çizgisi şimdi iyi bir doğrultuda. Doğruer, bu yüzden de ilgimi —fazlasıyla— çeker.

Genç karikatürcülerin, alanlarının geçmişine değgin bilgileri sınırlıdır. Karikatürün estetiğiyle de pek ilgilenmez, ilgilenemezler! Ferruh Doğan Usta, karikatür çizen gençleri şöyle betimliyor: «Yanıbaşında arkadaşı vurulanlar, sokaklarda ciplenenler, işgale uğra-

mış öğretim kurumlarının öğrencileri kaleme kağıda sarılıp karikatür yapıyorlar»(**). Belki de bu kan ve ateş ortamı karikatürün içsel sorunlarına girmelerini engelliyor. Bütün bunlara karşın Doğruer, işin bu yanını atlamıyor. Çizeceği konu için araştırma yapıyor. Hele geçmiş bir tarihsel dönem üzerine çizecekse, soluğu Ulusal Kütüphane'de alıyor. Çok günler, yine bu kütüphanede günlük gazetelerin tümünü karıştırıyor. Mizah tarihimizin önemli dergilerini çıkartıp, inceliyor. 1978'in şubatından beri Ankara'dayım, ondan başka hiç bir karikatürcüye rastlamadım bu kütüphanede.

Hacettepe'de yaptığı sanat tarihi öğrenciliğinin olanakları ise azımsanamaz. Sanatın gelmişi - geçmişi - geleceği, halk sanatı, minyatür, eleştiri, ve estetik konularındaki dersler Doğruer'i karikatür ve mizah kültürümüze yararlı bir sanatçı kılmaya yakındır. Hele bitirme ödevi olarak Türk Karikatürünü incelemeye —şimdiden— kolları sıvaması, doğrusu sevindirici bir olgudur. Bu eğitim, bu kişisel araştırma tutkusu bir genç karikatürcüye neler katmaz. Onun çizgisini daha bir ince, duyarlı ve toprağına ve kendine vurgun kılmaz mı? Kılar. İnanıyorum ki, Mus-

TAV Geyik

Usta avcılardı onlar
Bir geyiğin izlerini
Yitirip geri döndüler
İlk kez oldu orta yerde
Sinsi sinsi gülüşerek
Av eti bölüşmediler

İlk kez barut tüfeklerde
Umutlar yürekte kaldı
Oh bir geyiğin yüzünden
Şimdi nasıl susuyorlar
Sıra kendilerinde mi
Usta avcılardı onlar

Abdülkadir Budak

tafa Doğruer'in çizgisi, tülbentte süzölmüş ay ran gibi pürüzsüz bir güzelliği yakalayacak. Bu sevgi sürecinde, mizah denen olguğu dü- şünce ile daha bir kaynaştırmak, gerdeğe sok- mak gerekecek.

Sanatçının ürünü, onun yüzünü yansıtır. Tıpkı, doğan çocuğun anne ve babasına ben- zemesi gibi. İlk elde, soğuk bir çizgi dünyası karşılar bizi. Bu soğuk dünya **Turhan Selçuk Usta**'da doruktadır. İnsanın içine giren, sıp- sıcak bir kan gibi damarlarda dolaşan çizgi değildir bu. Bizde, bu tür çizgiler de vardır. **Tan Oral, Nehar Tüblek, Altan Erbulak** vs. Çizgide soğukluk, tüm dünya çizerlerinde rastlanan bir özelliktir. Çünkü, insanlar da sı- cakkanlı, soğukkanlı diye ayrılırlar. Bir yapı, bir duyarlılık sorunudur bu. Bu dille de sorun- lar aktarılabilir. Aktarılıyor da. **Turhan Sel- çuk Usta**, dünyanın en önemli on çizerin- den biri değil midir?

Mustafa Doğruer'in çizgi dünyası da **Tur- han Usta**'nıninkine yakındır. Ayrıntıdan uzak, çizginin çarpıcı biçemine (üslup) vurgun bir genç karikatürcü olarak **Doğruer**, kuşağının çıkaracağı az sayıda ustalardan birine aday- dır.

(*) **Turgut Çeviker** - Genç kuşağın iki sanat- çısı düşüncelerini açıklıyor/Cumhuriyet 31.7.1977.

(**) **Ferruh Doğan** ile söyleşi/Vatan 15.4.1976.

DUYURU

Son bir yıl içinde basım - yayım girdilerine gelen yüzde yüz oranındaki büyük artış yüzün- den, TÜRKİYE YAZILARI, ederini yüzde otuz ora- nında arttırmak zorunda kalmıştır.

Yılbaşından itibaren abone koşulları şu şekil- de olacaktır : İşçi, köylü, öğrenci, öğretmen ve tüm dar gelirliler için (belgeye gerek yoktur), yıllık 350, altı aylık 200; kuruluşlar ve öteki abo- neler için yıllık 420 lira.

Posta ücretlerine gelen yüzde yüz artışta- nı ötürü, Avrupa için 25 Mark, ya da karşılığı olan o ülkenin parası. Amerika ve Uzakdođu için 25 Dolar.

Okurlarımıza bir olanak tanımak amacıyla abone ederi 1 Ocak 1980 gününe kadar yıllık 200 lira olarak kalacaktır. Duyururuz.

TÜRKİYE YAZILARI

türkiyeyazıları

Hüznün İsyan Olur

2. BASKI

Ahmet Telli

Kendinin Avcısı
Metin Altınok

Mayıs
Azer Yaran

Kurşunî Bir Siperde

BASKIDA

Gültekin Emre

Remo ve Salo

BASKIDA

Veysel Öngören

Her kitap 25 TL. Ederi kadar posta pulu gön- derilerek «P.K. 387 Kızılay - Ankara» adresinden istenebilir.

"Dışkaynaklı Yayınlar" Sorunu ve TV

Sezer Durukan

(Türkiye Yazıları'nın Televizyon Özel Sayısı için düşünülen bu yazıyı, geçirdiğim trafik kazası nedeniyle, şimdi yayınlıyabiliyorum. Bu arada, kaza nedeniyle ilgilenen tüm okurlara ve dostlara teşekkür ederim. S.D.)

Belki en sonda söylememiz gereken bir sözü, en başta söyleyerek şu saptamayı yapalım: Televizyonumuz sırtını dışkaynaklı yayınlara dayamış durumdadır ve bu yayınlar olmasa, televizyon yayın yapamayacak bir plansızlık ve düzensizlik içindedir.

Damdan düşer gibi böyle söz edişimizin elbette sayılara dayanan kanıtları var elimizde. Bu sayılardan birkaçını Türkiye Yazıları Dergisinin 29. sayısında yayınlamıştım. 1978 Ekimi ile 1979 Ekimi arasındaki 12 aylık yayın süresini tarayarak bulduğumuz sayılar şu gerçeği ortaya koymuştur: Yerli yapımların, genel yayına oranı % 23,3 tür. Televizyonun alnterini taşımayan yayınların oranı da, genel yayına göre % 66,7 dir. Sayfaları ve yazıyı sayılara boğmamak için, 12 aylık taramanın tümünü buraya aktarmıyorum, gerektiğinde tümü yayınlanabilir.

DIŞKAYNAKLI YAYIN NEDİR?

En kestirme yoldan söylemek gerekirse, yabancı televizyon ya da şirketlerce hazırlanan kısa ya da uzun metrajlı filmlerin, eğitim, kültür programlarının dilimize çevrilip seslendirilerek televizyonumuzda yayınlanmasıdır. Yeşilçamdan satın alınan ve Televizyonda Yerli Sinema diye gösterilen filmleri de bu tanımın içine sokmakta hiç bir sakınca yok elbette. Çünkü onlar da televizyonumuzun alnterini, emeğini taşımayan programlar.

Burada denebilir ki, televizyon, dışarıdan getirdiği filmleri ya da izlenceleri yayınlıyabilmek için, çeviri, montaj, seslendirme gibi aşamalarda bir emek harcamaktadır, bu emeği görmezlikten gelebilir miyiz? Bu emeği görmezlikten gelmiyoruz, televizyonumuzu yabancılaştırmak için harcanan bunca emeğe yazıktır diyoruz. Çünkü onca emek ve para, bu izlenceleri «yerli» niteliğine ve özelliğine kavuşturuyor.

SON ÖRNEK

Televizyonumuzun sırtını dışkaynaklı yapımlara dayandığının son örneği şu yayın dönemidir. (İlgilenenler için şu açıklamayı yapmakta yarar var: Televizyonun bir yıl sürecek yayınları, üçer aylık yayın dönemlerine ayrılmıştır. Ocaktan başlayarak Mart'ı içine alan döneme birinci yayın dönemi, Ekim, Kasım ve Aralık'ı içine alan son döneme de dördüncü yayın dönemi adı verilmiştir. Yayın dönemlerinin bir özelliği vardır; yöneti-

ciler bir önceki yayın döneminde ne yaptıklarını, neleri yapmadıklarını, eksikliklerinin neler olduğunu, gelmekte olan yayın döneminde neleri yapmak zorunda olduklarını ve hangi yenilikleri getireceklerini oturup düşünürler. Bunun için izlenince yapanlardan öneriler alırlar, kendileri neleri düşünüyorlarsa onları gerçekleştirecek olan yapımcıları saptarlar, sonra da yeni yayın döneminin yayın planını düzenlerler. Amaç, her yayın döneminin bir öncekinden daha iyi olması, daha eksiksiz olması, daha tutarlı, daha bilinçli, daha düzeyli olmasıdır. Sözün kısası, yayın dönemleri gerek yapımcılar, gerek yöneticiler için bir özeleştirici, bir günah çıkartma niteliklerini taşır. Bu nedenle yeni yayın dönemi, radyo ve televizyonlarda izlendiğinden çok önceleri düşünölmeye başlar ve günü gelince de, kamuoyuna duyurulduğu gibi gerçekleştirilir.)

Televizyonumuz üç ay sürecek son yayın dönemine 15 Ekim 1979 günü girmiştir. Bir önceki, yani üçüncü yayın döneminde yayınlanan ve son yayın döneminde de sürdürülecek olan izlenceleri bir yana bırakıp, televizyonun son yayın dönemine hangi yeniliklerle girdiğini, yerli ve yabancı kaynaklı yeniliklerin neler olduğunu, üç aylık son yayın dönemi içinde hangi oranları taşıdığı sayılarla gösterelim. Bu sayılar, Televizyon Daire Başkanlığının Yayınladığı «Son Yayın Dönemine» ilişkin Yayın Planından alınmıştır.

Aylık yayın, yaklaşık : 12.500 dakika.

Üç aylık yayın : 37.500 dakika.

Yayını düşünülen ve plana alınan, yeni dışkaynaklı yapımlar : 4580 dakika.

Yayını düşünülen ve plana alınan, yeni yerli yapımlar : 1780 dakika.

Yani, son yayın döneminin yeni dışkaynaklı izlenceleri, bu dönemin yeniliklerinin % 65 ini bulmakta, geri kalan % 35 de, yeni yerli yapımlara kalmaktadır. Ama hemen şunu belirtmekte yarar var: Dışkaynaklı yapımlara, yabancı filmler ile yerli filmler, eğitim, kültür ve müzik-şov izlenceleri dahil edilmemiştir. Ayrıca yukarıda söylediğimiz gibi, üçüncü yayın döneminden bu yayın dönemine sarkan dışkaynaklı yapımlar da bu oranın içinde görülmemektedir. Nedir 4580 dakikayı oluşturan izlenceler? Kökler, Sanfransisko Sokakları, Taksisi, Cand Candy, Anna Karenina, Doctor's Hospital, Harun, Mark ve Mindy, Sunger Ormanı gibi diziler. 1780

dakika tutan yerli yapım yeniliklerin içinde de, **İbişin Rüyası, Ekonomi, Halkın Dilinden Telinden, Şiir Köşesi, Yaşayan Edebiyatçılar, Kıyı Yağmacılığı, Önce Sağlık** adlı dizilerle 15 tane tek yapım vardır. Televizyonun, Haberler, Reklamlar gibi rutin yayınlarını bir yana bırakır, az önce % 65 lik orana katmadığımızı söylediğimiz öteki dışkaynaklı yapımları da hesaba dahil edecek olursak, ortaya gerçekten korkunç ve utanç verici bir durum çıkmaktadır.

1979 Temmuz ayıyla birlikte «Tatile giren» ve «tekrar» yayınlarla izleyiciyi oyalayan televizyon, son yayın dönemine yukarıdaki gibi girmişse, söyleyin lütfen, sırtını nereye dayamaktadır?

NEDEN DIŞKAYNAKLI YAYIN?

Az gelişmiş ülkeler... Tekelci sermaye... Kapitalizm... Kültür Emperyalizmi... Sözde devrimcilik ya da halktan yanacılık... Bunları açıkladınız mı, «Neden Dışkaynaklı Yayın» sorusuna da yanıt bulmuş olursunuz. Aslında, az gelişmiş ülkeler üzerinde oynanan oyunun bir uzantısından başka birşey değildir dışkaynaklı yayınlar sorunu da. Oyunu oynayanlar da bellidir; Başta Amerika olmak üzere, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, şimdilerde de Japonya. Oynanan oyun da, dışkaynaklı izlenceler ile doğrudan ilişkili değildir. Dışkaynaklı yayının temelinde, TV alıcı endüstrisiyle ilgili gerçekler yatmaktadır. Bu durumu çok basite indirgeyerek açıklamak olası; TV alıcı endüstrisini gerçekleştirip, bu alanda üretime geçen Kapitalist ülkeler, televizyon konusunda hiçbir hazırlığı, hatta hiçbir düşüncesi olmayan az gelişmiş ülkelerle «temas»lara başlıyorlar. Önce onları televizyonu kurmaya «ikna» ediyorlar. Bu işi uzun vadeli borçlanmalarla, hatta bedava yapabileceklerini söylüyorlar. Televizyonun, ülke kalkınmasındaki etkisini renkli örneklerle anlatıyorlar. Sonuçta, az gelişmiş ülkelerin ağızlarından girip burunlarından çıkarak onları televizyonu kurmaya karar verdireyorlar. Karar veriliyor ama, o az gelişmiş ülke böyle bir olguya hazır değil! Ne TV alıcı endüstrisi var, ne bu işi gerçekleştirecek elemanı var, ne de TV yayınlarını oluşturacak, sürdürececek teknik adamları, yapımcıları var! «Kolay» diyor yabancı tekeller, «televizyonu kurarız, sonra bizim ülkeden teknisyenler, usta yapımcılar göndeririz, kurslar açarız, sizin adamlarınızı bir güzel yetiştiririz. Size ayrıca eğitici, eğlendirici izlenceler de veririz. Ücret önemli değil, siz de böylelikle televizyona kavuşmuş olursunuz! «Anlaşmalar yapıyor, imzalar atılıyor karşılıklı ve o az gelişmiş ülkede televizyonun kurulmasına geçiliyor böylece. Basın, o satılmış basın, hemen çalıştırıyor rotatiflerini, başlıyor televizyonun reklamına. Sonra o gerikalmiş ülkenin sınırlarından, yabancı tekellerin ürettiği TV alıcıları girmeye başlıyor. Peşin fiyatına taksitle satışlar geliyor ardından. «Her eve bir televizyon» kampanyaları açılıyor. O az gelişmiş ülkenin dar gelirliileri, az gelirliileri, işçileri, memurları, emeklileri borç harç birer televizyon alıcısı ediniveriyorlar.

Yabancı tekeller bir yandan televizyonu kurarken, yöneticiler de nutuk üstüne nutuk patlatıyorlar ve yakında kendi ülkelerinde de TV alıcı endüstrisi kurulacağı müjdesini veriyorlar halklarına. Pek doğaldır ki, yabancı tekeller de bu nutukları atan yöneticileri destekliyorlar. Desteklemeseler, o ülkeyi iyice aptal yerine koymuş olacaklarını biliyorlar. % 49, % 51 numarasıyla, öteki adıyla «montaj sanayii» dümeniyle TV alıcısı üreten fabrikalar bile kuruyorlar o az gelişmiş ülkede. Elbette bunlar olurken bu tekellerin kesesine de, milyonlar, milyarlar akıp gidiyor. İşte bu sırada kurulmuş olan televizyon önce deneme yayınlarına, sonra da geniş kapsamlı yayınlara başlıyor. Ama demiştik ya, ülkenin elinde, bu işi bilen kişiler, uzmanlar, teknisyenler yok. Ama yayın da başladı, «n'olucak şimdi?» Gelsin dışkaynaklı filmler, izlenceler. Uzay Yoluydu, Görevimiz Tehlikeydi, Kaçak'dı, çocuklar için çizgi filmler, büyükler için biraz iç gıcıklayıcı müzik eğlence, yani şov izlenceleri... İşler kekâh!... İşte dışkaynaklı yayınlar böyle gelip yerleşirler az gelişmiş ülkelerin televizyonlarına; henüz TV eğitimi olmayan izleyicileri bir güzel koşullarlar kendi dünyalarına, sonra da kovulsa gitmezler. Bu oyunu başka alanlardaki örneklerde de görebiliriz. «Verdiğim uçakları, istemim dışında kullanmıyacaksın» «Sana kredi veririm ama, paranın değerini yüzde bilmem kaç düşüreceksin» diyen de aynı oyunu oynayan kişilerden başkası değildir. Benim, bu üçkağıtçılara, az gelişmiş ülkeleri tongaya bastıran yabancı tekellere ve kapitalist ülkelere sözüm yok. Adamlar düzenlerini kazıklamak üzerine oturtmuşlar, aklını kullanan kazıklanmaz, bu oyunlara gelmez. Benim asıl sözüm, o az gelişmiş ülkelerin sözde devrimci ve halktan yana görünen, aydın geçinenlerine ve yöneticilerine. Bizde olduğu gibi, her az gelişmiş ülke onlardan çekmiyor mu, ne çekiyorsa?.

DOĞRU KONUŞALIM

Dışkaynaklı yapımları izleyiciler daha çok tutuyor, daha çok seviyor, bu bir gerçek. Bu gerçeğin altında neler gizli? Şunu çekinmeden söyleyelim, adamlar bu işi biliyorlar. Televizyonu da, filmi de, televizyon yapımcılığını da şimdilik, bizden iyi beceriyorlar. Bizden çok üstün bir tekniklerinin olduğunu söylemeye gerek yok. Bu konuda yetişmiş, ustalaşmış geniş bir kadroları da var. TV alıcı endüstrisiyle birlikte oluşturmaya başladıkları okulları var. İşin pratiğini ve kuramını, eşkilerin deyişleriyle «meczettikleri» eğitim merkezleri var. Hiç durmadan bu konuda kurslar, seminerler açıp, yarışmalar düzenleyip, çarkın en iyi biçimde dönmesini sağlayacak çalışmalar yapıyorlar. Televizyon yapımları piyasasında «en etkin rolü» oynayabilmek için, parasal hiçbir özverinden kaçınmıyorlar. Bir dizi için, örneğin **Uzay Yolu** için beşyüze yaklaşan kadroları, bir o kadar araştırmacıyı bir araya getirebiliyorlar. En seçkin yönetmenleri bu iş için görevlendirebiliyorlar. Ve sonunda ortaya çıkan yapımları, ellerini öpen az gelişmiş ülke televizyonuna satabiliyorlar.

